

บทที่ 3

รายละเอียดสถาปัตยกรรมรัชกาลที่ 5 จากกรณีศึกษา

มณฑลปราจีน

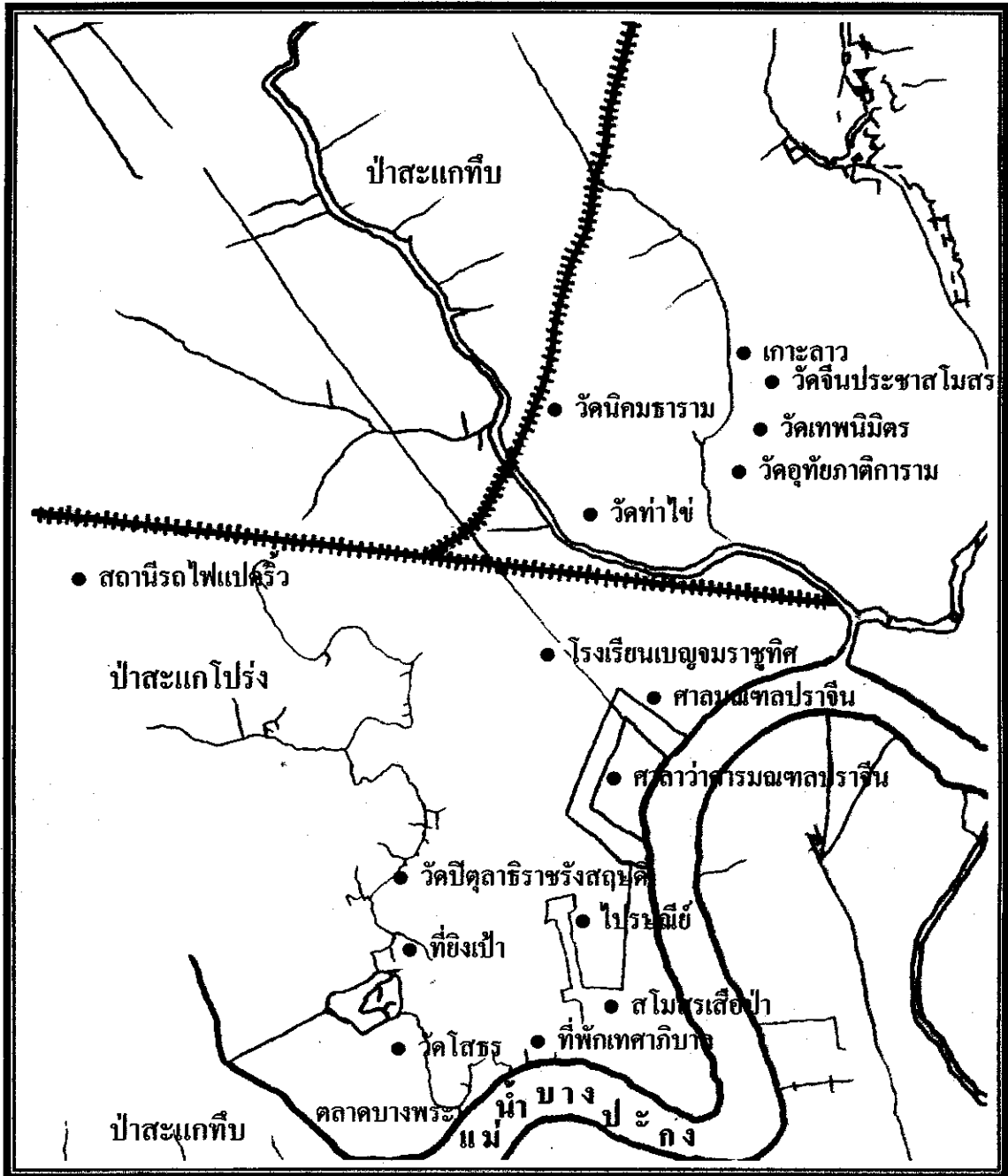
1. เขตที่ตั้งอำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

1.1 ตึกเจ้าพระยาอภัยภูเบศร หมู่ 12 บ้านโรงพยา ตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

อาคารหลังนี้สร้างขึ้นโดยเจ้าพระยาอภัยภูเบศร (ชุ่ม อภัยวงศ์) ใน พ.ศ. 2452 บริษัท ไฮวาร์ เซอร์สกิน เป็นผู้ออกแบบก่อสร้าง เพื่อเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เมื่อครั้งจะเสด็จประพาสมณฑลปราจีนบุรี แต่ไม่ทันได้เสด็จพระองค์ก็สวรรคตเสียก่อน ต่อมาใน พ.ศ.2455 จึงใช้เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) และเป็นที่พำนักประทับแรมของเจ้านายชั้นผู้ใหญ่องค์อื่น ๆ อีกหลายองค์ เช่น กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เป็นต้น โดยเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ไม่เคยได้ใช้เป็นที่พำนักส่วนตัวเลย จนใน พ.ศ.2465 เจ้าพระยาอภัยภูเบศรถึงแก่อสัญกรรม อาคารหลังนี้จึงเป็นที่ไว้พระศพของท่าน และได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของพระยาอภัยวงศ์วรเศรษฐ์ (ช่วง อภัยวงศ์) บุตรชายคนที่ 2 และเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี รัชดาของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ใน พ.ศ.2467 พระยาอภัยวงศ์วรเศรษฐ์จึงได้ถวายอาคารและที่ดินรวมทั้งสิ่งปลูกสร้างทั้งหมด แต่พระนางเจ้าสุวัทนาฯ ซึ่งต่อมาได้ถวายต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) จึงได้คืนกรรมสิทธิ์แก่พระนางเจ้าสุวัทนาฯ ต่อมาใน พ.ศ.2480 พระนางเจ้าสุวัทนาฯ จะโดยเสด็จสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาสิริโสภาพรรณวดีไปทรงศึกษาต่างประเทศอังกฤษ จึงประทานที่ดิน ตึก และสิ่งปลูกสร้างทั้งหมดแก่มณฑลทหารบกที่ 2 จังหวัดปราจีนบุรี เพื่อปรับปรุงเป็นสถานพยาบาลแก่ทหารและสาธารณชน โดยมีนายควง อภัยวงศ์ เป็นผู้ดำเนินการตามพระราชประสงค์

มณฑลทหารบกที่ 2 ได้ปรับปรุงเป็นสถานพยาบาลชั่วคราวระยะหนึ่ง ต่อมาใน พ.ศ. 2484 ทางราชการจึงจัดสร้างเป็นโรงพยาบาลประจำจังหวัดปราจีนบุรี และใน พ.ศ. 2509 กระทรวงสาธารณสุขจึงให้เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงพยาบาลอภัยภูเบศร”

สภาพปัจจุบันของอาคาร พิจารณาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมอาคารเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เป็นแบบยุโรปสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance) มี 2 ชั้น มีผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดกว้าง

แผนที่ 12 ที่ตั้งอาคารและสถานที่ราชการในเขตเมืองฉะเชิงเทรา มณฑลปราจีน เขียนโดย
สุชาติ เกาทอง

18.75 เมตร ยาว 37.5 เมตร โดยสร้างอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ปัจจุบันใช้จัดแสดงเป็น พิพิธภัณฑ์ ทางด้านหน้าอาคารมีประติมากรรมรูปเต็มตัวของเจ้าพระยาอภัยภูเบศรตั้งอยู่ (เดิมเป็นรูปครึ่งตัว ปัจจุบันตั้งแสดงไว้ภายในตัวอาคาร) ตรงกลางอาคารมีโดมมุงด้วยโลหะ และมุขยื่นออกมา ตอนบนทำเป็นซุ้มทรงมงกุฎ มีลวดลายปูนปั้นตกแต่งด้วยลวดลายพันธุ์พฤกษา และลายอุษะ ประตูหน้าต่างชั้นบนมีลักษณะแบบโค้งกลม มีประตูจำนวน 25 ประตู และหน้าต่างจำนวน 20 บาน ชั้นล่างประตูหน้าต่างแบบโค้งมน มีประตูจำนวน 25 ประตู หน้าต่างจำนวน 19 บาน และมีการทำหน้าต่างหลอกตรงด้านข้างของอาคารอีกส่วนหนึ่ง ความงามและความโดดเด่นของอาคารขึ้นอยู่กับลวดลายตกแต่งที่เกิดขึ้นจากการแกะสลักลวดลาย และลวดลายปูนปั้นตรงบริเวณซุ้มประตูและหน้าต่าง ซึ่งมีกระบวนแบบต่าง ๆ กัน ส่วนลักษณะแบบไทยจะปรากฏแฝงอยู่กับลวดลายตกแต่งเพียงเล็กน้อย ถ้าไม่สังเกตจะมองไม่เห็น เช่น ตรงบริเวณฐานอาคารจะทำคล้ายฐานลูกฟัก มีลายปูนปั้นรูปหัวช้างบนหัวเสา 2 ต้น ตอนบนได้จั่วของซุ้ม เป็นต้น

ภาพที่ 37 อาคารเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ตั้งอยู่ริมแม่น้ำปราจีน (บางปะกง)
 หลังคาทำเป็นทรงปั้นหยามุงด้วยกระเบื้องดินเผาชนิดไม่เคลือบ นำเข้าจากประเทศ
 ฝรั่งเศส พื้นผนังอาคารทาสีเหลืองออกน้ำตาล ตัวลวดลายทาสีขาว

ภายในอาคารมีการออกแบบลวดลายพันธุ์พฤกษาตรงประตู หน้าต่าง และทำเสาหลอดด้วยการเซาะร่อง มีการปั้นปูนหัวเสาอย่างงดงาม อีกทั้งส่วนของพื้นอาคารก็ได้ออกแบบเป็นลวดลายด้วยกระเบื้องเคลือบสีสันต่าง ๆ ซึ่งแต่ละห้องมีแบบอย่างของลวดลายไม่ซ้ำกัน ส่วนของเพดานชั้นล่างตรงห้องโถงกลาง และห้องข้างปีกซ้ายและขวา มีการเขียนสีตกแต่งด้วยลวดลายเป็นพันธุ์ไม้ (เขียนขึ้นใหม่) สีพื้นผนังภายในอาคารเป็นสีครีมอ่อน ๆ ส่วนของลวดลายและเสาหลอดทำด้วยสีขาว

ภาพที่ 38 ส่วนตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นแบบพันธุ์พฤกษาและรูปใบหน้าคน

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป อาคารเจ้าพระยาอภัยภูเบศรแต่เดิม การก่อสร้างมีวัตถุประสงค์เพื่อไว้เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ภายหลังได้มีการปรับพื้นที่ภายในเพื่อการใช้สอยอื่น ๆ อาทิ ห้องน้ำ ห้องเก็บของ เป็นต้น มีการปรับปรุงต่อเติมขึ้นใหม่ แต่ส่วนอื่น ๆ ของโครงสร้างและพื้นที่ทั่ว ๆ ไปยังคงสภาพเดิม จากการสำรวจสภาพพื้นที่ภายในพบว่า

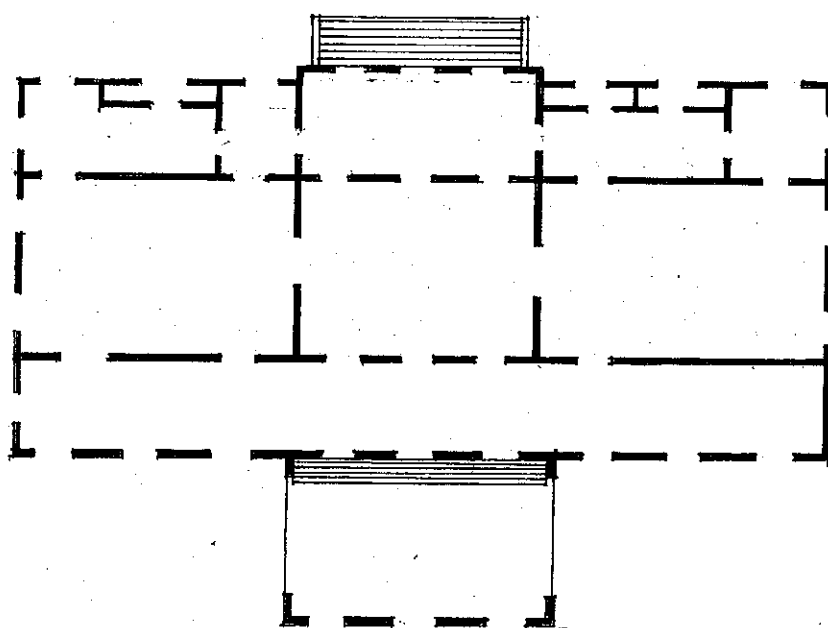
พื้นที่ชั้นล่าง ตรงด้านหน้าทำเป็นมุขยื่นสำหรับจอดรถ มีประตูทางเข้าอาคาร 3 ช่อง อันเป็นคตินิยมที่กำหนดในช่วงเวลานั้นตามแบบอิทธิพลตะวันตก ภายในอาคารทำเป็นห้องโถง

ขนาดใหญ่ ส่วนโถงกลางมีขนาดเล็กกว่าห้องโถงปีกซ้ายและขวา ระหว่างห้องโถงแต่ละห้องมี ประตูขนาดใหญ่สูงราว 3 เมตรเศษ เป็นทางเข้าออกระหว่างห้องและเชื่อมต่อนี้เอง และเหนือ ประตูจะออกแบบเป็นไม้ฉลุอย่างสวยงาม อีกทั้งมีการวางแนวตำแหน่งของประตูและหน้าต่าง ที่ให้ระดับตรงกันทั้งสองด้าน พื้นที่ด้านหลังมีการต่อเติมส่วนของห้องน้ำขึ้นมาใหม่ทั้งสองด้าน เพื่อให้พอเพียงกับการใช้สอยในช่วงหลัง

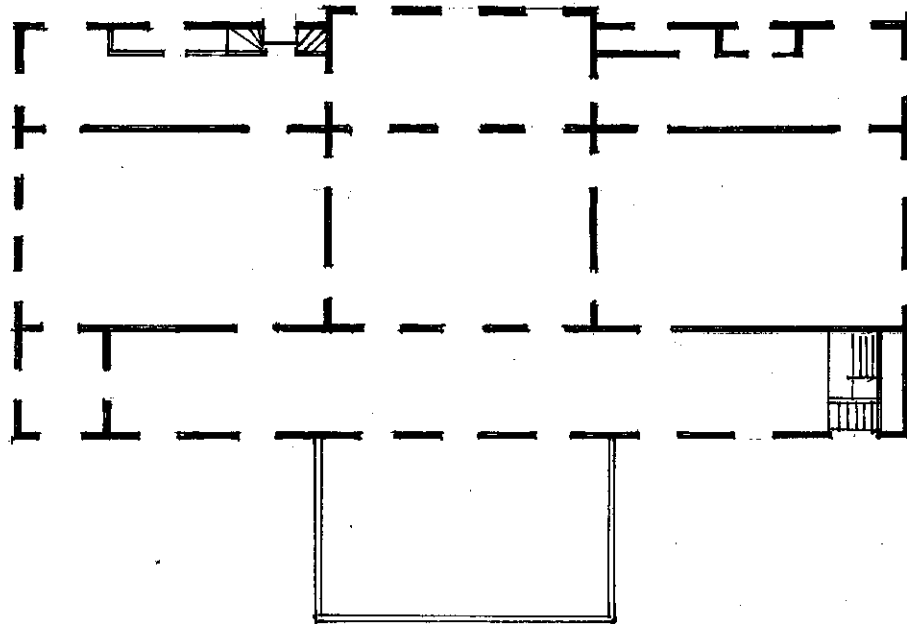
พื้นที่ชั้นบน ลักษณะพื้นที่ใช้งานทั่วไปเหมือนชั้นล่าง มีส่วนแตกต่างไปบ้างตรงมีการ ทำบันไดเชื่อมต่อระหว่างชั้นบนและล่างทั้งด้านหน้าและด้านหลังอาคาร บันไดด้านหน้าอาคาร มีการทำเป็นชานพักและแผงไม้กัน โดยเฉพาะหัวเสาและราวบันได มีการแกะสลักอย่างสวยงาม ส่วนบันไดทางขึ้นลงด้านหลังทำเป็นบันไดเวียนพื้นทำด้วยไม้ ถัดจากกระเบื้องออกไปเป็นประตู ต่อเชื่อมไปยังชานของมุขชั้นบน สามารถใช้เป็นพื้นที่พักผ่อนและทำกิจกรรมได้

ภาพที่ 39 พื้นที่ภายในอาคารเจ้าพระยาอภัยภูเบศร

ผังพื้นที่ 1 ชั้นล่างอาคารเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จากการสำรวจวันที่ 9 สิงหาคม 2546

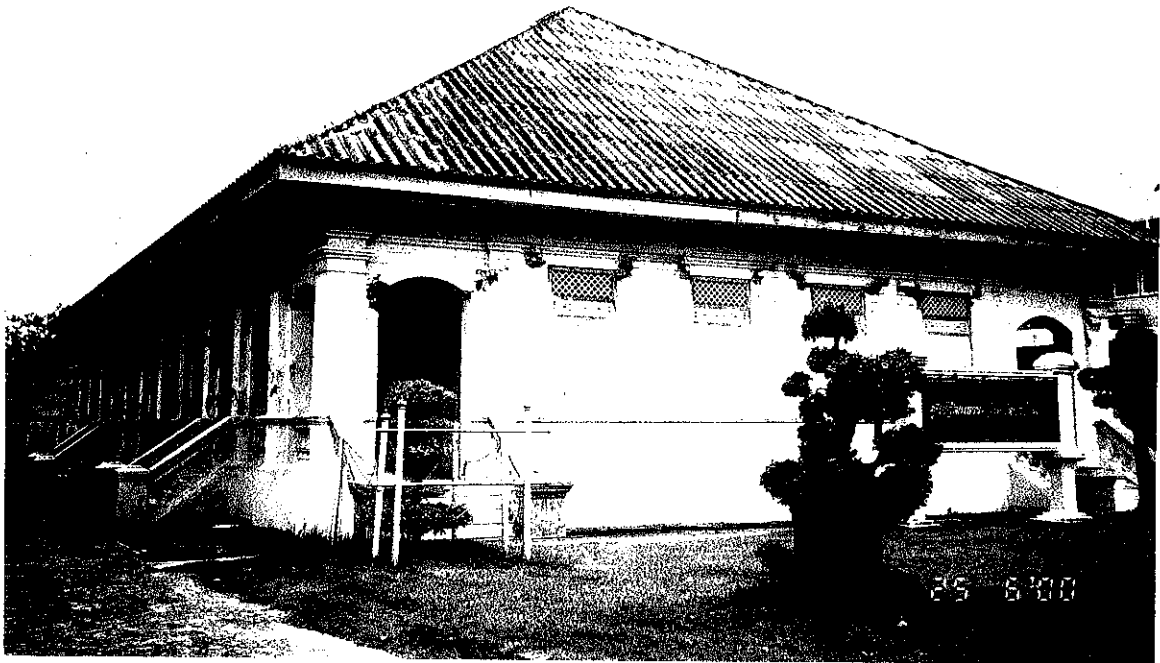

ผังพื้นที่ 2 ชั้นบนอาคารเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จากการสำรวจวันที่ 9 สิงหาคม 2546

1.2 อาคารหอทะเบียนที่ดิน (หลังเก่า) ถนนพิพิธรังสรรค์ ตำบลหน้าเมือง
อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี (ริมแม่น้ำบางปะกง)

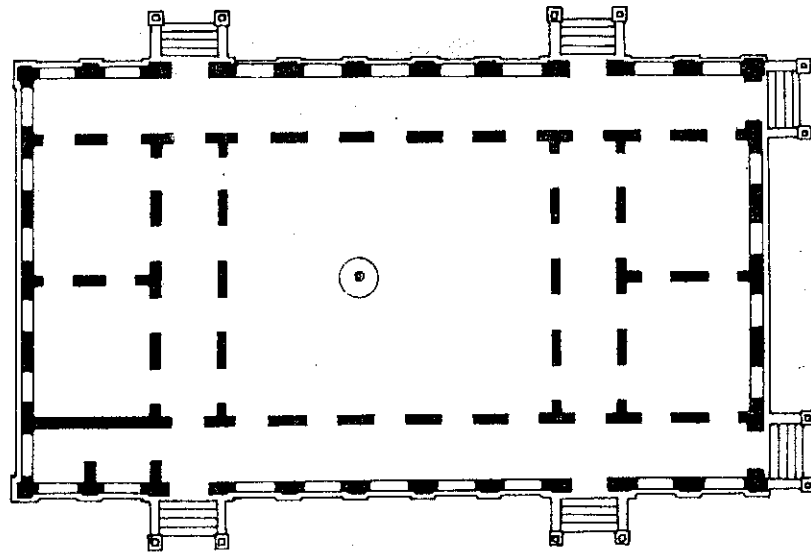
อาคารหอทะเบียนที่ดินสร้างขึ้นใน พ.ศ.2417 เมื่อพระปรีชาภคการ (ลำออง
อมาตยกุล) สร้างโรงจักรถลุงแร่บริเวณสนามหญ้าใกล้กำแพงเรือนจำ และได้สร้างอาคารหลังนี้
เป็นตึกยาวขวางตะวัน 1 หลัง เรียกกันในขณะนั้นว่าตึกปรอท ต่อมาเมื่อทางราชการได้ย้าย
ที่ว่าการมณฑล ที่ว่าการเมือง และที่ว่าการอำเภอจากบริเวณกำแพงเมือง และป้อมเมืองใน
พ.ศ.2437 มาใช้ห่ออาคารโรงจักรถลุงแร่ อาคารหลังนี้ได้ถูกใช้เป็นศาลาเมืองเป็นที่ทำการอำเภอ
อัยการและสัสดี จนกระทั่งปี พ.ศ.2500 จึงได้ย้ายศาลากลางจังหวัดมาตั้งในบริเวณศาลากลาง
ปัจจุบัน อาคารหลังนี้จึงเป็นหอทะเบียนที่ดินและเมื่อสร้างสำนักงานที่ดินจังหวัดปราจีนบุรีแล้ว
ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดปราจีนบุรี จึงได้ขอใช้อาคารหลังนี้เป็นศูนย์ฝึกวิชาชีพเพื่อ
บริการแก่ประชาชน

สภาพปัจจุบันของอาคาร อาคารแบบก่ออิฐถือปูน ผนังสีเหลืองพื้นผิว มีขนาดยาว 27.75 เมตร กว้าง 15.10 เมตร มีบันไดทางขึ้น 3 ด้าน เสาปูนมีบัวหัวเสา ระหว่างเสาทำเป็นช่องโค้ง และมีลวดลายปูนปั้นส่วนบนลูกกรงประดับตามช่องเสา หลังคาทำแบบทรงปั้นหยา มุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ (แต่เดิมคงเป็นดินเผา : ผู้วิจัย) บริเวณช่องลมเหนือประตูหน้าต่างทำเป็นลวดลายฉลุและลวดลายแบบเรขาคณิตประกอบไว้ด้วยกัน ปัจจุบันอาคารหลังนี้ใช้เป็นศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดปราจีนบุรี

ภาพที่ 40 อาคารหอทะเบียนที่ดิน (หลังเก่า)

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป พื้นที่ภายในจากการสำรวจและศึกษาพบว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างมาก มีบ้างที่ทำที่กันเพื่อเป็นห้องพักเล็ก ๆ น้อย ๆ พื้นที่ภายในส่วนใหญ่แบ่งกันออกเป็นห้องหลักราว 5 ห้อง ห้องโถงกลางมีขนาดพื้นที่ใช้สอยมากที่สุด และระหว่างโถงกลางและห้องปีกซ้ายและขวาสุด มีห้องขนาดแคบ ๆ ราวเมตรเศษ ยาวราว 8 เมตร กันระหว่างกัน ด้านหน้าและหลังของอาคารทั้งสองด้าน มีระเบียงยาวโดยตลอดและมีบันไดทางขึ้นด้านละ 3 ทาง ตำแหน่งของประตูและหน้าต่างวางในระดับตรงกัน เหนือหน้าต่างทำเป็นช่องลมด้วยไม้ฉลุ ลายและตีเป็นช่องไม้เล็ก ๆ เป็นช่องระบายอากาศ

ผังพื้นที่ 3 อาคารหอทะเบียนที่ดินจากการสำรวจวันที่ 1 สิงหาคม 2546

1.3 บ้านพักรับรองผู้บัญชาการ มณฑลทหารบกที่ 12 ค่ายจักรพงษ์ ตำบลคงพระราม อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

พ.ศ.2460 จังหวัดปราจีนบุรี มีหน่วยทหารตั้งขึ้นเพียงหน่วยเดียว คือ กรมทหารราบที่ 19 ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งซ้ายของลำน้ำปราจีนบุรี (แม่น้ำบางปะกง) ที่บริเวณศาลากลางจังหวัดและโรงเรียนประจำจังหวัดชายในปัจจุบัน ต่อมาใน พ.ศ.2461 จอมพลสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ ได้ทรงพิจารณาเห็นว่าการวางกำลังของหน่วยทหารในขณะนั้นไม่สู้จะเหมาะสมกับสถานการณ์ทางทหาร จึงได้ทรงพิจารณาเลือกเอาบริเวณคงพระรามซึ่งเป็นป่าหนาทึบที่เหมาะสมกับการตั้งค่าย ซึ่งในการบุกเบิกค่ายครั้งนี้ พันเอกพระยาพิชัยณรงค์สงคราม ได้มอบหมายให้ร้อยเอกขุนโยธาธานี เป็นนายช่างก่อสร้าง และสร้างค่ายเสร็จใน พ.ศ.2462 โดยพระองค์ได้ทรงประทานชื่อของค่ายว่า “ค่ายจักรพงษ์” และต่อมาในปี พ.ศ.2467 ได้สร้างตึกกองบัญชาการมณฑลทหารบกที่ 2 และต่อมาในปี พ.ศ.2469 ได้สร้างบ้านพักรับรองผู้บัญชาการขึ้น ภายหลังได้เปลี่ยนชื่อค่ายเป็น “กองบัญชาการมณฑลทหารบกที่ 12 ค่ายจักรพงษ์”

สภาพปัจจุบันของอาคาร บ้านพักรับรองผู้บัญชาการเป็นอาคาร 2 ชั้น สร้างขึ้นในสมัยจอมพลสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ โดยใช้เป็นบ้านพักรับรองของผู้บัญชาการค่าย และเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2512 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ได้เสด็จมาทรงเปิดอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ พระองค์ได้ทรงประทับ

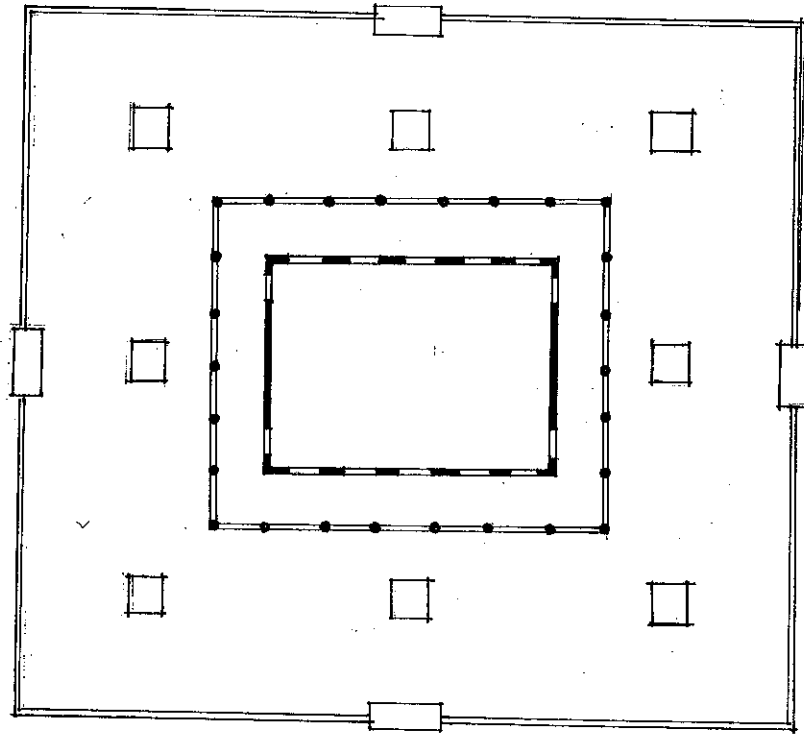
ภาพที่ 46 ลวดลายตกแต่งบริเวณซุ้มประตูของวัดแก้วพิจิตร

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป พระอุโบสถวัดแก้วพิจิตร มีขนาดกว้าง 12 เมตร ยาว 17 เมตร มีประตูด้านหน้าและหลัง ด้านละ 2 ประตู หน้าต่างสองด้าน ด้านละ 5 บาน ภายในพระอุโบสถ มีพระประธานแบบปางประทานอภัย ออกแบบโดยกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ฝาผนังพระอุโบสถ ฉาบปูน ตอนบนเป็นภาพปูนเปียกหลายเครื่องแขวนสลักรูปบุคคลครึ่งตัวแต่งกายเป็นแบบฝรั่ง ลักษณะคล้ายชาวตะวันตก ผนังด้านในเดิมมีภาพจิตรกรรมแผ่นผ้าใส่งกรอบประดับอยู่ แต่ปัจจุบัน ได้ถูกโจรกรรมไปหมด ผนังตอนบนเป็นภาพจิตรกรรมปูนเปียก เป็นภาพวีรชายผ้ารอบผนังทั้ง 4 ด้าน ส่วนเพดานอุโบสถเป็นสีขาว มีลายดาวสี่ทองตรงกลาง และที่มุมเป็นลายพุ่ม ภายใน

พระอุโบสถมีเสากลม 8 ต้นเจาะร่องเป็นริ้วยาว ตลอดต้นเสาทาสีแดง ร่องริ้วเสาทาสีทอง หัวเสาเป็นแบบไบต์กาดหรือโครินเธียนเช่นเดียวกับภายนอก ฐานเสาเป็นลายรูปม้าด้านละ 1 ตัว บานประตูหน้าต่างด้านในเขียนภาพสีน้ำมันรูปช่อดอกไม้

ภาพที่ 47 พื้นที่ภายในพระอุโบสถวัดแก้วพิจิตร แสดงต้นเสาและฐานเสา

ผังพื้นที่ 7 พระอุโบสถวัดแก้วพิจิตร จากการสำรวจวันที่ 10 สิงหาคม 2546

2. เขตที่ตั้งอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา

2.1 วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ (วัดเมือง) ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา

ในปี พ.ศ.2377 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ทรงเล็งเห็นความสำคัญในการป้องกันพระนคร จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างป้อมปืนและกำแพงเมืองเพื่อป้องกันข้าศึกทางด้านทิศตะวันตก ส่วนทางตะวันออกมีเมืองจันทบุรี (ค่ายเนินวง) และเมืองฉะเชิงเทรา เป็นเมืองหน้าด่านป้องกันศึกญวน ทรงรับสั่งให้กรมหลวงรักษัรณเรศร์ (หม่อมเกษตร) สร้างป้อมและกำแพงเมืองเพื่อป้องกันการรุกรานของข้าศึกไม่ให้เข้ามาถึงพระนคร และเพื่อเป็นการป้องกันครอบครัวพลเมือง ขณะที่มีการก่อสร้างกำแพงเมืองและป้อม ได้มีการสร้างวัดขึ้นมาด้วย เพราะเหตุที่วัดอยู่ใกล้เมืองชาวบ้านจึงเรียกว่า “วัดเมือง” ต่อมาใน พ.ศ.2451 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสจังหวัดฉะเชิงเทรา จึงพระราชทานนามวัดว่า “วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์” ซึ่งแปลว่าวัดที่ลูกของพระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง

สภาพปัจจุบันของอาคาร ภายในวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ ประกอบด้วยศาสนสถานสำคัญหลายหลัง อาทิ พระปรารค์ พระวิหาร กำแพงแก้ว และพระอุโบสถ โดยเฉพาะพระอุโบสถ มีขนาดกว้างราว 9 เมตร ยาวราว 21 เมตร ผังพื้นเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สร้างหันหน้าไปทางทิศ

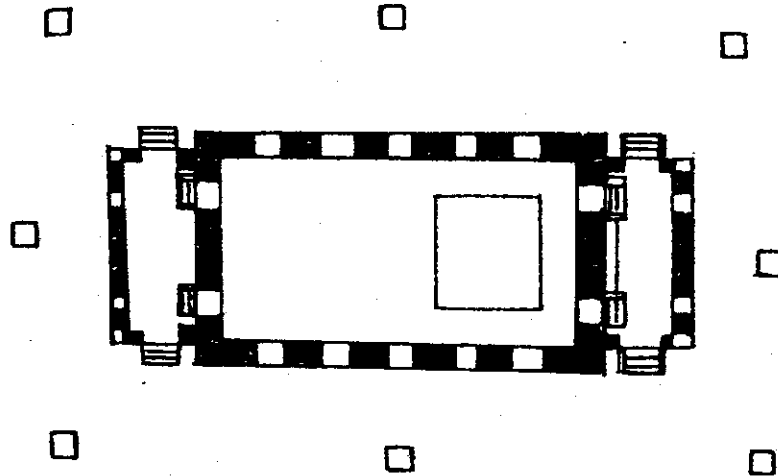
ตะวันออก ลักษณะพระอุโบสถก่ออิฐถือปูน หลังคาเป็นเครื่องไม้มุงกระเบื้อง และเป็นชั้นลด 2 ชั้น ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ด้านข้างเป็นชั้นซ้อน 3 ชั้น ส่วนมุขที่ยื่นออกด้านหน้าและด้านหลังนั้นหลังคาซ้อนกัน 2 ชั้น หน้าบันเป็นลายปูนปั้นรูปพันธุ์พฤกษา ลงรักปิดทองประดับกระจก เฉพาะหน้าบันด้านหน้าพระอุโบสถมีพระปรมาภิไธยย่อ จปร.

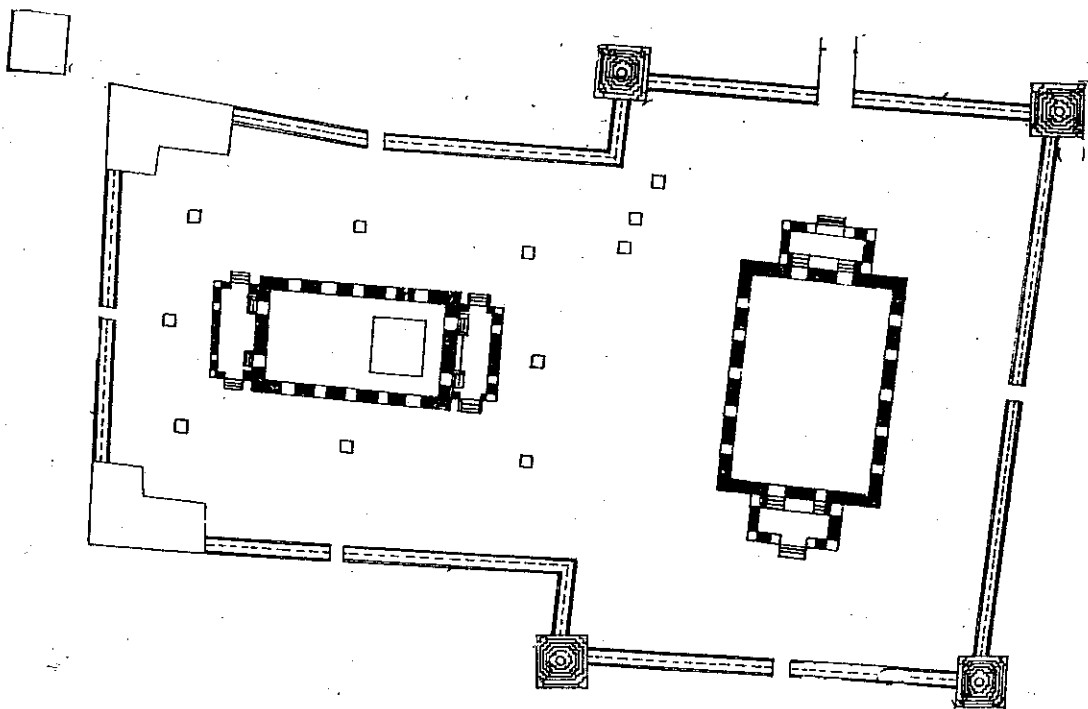
ภาพที่ 48 พระอุโบสถวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์ (วัดเมือง) ภาพบน และส่วนหน้าบันของพระอุโบสถมีพระปรมาภิไธยย่อ จปร. ภาพล่าง

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป ภายในพระอุโบสถวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์ พื้นที่ใช้สอย
 เหมือนกับอุโบสถทั่วๆ ไป มีพระประธานตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ มีประตูด้านหน้าและหลัง
 ด้านละ 2 บาน หน้าต่างด้านข้างด้านละ 5 บาน

ผังพื้นที่ 8 เป็นผังพื้นพระอุโบสถ วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์ (วัดเมือง)

ผังพื้นที่ 9 เป็นผังพื้นของวิสุคามสีมา จากการสำรวจวันที่ 16 สิงหาคม 2546

2.2 ศาลาว่าการมณฑลปราจีน (ศาลากลางหลังเก่าจังหวัดฉะเชิงเทรา) ถนนมรุพงษ์
อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา

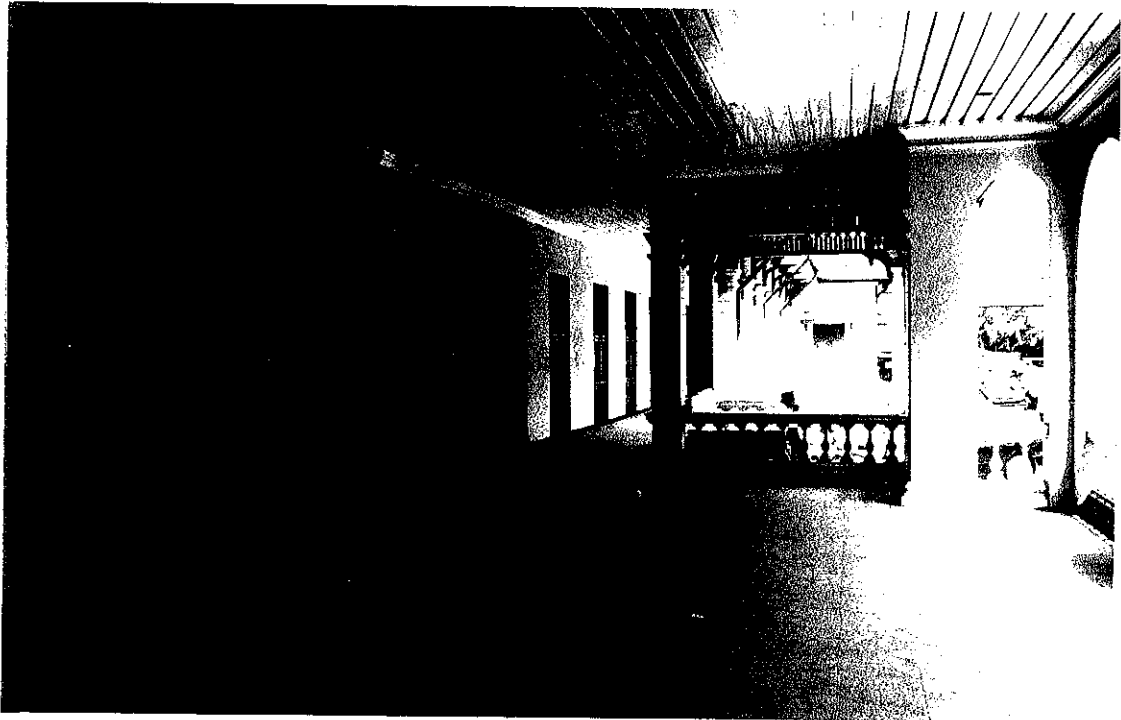
ศาลาว่าการมณฑลปราจีนได้ก่อสร้างเสร็จประมาณ พ.ศ.2449 หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายที่ว่าการมณฑลปราจีน จากเมืองปราจีนบุรี มาตั้งที่เมืองฉะเชิงเทรา ตั้งแต่วันที่ 8 มกราคม พ.ศ.2445 ซึ่งการย้ายที่ว่าการมณฑลปราจีนนี้ เป็นการดำเนินวิเทศขยายในการสร้างขวัญ และกำลังใจของประชาชน หลังจากวิกฤตการณ์ระหว่าง ไทยกับฝรั่งเศสใน พ.ศ.2436 (ร.ศ.112) โดยจัดให้มีการสร้างศาลารัฐบาลมณฑลปราจีน ที่ทำการ ไปรษณีย์โทรเลขที่ทำการศาล ฯลฯ รวมทั้งให้มีการพัฒนาการคมนาคม และการค้าพาณิช โดยการสร้างทางรถไฟระหว่างกรุงเทพฯ ถึงเมืองฉะเชิงเทรา มีการขุดคลองเพื่อการคมนาคม และมีการ พัฒนาด้านการเกษตรกรรมไปพร้อมกันด้วย ทำให้ประชากรในฉะเชิงเทราและที่ใกล้เคียงมีความ เป็นอยู่สุขสบายขึ้น มีขวัญและกำลังใจ และยิ่งในเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นไทยมากขึ้นเป็น ทวีคูณ และยังได้โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์เป็นข้าหลวงพิเศษ สำเร็จราชการมณฑลปราจีนในปี พ.ศ.2446

อาคารศาลาว่าการมณฑลปราจีนเคยใช้เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จประพาสเมืองฉะเชิงเทรา ในการเปิดทางรถไฟสายตะวันออกเมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2450 และในวันที่ 27 มกราคม พ.ศ.2450 ได้เสด็จโดยเรือพระที่นั่งขึ้นที่ว่าการ มณฑลและเสด็จเข้าห้องประชุมให้หัวหน้าพนักงานต่าง ๆ ทูลเกล้าฯ ถวายรายงานและเสด็จฯ ทอด พระเนตรห้องต่าง ๆ ของอาคารหลังนี้ทุกห้อง¹

ต่อมาอาคารหลังนี้ได้ถูกใช้เป็นศาลากลางจังหวัดฉะเชิงเทรา และศาลาเทศบาลเมือง ฉะเชิงเทราในปี พ.ศ.2520 และ พ.ศ.2522 กรมศิลปากรได้อนุญาตให้เอกชนเข้ามาใช้ประโยชน์ ในอาคารหลังนี้ และได้ดำเนินการซ่อมแซมตามรูปแบบราชการของกรมศิลปากร วันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2527 เวลาประมาณ 8.00 น. ได้เกิดเพลิงไหม้อาคารศาลากลางหลังนี้เหลือแต่ซากอาคาร ซึ่ง ยังพอที่จะบูรณะให้คงสภาพเดิมได้ ปี พ.ศ.2537-2540 กรมศิลปากรได้รับงบประมาณเพื่อบูรณะ อาคารศาลากลางหลังนี้จนเสร็จสมบูรณ์

สภาพปัจจุบันของอาคาร ศาลาว่าการมณฑลปราจีน เป็นอาคารชั้นเดียว หลังคาทรง ปั้นหย้า มุงกระเบื้องสีแดง ตัวอาคารก่ออิฐถือปูน ขนาดกว้าง 19 เมตร ยาว 73 เมตร มีมุขยื่น

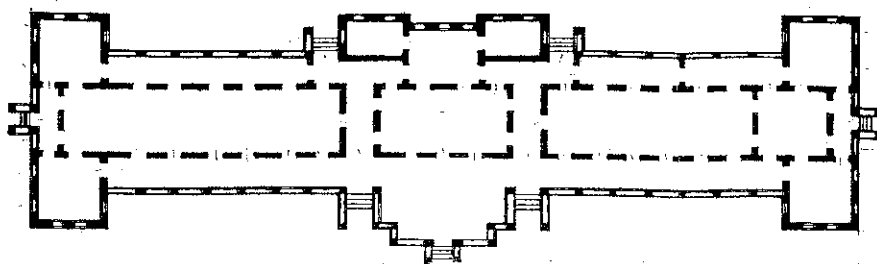
¹ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 114 ตอนพิเศษ 87 ง. ประกาศกรมศิลปากร. เรื่อง กำหนด เขตที่ดินโบราณสถาน. 29 กันยายน 2546.

ภาพที่ 51 ระเบียงทางเดินด้านหน้าอาคารศาลาว่าการมณฑลปราจีนเดิม

ภาพที่ 52 พื้นที่ห้องโถงปีกซ้าย

ผังพื้นที่ 10 ศาลาว่าการมณฑลปราจีนจากการสำรวจวันที่ 16 สิงหาคม 2546

2.3 ตำนานกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ (ปัจจุบันเป็นจวนผู้ว่าราชการจังหวัด ฉะเชิงเทรา) ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา ตั้งหันหน้าออกไปทางแม่น้ำบางปะกง

ตำนานกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ เป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ไม่แพ้ศาลว่าการมณฑลปราจีน (ศาลากลางจังหวัดหลังเก่า) เมื่อไทยใช้นโยบายการเมืองนำหน้า การทหาร และเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากจตุสดมภ์มาเป็นระบบเทศาภิบาล ฉะเชิงเทรา ได้เป็นที่ตั้งของที่ว่ากรมมณฑลปราจีนและกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ สมุหเทศาภิบาลผู้ทรง พระปรีชาชาญในวิชาการปกครองก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองในช่วงเวลานั้น

การวางแผนก่อสร้างอาคารสถานที่ต่าง ๆ ในมณฑลปราจีนนั้นแท้จริงก็คือการเริ่มต้นวางผังเมืองฉะเชิงเทรานั่นเอง ตำนานกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ ซึ่งเป็นเรือนไม้สองชั้นสร้างขึ้นเป็นที่พำนักของสมุหเทศาภิบาลในยุคนั้น จึงอาจถือได้ว่าเป็นก้าวแรก ๆ ของการก่อสร้าง “บ้านพักข้าราชการ ของแปดริ้ว” อีกทั้งความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของตำหนักนี้ เมื่อ พ.ศ.2450 ได้เคยเป็นที่ประทับพักแรมของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในคราวที่เสด็จประพาสฉะเชิงเทราถึง 2 ครั้ง พระบรมฉายาลักษณ์ของพระองค์ท่านที่ได้พระราชทานไว้ตั้งแต่เสด็จประทับครั้งแรก พร้อมลายพระหัตถ์มีความว่า

“ ให้ไว้สำหรับเรือนเทศาภิบาลมณฑลปราจีน (เมืองฉะเชิงเทรา) เป็นที่ระลึกในการที่ได้มาอยู่ในที่นี้ ได้ความสุขสบายมาก ตั้งแต่วันที่ 24 ถึงวันที่ 29 มกราคม ร.ศ.126¹

พระบรมฉายาลักษณ์ยังคงอยู่คู่ตำหนักมาจนทุกวันนี้ ปัจจุบันตำหนักกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ ยังใช้เป็นที่ประทับและทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ยามที่เสด็จเยือนฉะเชิงเทรา

สภาพปัจจุบันของอาคาร รูปแบบตำหนักของกรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ เป็นแบบอาคาร 2 ชั้น แบบครึ่งตึกครึ่งไม้ หันหน้าออกสู่แม่น้ำบางปะกง มีอิทธิพลแบบตะวันตก อาคารชั้นล่างเป็นตึกก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นเรือนไม้สัก หลังคาทรงปั้นหยา มุงด้วยกระเบื้องลอนคู่ บริเวณชั้นล่างของมุขด้านหน้าเป็นระเบียงเชื่อมต่อไปสู่ด้านข้างและด้านหลังของตำหนัก มีลูกกรงไม้เตี้ย ๆ กันเป็นลายเรขาคณิตแบบโปร่ง ๆ ผนังตำหนักอาคารชั้นล่างทำเป็นหน้าต่างด้านหน้า 2 บาน และด้านข้างปีกซ้าย 4 บาน เหนือหน้าต่างมีการทำเป็นช่องระบายอากาศด้วยไม้ฉลุลายและการตีด้วยไม้

¹ จังหวัดฉะเชิงเทรา. ฉะเชิงเทราเมืองแห่งอนาคต. ม.ป.ป. หน้า 103.

เป็นเส้นเอียงสลับกัน โดยมีกันสาดด้านหน้าขนาดเล็กคลุมอยู่เหนือหน้าต่างอีกชั้นหนึ่ง บริเวณ
ชั้นสองด้านซ้ายมีระเบียงด้านนอกเชื่อมต่อกับห้องโถงกลาง และมุขด้านหน้า ระเบียงทำเป็นลูกกรง
ลวดลายเรขาคณิต

ตรงมุขด้านหน้าชั้นล่างเป็นที่จอดรถและมีบันไดขึ้นสู่ตึกในระดัความสูงราว
60 เซนติเมตร หน้าต่างชั้นบนด้านหน้าตอนบนทำเป็นหน้าต่างแบบบานเกล็ดไม้ ตลอดแนวไม่มี
พื้นที่ว่างคั่น แต่ละบานสามารถปิดเปิดจากภายในได้ ตอนล่างหน้าต่างทำเป็นบานเกล็ดไม้
เป็นช่อง ๆ ต่อเนื่องกันตลอดแนว

ภาพที่ 53 ด้านหน้าตึกกรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์

ภาพที่ 54 ด้านข้างของตำหนักกรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป ตำหนักกรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ เป็นลักษณะบ้านพักข้าราชการในยุคแรกๆ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ตั้งอยู่นอกกรุงเทพฯ มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยม มีขนาดกว้าง 12.20 เมตร และยาว 18.40 เมตร รูปลักษณะของตัวตำหนักเป็นรูปแบบอิทธิพลตะวันตก โดยมีการแบ่งกันพื้นที่ภายในชั้นล่างและชั้นบนตามการใช้สอย ซึ่งสามารถแยกศึกษาได้ดังนี้

พื้นที่ชั้นล่าง พื้นที่ภายในด้านนอกเป็นระเบียงทางเดินต่อเชื่อมระหว่างมุขด้านหน้าและบันไดด้านหลังตำหนัก มีประตูเข้าไปสู่ห้องโถงกลาง ปัจจุบันพื้นที่ส่วนนี้ใช้เป็นห้องรับแขก และห้องเก็บสัมภาระ ส่วนพื้นเรือนชั้นล่างทำด้วยไม้ และฝาเรือนอีกส่วนหนึ่งตีด้วยไม้แบบเข้าลิ้นไปตามแนวยาวทาสีขาวนวล เหนือขอบประตู มีการทำเป็นฉลุลวดลายและตีไม้เป็นเส้นเฉียงสลับกัน ส่วนเพดานยังคงโครงสร้างของคานและรอดไว้ ส่วนระเบียงมุขด้านหน้ามีบันไดขึ้นไปสู่ตำหนักชั้นบนและห้องน้ำที่อยู่ติดกัน

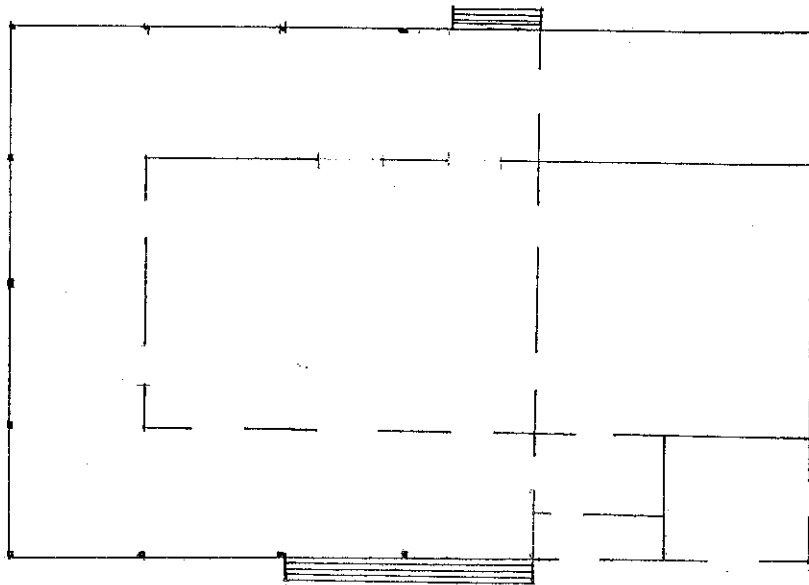
พื้นที่ชั้นบน พื้นที่ภายในตำหนักชั้นบนมีการแบ่งกันเป็นห้องโถงใหญ่และเล็ก มีระเบียงและมุขหน้าที่เปิดเป็นพื้นที่ว่างยาวตลอดแนวชั้นบน (ปัจจุบันยังไม่ได้ใช้ทำอะไร) ตั้งวางโต๊ะ ตู้ บานกระจกขนาดใหญ่ ห้องโถงกลางเป็นห้องที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่มากกว่าห้องอื่น ๆ ใช้เป็นห้องตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระ ตู้กระจกแต่งตัว โต๊ะตั้งเครื่องบูชาพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้านในซ้ายของห้อง อีกทั้งฝาห้องโดยรอบแขวนประดับพระบรมฉายาลักษณ์ของในหลวงองค์ปัจจุบัน พระราชินี และพระรูปของกรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ฯลฯ ถัดจากห้องโถงกลางด้านขวาเป็นห้องนอน (ปัจจุบันเป็นที่พักของผู้ว่าราชการจังหวัด) ห้องน้ำ และห้องเก็บของซึ่งพื้นที่ส่วนนี้ของตัวตำหนักมีรูปผังที่โค้งมนแบบครึ่งวงกลม พื้นที่ชั้นบนส่วนเพดานมีการตีฝ้าเป็นไม้กระดานซ้อนกัน และผนังตำหนักใช้การตีไม้กระดานแบบเข้าลิ้นตามแนวยาวเช่นเดียวกัน พื้นตำหนักส่วนมากสร้างด้วยไม้ มีบางส่วนทำด้วยปูนเช่น ส่วนของห้องน้ำ เป็นต้น

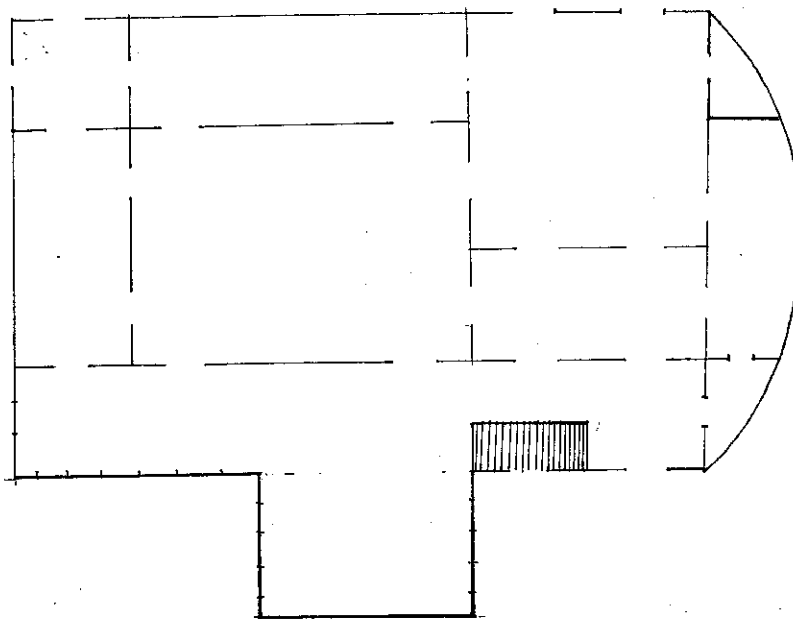
ภาพที่ 55 ห้องโถงกลางชั้นบนของตำหนัก มีพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาพที่ 56 บริเวณมุขชั้นบนและระเบียบทางเดินด้านหน้าตึก

ผังพื้นที่ 11 ชั้นล่างของตึกฯ จากการสำรวจวันที่ 16 สิงหาคม 2546

ผังพื้นที่ 12 ชั้นบนของตำหนักฯ จากการสำรวจวันที่ 16 สิงหาคม 2546

2.4 อาคารศาลเก่า (พุทธสมาคมฯ) ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา

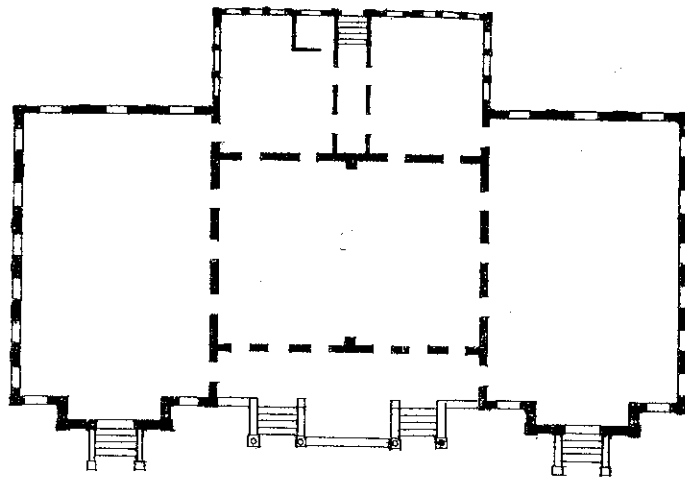
อาคารศาลเก่าสร้างรุ่นเดียวกับที่ว่าการมณฑลปราจีน ใน พ.ศ.2458 ยุคต้นของรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ในอดีตเคยเป็นที่ตั้งของศาลมณฑลปราจีน ปัจจุบันใช้เป็นที่ทำการพุทธสมาคมจังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ.2489 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (รัชกาลที่ 8) เคยเสด็จประทับเป็นประธานคณะผู้พิพากษา ณ อาคารหลังนี้

สภาพปัจจุบันของอาคาร ศาลหลังเก่าเป็นอาคารชั้นเดียว ก่ออิฐถือปูน ขนาดกว้าง 24.27 เมตร ยาว 35.70 เมตร หลังคาทรงปั้นหยา มุงด้วยกระเบื้องว่าว มีมุขยื่นออกไปทางด้านหน้า มีเสากลมรองรับ 4 ต้น จั่วหน้ามุขตอนบนทำเป็นช่องบานเกล็ดไม้ 2 ช่อง อาคารหลังนี้มีทางขึ้นอาคารด้านหน้า 4 ทาง และด้านหลัง 1 ทาง ผนังอาคารตรงมุมแต่ละด้านทำเป็นเสาหลอก ปั้นปูนเป็นหัวเสาและฐานเสาจับเหลี่ยมและกึ่งอย่างประณีต หน้าต่างประตูทำเป็นแบบบานลูกฟักไม้ เหนือประตูหน้าต่างทำเป็นช่องระบายอากาศเล็ก ๆ ทำด้วยไม้เป็นเส้นเฉียงสลับไปมา อาคารปัจจุบันทาด้วยสีขาว และหน้าต่างประตูทาสีน้ำตาลอ่อน

ภาพที่ 57 ด้านหน้าศาลมณฑลปราจีนหลังเก่า

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป อาคารศาลเก่าหลังนี้มีพื้นที่ภายในแบ่งเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ
 1. ห้องโถงกลาง 2. ห้องด้านปีกซ้าย และ 3. ห้องด้านปีกขวา แต่ละห้องเป็นพื้นที่โล่ง มีทางเดิน
 เชื่อมต่อถึงกันได้ตลอด ด้านหลังอาคารมีทางขึ้นเข้ามาสู่โถงทางเดินเล็ก ๆ เข้าสู่โถงกลาง

ผังพื้นที่ 13 อาคารศาลเก่าจังหวัดฉะเชิงเทรา จากการสำรวจวันที่ 16 สิงหาคม 2546

2.5 อาคารไปรษณีย์หลังเก่า ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองระยอง จังหวัด

ระยอง

ในขณะที่จังหวัดระยองได้เป็นที่ตั้งของมณฑลปราจีน ชุมชนในเมืองโดยรอบมีความเจริญมาก มีผู้คนได้อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาประกอบอาชีพและตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่น เกิดมีเส้นทางคมนาคม ทางบก ทางรถไฟ ตลอดจนการวางแผนของผังเมืองอย่างเป็นระบบ ในช่วงระยะนี้ได้เกิดการสร้างอาคารไปรษณีย์เพื่อให้เกิดติดต่อสื่อสารมีความสะดวกรวดเร็ว หนังสือราชการได้ถึงจุดหมายปลายทางเร็วขึ้น ทางราชการจึงได้จัดให้มีคนเดินหนังสือประจำหัวเมืองสำคัญ ๆ คนเดินหนังสือนี้เรียกว่า “คนเร็ว” มีหน้าที่ส่งหนังสือ มีการแบ่งอาณาเขตสำหรับส่งหนังสือที่กว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิม¹

สภาพปัจจุบันของอาคาร อาคารไปรษณีย์หลังเก่า เป็นอาคารชั้นเดียว ก่ออิฐถือปูน ยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร (ด้านล่างเป็นใต้ถุนโปร่ง) หลังคามุงด้วยกระเบื้องซีเมนต์ที่เหลี่ยมแบบกระเบื้องว่าว รูปแบบอาคารเป็นลักษณะกึ่งตะวันตก มีผนังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้าง 8.60 เมตร ยาว 14.50 เมตร ผนังอาคารทาสีเหลืองอ่อน

ด้านหน้าอาคารมีบันไดปูน 3 ชั้น ขึ้นสู่ประตูด้านหน้าซึ่งเป็นประตูไม้บานพับ 6 บาน เหนือขึ้นไปประดับกระจกสีแดง มีลวดลายชุดซิด เข้ากรอบกระจกด้วยตารางกรอบไม้ ระหว่างประตูกับหน้าต่างมีลายปูนปั้นทั้งสองด้าน โดยทำเป็นก้านพันธุ์พุกยกยาลงมาจากช่องลมด้านบนสุด ลงมาตามเสากรอบประตู เหนือกรอบประตูและหน้าต่างมีข้อความบ่งไว้ว่า “พุทธศกที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 2458” ถัดขึ้นไปเป็นช่องลม 8 ช่อง ส่วนด้านทิศเหนือและทิศใต้เป็นผนังเรียบ มีหน้าต่างไม้บานคู่ 3 ชุด เหนือหน้าต่างเป็นกระจกใสเข้ากรอบตารางไม้มีช่องลม 6 ช่อง

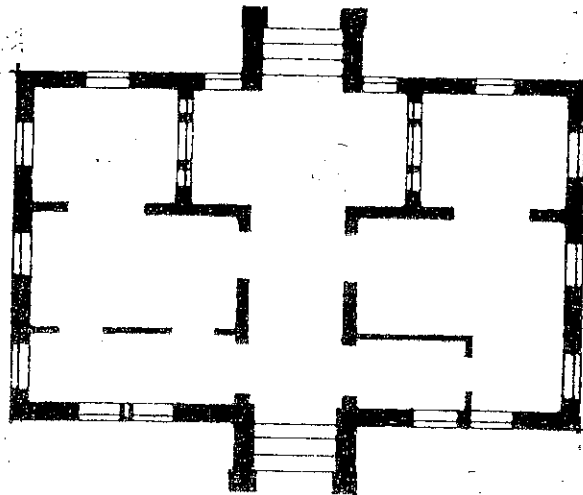
ด้านหลังอาคาร มีบันไดปูน 3 ชั้น ขึ้นสู่ประตูทางเข้าแบบเดียวกับประตูด้านหน้า ต่างกันตรงด้านบนเหนือกรอบประตูประดับกระจกใสไม้ใช้กระจกสีเข้ากรอบตารางไม้ มีลายเหมือนด้านหน้า ส่วนขวามือของประตูทางเข้าเป็นส่วนที่ก่อเพิ่มเติมขึ้นภายหลังยื่นออกมาจากตัวอาคาร

¹ สุชาติ เถาทอง. ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออก. 2544. หน้า 67.

ภาพที่ 58 ด้านข้างอาคารไปรษณีย์หลังเก่า

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป พื้นที่ภายในอาคารไปรษณีย์ฯ ประกอบด้วยห้องทั้งหมด 6 ห้อง มีทางเดินติดต่อกันได้ทุกห้อง ผนังก่ออิฐถือปูน บันไดทางเข้าสู่ตัวอาคารด้านหน้าและด้านหลังวางแนวตรงกัน โดยมีห้องและโถงเล็ก ๆ เป็นตัวเชื่อมเพื่อให้สะดวกกับการใช้พื้นที่ภายใน

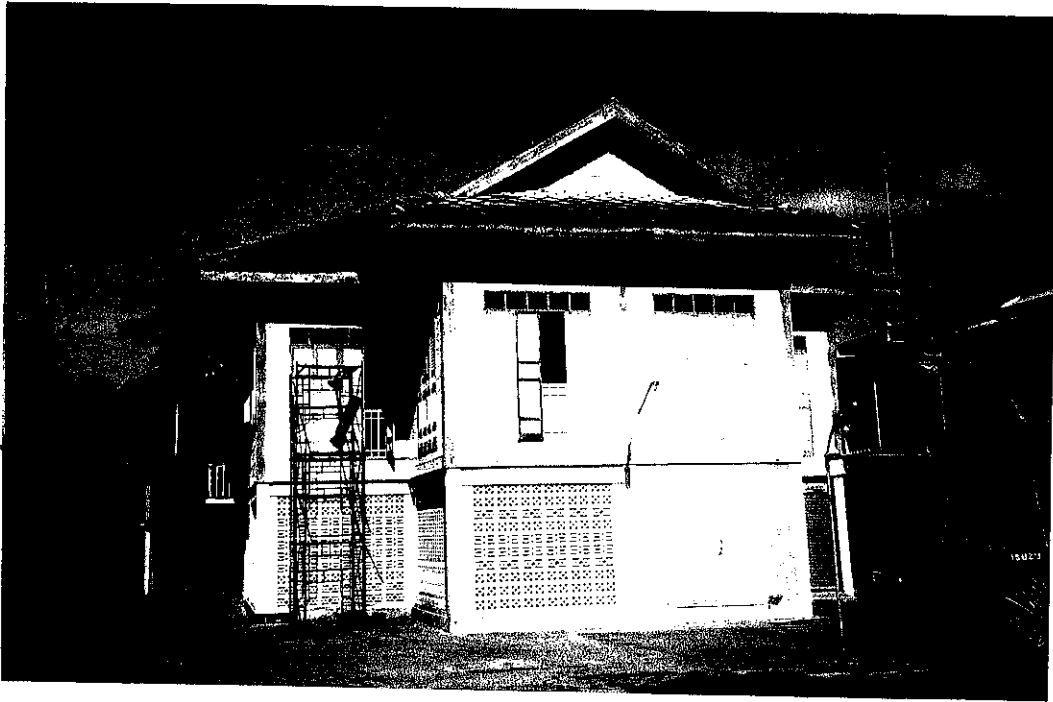

ผังพื้นที่ 14 อาคารไปรษณีย์หลังเก่า จากการสำรวจวันที่ 23 สิงหาคม 2546

2.6 ฤๅษีเจ้าอาวาสหลังเก่าวัดแหลมบน (สายชล ณ รั้งยี) ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง
ฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา

วัดแหลมบนตั้งอยู่ริมแม่น้ำบางปะกง ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2383 โดยชาวจีน 3 คนคือนสกุล
เทศะกรณ์ (แซ่ลิ้ม) นันทมานพ (แซ่โจ้ว) และตันทิกุล (แซ่ตัน) ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา
เมื่อ พ.ศ.2405 มีอาคารเสนาสนะประกอบด้วย อุโบสถ ศาลาการเปรียญ และฤๅษีเจ้าอาวาส
ศาสนสถานภายในวัดถูกสร้างขึ้นในช่วงสมัยต่าง ๆ กัน เริ่มตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ไม่มีหลักฐานหลงเหลือ พอมาถึงช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อสมัยรัตนโกสินทร์
ต่อเนื่องถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้มีความเจริญขึ้น
มาก โดยเฉพาะช่วงที่เป็นจังหวัดที่ตั้งมณฑลปราจีนทางวัดแหลมบนได้สร้างศาสนสถานตาม
กระแสนิยมตะวันตกหลายหลัง แต่หลังที่ยังหลงเหลือและคงสภาพสมบูรณ์คือ ฤๅษีเจ้าอาวาส

สภาพปัจจุบันของอาคาร ฤๅษีเจ้าอาวาสวัดแหลมบน เป็นอาคารสองชั้น มีผังพื้นเป็นรูป
ตัวที กว้าง 14 เมตร ยาว 17 เมตร ครึ่งตึกครึ่งไม้ (เดิมเป็นชั้นเดียวยกพื้นสูง) ชั้นล่างเป็นตึกชั้น
บนเป็นไม้ หลังคาเป็นทรงปั้นหยาบแบบผสมผสาน ด้านหน้ามุขเป็นทรงจั่ว หลังคามุงด้วยกระเบื้อง
ซีเมนต์ บริเวณฝ้าด้านหน้ามุขและต่อเนื่องไปถึงด้านข้างทั้งสองด้านมีบางส่วนทำเป็นหน้าต่างยาว
ช่องละ 4 บาน แต่ละบานทำเป็นแบบบานลูกฟักไม้กระดานคูน ตอนบนสุดทำเป็นบานเกล็ดไม้
มีขอรับข้อสับ เหนือกรอบหน้าต่างทำเป็นช่องกระจกรอบไม้จำนวน 5 ช่อง ตอนล่างหน้าต่างมี
ลูกกรงไม้กันตกด้านในทำเป็นแบบเส้นเรขาคณิต ส่วนหน้าต่างที่เหลือทำแบบบานลูกฟักธรรมดา
บริเวณใต้ชายคาโดยรอบมีช่องลมแบบฉลุลายเครือเถาเป็นช่วง ๆ อยู่ระหว่างแนวเสาแต่ละต้น
อาคารทาสีขาว ตัดสีขอบของกรอบหน้าต่างและเสาด้วยสีน้ำตาล

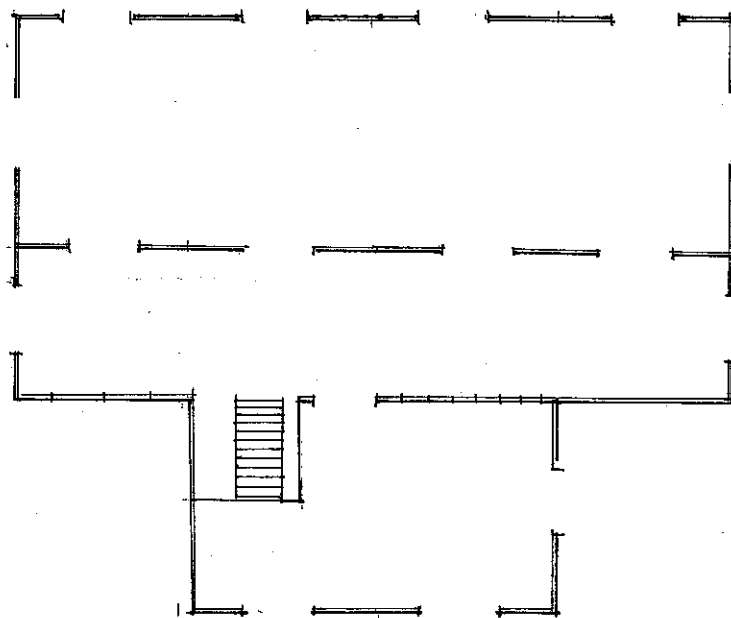

ภาพที่ 59 กุฎีเจ้าอาวาสหลังเก่าวัดแหลมบน ตั้งอยู่ริมแม่น้ำบางปะกง

ภาพที่ 60 หน้าต่างแบบบานขาวมีลูกกรงกันตกด้านใน

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป กุฏิเจ้าอาวาสเป็นอาคารยกพื้นสูง มีบันไดยาวพาดไปสู่
 ด้านบน มีห้องหลัก 2 ส่วนคือ ห้องจำวัดเจ้าอาวาสเดิมอยู่ ตรงด้านหน้ามุข และห้องเก็บของ
 (ปัจจุบันมีการแบ่งกันเป็นกุฏิพระลูกวัด) ซึ่งเป็นพื้นที่โถงยาวตลอด ด้านหน้าห้องเจ้าอาวาสมีประตู
 แบบบานลูกฟักไม้กระดานคูนและประตูแบบบานพับยาวตลอด ฝากุฏิด้านอื่นเป็นฝาไม้กระดานเข้า
 ถิ่นดีไปตามแนวนอน มีบันไดขึ้นลงตรงข้างมุขด้านซ้ายมือของกุฏิ

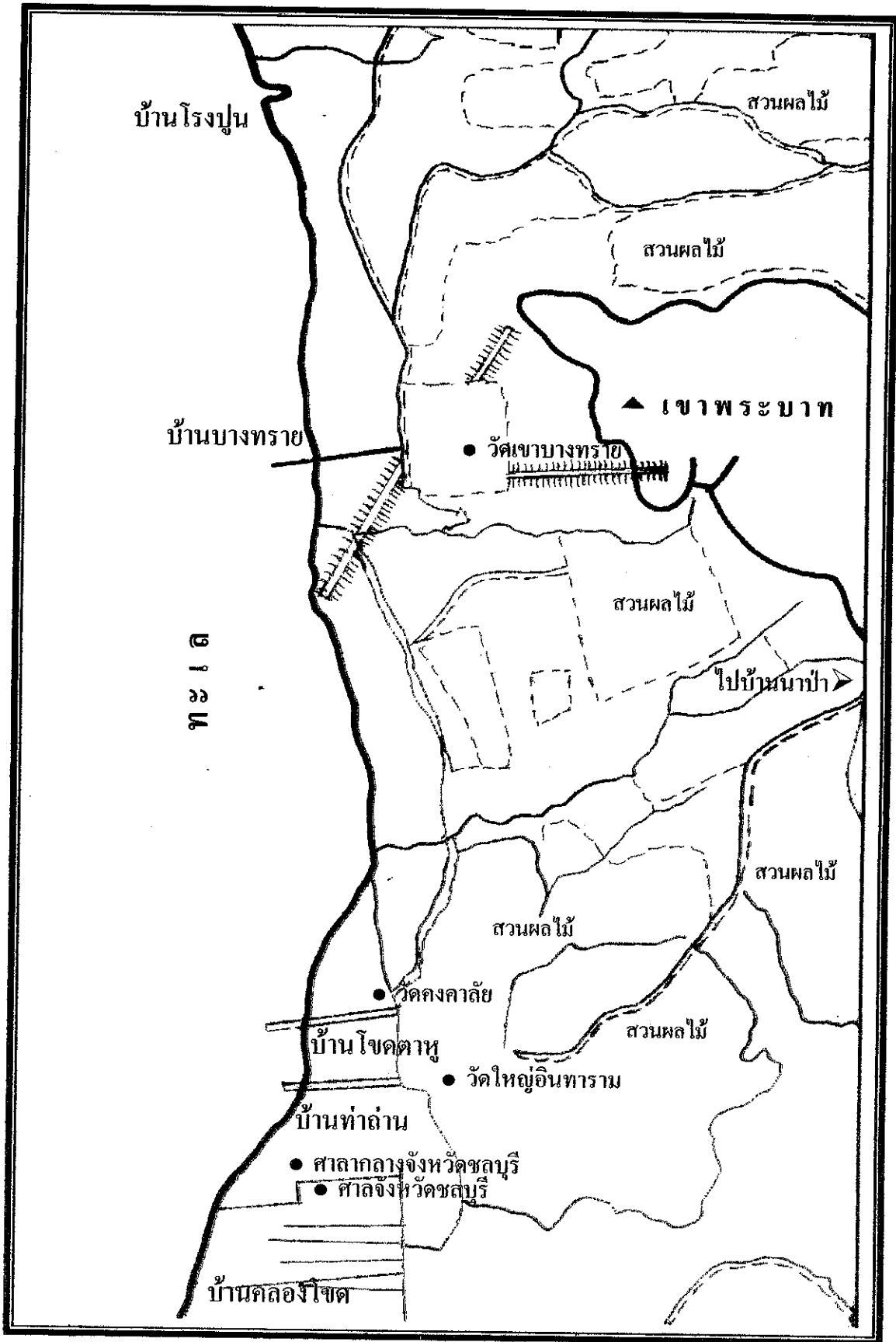

ผังพื้นที่ 15 กุฏิเจ้าอาวาสวัดแหลมบน จากการสำรวจวันที่ 23 สิงหาคม 2546

3. เขตที่ตั้งอำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

3.1 ศาลจังหวัดชลบุรีหลังเก่า (สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดชลบุรี) ถนนวิชิตปราการ
 ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

อาคารศาลจังหวัดชลบุรี สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 เป็นการสร้างขึ้นแทนหลังเดิมที่เป็นไม้ เมื่อปี ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2453) สร้างเสร็จเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม
 ร.ศ.129 (พ.ศ.2454) และได้ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 4 มกราคม ร.ศ.129 (พ.ศ.2454) โดยใช้แบบผังพื้น
 ของอาคารศาลจังหวัดเพชรบุรี ต่อมาในปี พ.ศ.2515 ศาลได้งบประมาณสร้างที่ทำการหลังใหม่
 แทนหลังเก่า ซึ่งมีพื้นที่คับแคบและสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทได้ใช้เป็นี่ทำการ ต่อมา
 พ.ศ.2533 สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดชลบุรีได้ใช้เป็นสำนักงานจนถึงปัจจุบัน

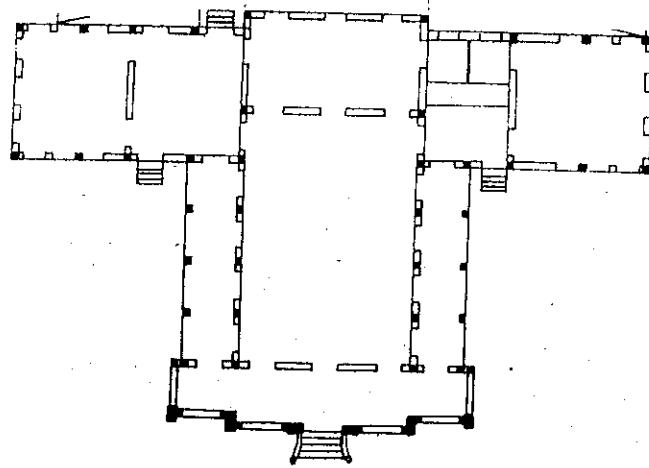
แผนที่ 13 ที่ตั้งอาคารและสถานที่ราชการในเขตเมืองชลบุรีมณฑลปราจีนบุรีบริเวณริมทะเล
เขียนโดย สุชาติ เถาทอง

สภาพปัจจุบันของอาคาร ศาลจังหวัดชลบุรีหลังเก่าเป็นอาคารชั้นเดียว มีผังพื้นเป็นรูปตัวที กว้าง 21 เมตร ยาว 23 เมตร ก่ออิฐถือปูน ยกพื้นสูงราว 50 เซนติเมตร สร้างขึ้นรุ่นราวคราวเดียวกับศาลากลางจังหวัดชลบุรี (อาคารที่ทำการเทศบาลเมืองชลบุรีในปัจจุบัน) ชุ่มประตูทางเข้าด้านหน้าเป็นผนังสูงทำวงกบประตูโค้งแบบตะวันตก เหนือประตูขึ้นไปทำเป็นชั้นลดหลั่นมีลักษณะเป็นแบบทรงมงกุฎ (Crown) มีลายปูนปั้นสัญลักษณ์ตราแผ่นดิน และในกรอบด้านล่างมีอักษรคำว่า "ศาล...ร.ศ. 129" (ข้อความหายไป) ปัจจุบันได้ถูกทาสีทับจนไม่สามารถอ่านได้ออก ตรงบริเวณเหนือประตูปีกซ้ายและขวา ด้านหน้าตอนบนทำเป็นชั่มโค้งภายในมีปูนปั้นเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษา มีเสาหลอกขนาดเล็กลดหลั่นกัน 2 ข้าง ด้านหน้ามีบันไดทางขึ้นอาคารรูปโค้งผายออกปลายบันได มีการทำห้วเสา ส่วนระเบียงด้านหน้าทำเป็นลูกกรงรูปด้วย ตัวอาคารถูกปรับปรุงเพื่อให้เหมาะแก่การใช้งานมาโดยตลอด แต่มีหลายส่วนยังคงสภาพเดิม อาทิ ประตูภายในตัวอาคารทางด้านหน้ามีลักษณะเป็นประตูแบบบานลูกฟัก เหนือกรอบประตูทำเป็นช่องลมตีด้วยไม้เป็นช่องเล็ก ๆ ได้ขยายหลังคาตอนบนทำเป็นหน้าต่างโค้งติดกระจกรอบไม้ช่องเล็ก ๆ เป็นแนวโดยตลอด เป็นต้น หลังคาทรงปั้นหยา มุขหน้าหลังคาลดหลั่น 2 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องลอน (เข้าใจว่าเดิมเป็นกระเบื้องดินเผาหรือกระเบื้องว่าว : ผู้วิจัย) ตัวอาคารทาสีเหลืองอ่อนออกทางสีเทาอ่อน ตรงอาร์มแผ่นดินทาด้วยสีทอง

ภาพที่ 61 อาคารศาลจังหวัดชลบุรีหลังเก่า

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป พื้นที่ภายในอาคารศาลเก่าทั่วไปมีการปรับปรุงใหม่หลายพื้นที่ ภายในกันเป็นห้อง ๆ ที่ระเบียงทั้ง 2 ข้าง โดยกรุผนังด้วยไม้ไผ่บานหน้าต่างตลอดแนว พื้นที่ห้องโถงกลางมีเนื้อที่กว้างกว่าส่วนอื่นทั้งหมด ถัดไปด้านในใช้เป็นที่ประชุม (เดิมเป็นห้องพิพากษา) พื้นที่ไม่กว้างนัก จากการสัมภาษณ์พบว่าได้พื้นที่ห้องลงไปเดิมมีห้องคุมขังนักโทษ ปัจจุบันได้เทพื้นปิดทับหมดแล้ว¹ พื้นที่อาคารทั้ง 2 ปีกมีการแบ่งกันเป็นห้องผู้อำนวยการ (เดิมเป็นห้องโถงยาวตลอดทั้งสองปีก) มีทางเดินติดต่อระหว่างกันได้

ผังพื้นที่ 16 อาคารศาลเก่าจังหวัดชลบุรี จากการสำรวจวันที่ 7 มิถุนายน 2546

3.2 ศาลากลางจังหวัดชลบุรีหลังเก่า (ศาลาเทศบาลเมืองชลบุรี) ตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

ความเจริญของเมืองชลบุรีในต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีศูนย์กลางอยู่ที่ตำบลบางปลาสร้อย และแถบชายทะเลแถบ ๆ เท่านั้น มีโบราณสถานที่สำคัญได้แก่ วัดใหญ่อินทาราม วัดสวนตาล ศาลาพิงธรรม และศาลหลักเมือง สำหรับศาลากลางจังหวัดชลบุรีหลังเก่านี้สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นอาคารแบบชั้นเดียวก่ออิฐถือปูน พื้นสูงราว 1 เมตร หลังคาทรงปั้นหยา มุงกระเบื้องซีเมนต์ (เดิมน่าจะมุงด้วยกระเบื้องว่าว : ผู้วิจัย) ด้านหน้าอาคารมีมุขยื่นออกมา ส่วนบนของมุขก่ออิฐเป็นแผงยกขึ้นไปสูงเท่าความสูงของหลังคา ตอนบนทำ

¹ ผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัดชลบุรี, สัมภาษณ์ 7 มิถุนายน พ.ศ.2546

เป็นซุ้มโค้งแบบตะวันตกที่เรียกว่า “ทรงมงกุฏ” และมีเสาหลอก ลดหลั่นกันไป ตรงแผงด้านหน้า ซึ่งทำเป็นลายปูนปั้นเครื่องหมายตราแผ่นดินสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ถูกแก้ไขให้เป็นรูปเรือสำเภา เครื่องหมายของเทศบาลเมืองชลบุรี¹

สถาปัตยกรรมของอาคาร ศาลากลางจังหวัดหลังเก่า เป็นอาคารขนาดใหญ่ มีผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างราว 23 เมตร ยาว 52 เมตร มีลักษณะแบบอาคารตะวันตกซึ่งเป็นที่ยอมรับกัน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนสำคัญของอาคารนี้อยู่ตรงซุ้มโค้งทรงมงกุฏ มีหัวเสาประติมากรรมเป็นรูปหมอน้ำแบบตะวันตกตรงยอดสุด 4 เสา ด้านหน้าอาคารมีบันไดทางขึ้น 3 ทาง ซุ้มกลางมีบันไดทางขึ้นเป็นรูปโค้งผายออก ลูกกรงบันไดทำเป็นรูปถ้วยเช่นเดียวกับลูกกรงระเบียงด้านหน้า จากการสัมภาษณ์ทราบว่า บันไดทางขึ้นศาลากลางจังหวัดชลบุรี เดิมขึ้นทางด้านข้างของซุ้มทั้งสองด้าน เพิ่งมามีการปรับปรุงในภายหลัง เพื่อเพิ่มความสวยงามของตัวอาคาร ศาลากลางทางด้านหน้า อีกทั้งบริเวณใต้ชายคาด้านหน้าทำเป็นแผ่นไม้ประดับลวดลายและมีไม้ค้ำยันรองรับ หน้าต่างทำเป็นบานเกล็ดไม้ตอนล่างเหนือกรอบหน้าต่างมีการติดด้วยไม้เป็นช่องเล็ก ๆ ตรงขอบหน้าต่างด้านข้างทำเป็นชายคาปีกนกยาวคลุมหน้าต่างด้านข้างอีกชั้นหนึ่ง โดยส่วนปีกชายคามีลวดลายลวดประคบทั้งสองด้าน และมีไม้ค้ำยันรองรับส่วนของชายคาโดยตลอด ประติมากรรมเป็นแบบบานลูกฟักเหนือกรอบประตูทำเป็นช่องไม้เล็ก ๆ แบบเดียวกับหน้าต่างอาคารศาลากลางจังหวัดเก่า ทาด้วยสีเหลืองอ่อนออกทางสีเทานวล

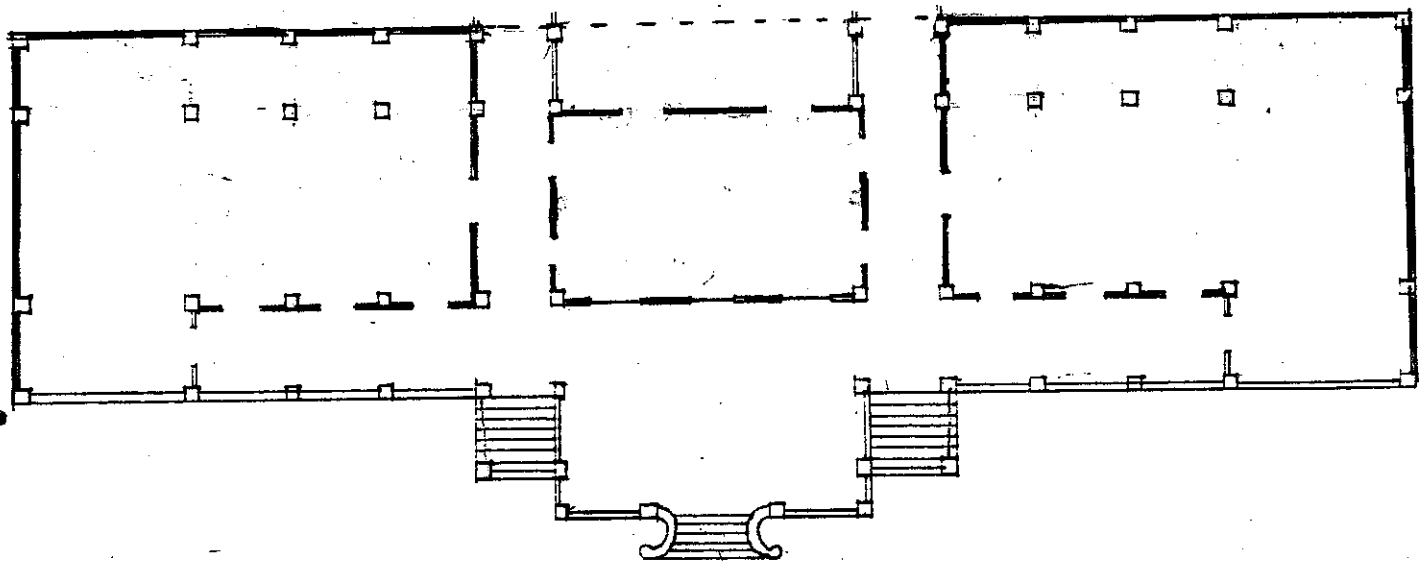
ภาพที่ 62 อาคารศาลากลางจังหวัดชลบุรีหลังเก่า

¹ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี. ข้อมูลสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจังหวัดชลบุรี. 2541.

ภาพที่ 63 โถงทางเดินภายในตัวอาคารมีการออกแบบตกแต่งด้วยแผ่นไม้ฉลุกลายเป็นระยะ

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป อาคารศาลากลางจังหวัดชลบุรีหลังเก่า ปัจจุบันภายในอาคารได้มีการปรับปรุงต่อเติมพื้นที่เดิมหลายส่วน จนไม่สามารถทราบลักษณะพื้นที่ภายในตามสภาพเดิมของอาคารศาลากลางจังหวัดฯ ได้ แต่จากการสอบถามและสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องทราบว่า พื้นที่ด้านหลัง ตั้งแต่ห้องโถงกลางปัจจุบันเป็นส่วนต่อเติมขึ้นใหม่ทั้งหมด เดิมด้านหลังตรงห้องโถงกลาง ปีกซ้ายและขวาจะมีบันไดทางขึ้นสู่ตัวศาลากลางจังหวัดด้วย พื้นที่ภายในทั่วไปเป็นอาคารมีห้องโถงโล่ง ๆ ไม่กั้นห้องเล็กห้องน้อย มีทางเชื่อมติดต่อกันได้ทั้งหมด ตั้งแต่โถงทางเข้าจนถึงห้องด้านหลัง แต่เดิมใต้พื้นอาคารมีห้องใต้ดินสำหรับเก็บเอกสารและสิ่งของต่าง ๆ ฝ้าเพดานมีการตกแต่งด้วยโคมไฟอย่างสวยงาม รวมถึงแผ่นไม้กระดานคั่นระหว่างเสาแต่ละต้นด้วยลวดลายฉลุอย่างสวยงาม

ผังพื้นที่ 17. ศาลากลางจังหวัดชลบุรีหลังเก่า จากการสำรวจวันที่ 7 มิถุนายน 2546

3.3 บ้านคุณสมควร สมนวน บ้านเลขที่ 4513 (เดิม 55 หมู่ 7) ถนนมาบมะยม ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

บ้านคุณสมควร สมนวน เดิมแถบนี้เป็นชุมชนจีนของบ้านหนองมน ตำบลหนองมน เขตอำเภอบางพระเดิม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ราษฎรในแถบบ้านหนองมนและแหลมแท่น มีโฉนดที่ดินเป็นของตนเอง ตั้งแต่ราว ร.ศ.129 (พ.ศ.2453) โดยมีหลวงปรัตคามาบดีเป็นนายอำเภอ บ้านคุณสมควร สมนวน สร้างมากกว่า 100 ปี ในราคา 80 บาท เดิมเป็นหลังคาจากมาเปลี่ยนเป็นหลังคากระเบื้องลอน เมื่อไม่นานมานี้ หมู่บ้านหนองมนตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ทั่วไป บางหลังตั้งอยู่แถบไปรษณีย์ โทรเลข และฝั่งตรงข้ามของธนาคารออมสินปัจจุบันซึ่งได้รื้อถอนออกไปเมื่อราว พ.ศ.2535 และสร้างเป็นอาคารพาณิชย์แทน ในส่วนบริเวณหลังตลาดหนองมนเดิมก็เป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีคนไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่หนาแน่น บ้านเรือนเดิมจะสร้างแบบโรงเรือน พื้นติดดิน หลังคามุงจาก ใช้ไม้ไผ่ลื้อมรั้วและฝาไม้ไผ่ ต่อมาจึงพัฒนาบ้านที่อยู่ให้ดีขึ้นตามฐานะความเป็นอยู่

ผู้คนบริเวณบ้านหนองมนประกอบอาชีพ ค้าขาย ทำประมง ทำน้ำตาล ทำนา เป็นต้น และใช้เกวียนเป็นพาหนะเดินทางระหว่างชุมชนต่าง ๆ¹

สภาพปัจจุบันของอาคาร บ้านคุณสมควร สมนวน เป็นบ้านเรือนไทยแบบ 2 หลัง ติดกันมีขนาดกว้าง 9.30 เมตร และยาว 13.00 เมตร เป็นเรือนชั้นเดียวยกพื้นสูงราว 1.20 เมตร สร้างด้วยไม้ตะแบก หลังคาเป็นจั่วแหลมสูง เรือนด้านซ้ายมีจั่วเป็นแบบลูกฟักหน้าพรหม ด้านขวาจั่วแบบตีเกล็ดทับและมีปั้นลมและหางปั้นลม ด้านซ้ายของเรือนต่อชายคายื่นออกไปราว 2 เมตร เศษ (เดิมไว้เก็บขี้ข้าว เกวียน และควาย) ทางทิศตะวันตกของเรือนมีระเบียงและชานสำหรับบันไดทางขึ้น ฝาเรือนทำเป็นฝาปะกน ด้านหลังของเรือนมีการปรับปรุงและต่อเติมเรือนแบบปัจจุบันขึ้นใหม่ เพื่อให้มีพื้นที่พอเพียงกับสมาชิกครอบครัวที่เพิ่มมากขึ้น

ภาพที่ 64 บ้านคุณสมควร สมนวน ตำบลบ้านหนองมนเดิม

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป ภายในบ้านคุณสมควร สมนวน มีลักษณะพื้นที่คล้ายคลึงกับเรือนไทยภาคกลางทั่วไป คือ แสดงส่วนโครงสร้างของหลังคา พื้นที่เปิดโล่งในส่วนของชานและระเบียง เนื้อที่ว่างสองส่วนนี้มีปริมาณมากกว่าส่วนอื่น ๆ ทั้งหมด ส่วนพื้นที่ภายในตัวเรือนแบ่งเป็น 3 ห้อง และมีการกั้นเป็นห้องนอนด้านทิศตะวันตก 1 ห้อง ห้องถัดมาเป็นห้องบูชาบรรพบุรุษ มีเครื่องเขนไหว้และตุ๊กตาเครื่องปั้นดินเผารูปสิงโตจีน ซึ่งปู่ของคุณสมควร สมนวนนำเข้ามาจาก

¹ คุณสมควร สมนวน. สัมภาษณ์ 4 ตุลาคม พ.ศ.2546

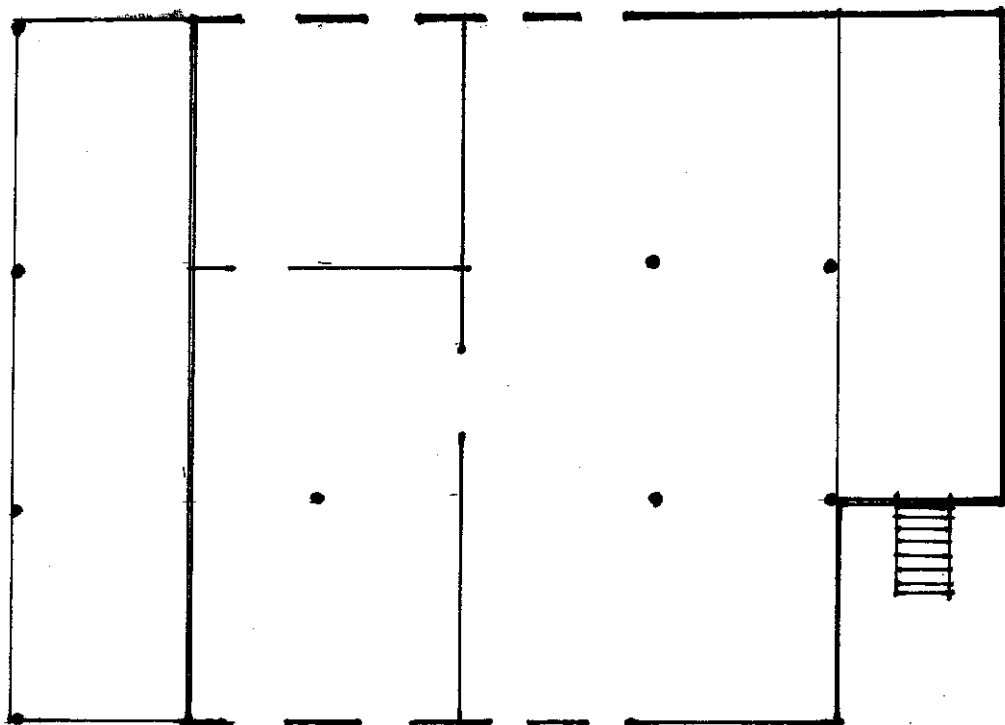
เมืองจีนเมื่อ 100 กว่าปีที่ผ่านมา ได้ตั้งเครื่องเช่นไห่ตรงกับประตูทางเข้าหน้าประตูมีการเขียน
จารึกข้อความภาษาจีนว่า “ผู้ให้” หมายถึงความสุขและโชคลาภมากมายเหมือนทะเล ประตูมี
ลักษณะเป็นบานไม้เรียบไม่มีกเสา

ภาพที่ 65 บริเวณประตูทางเข้าภายในตัวเรือน มีอักษรจารึกภาษาจีน

ภาพที่ 66 บน โต๊ะเครื่องเซ่นไหว้บรรพบุรุษ มีรูปตุ๊กตาดินเผาเคลือบจากจีน

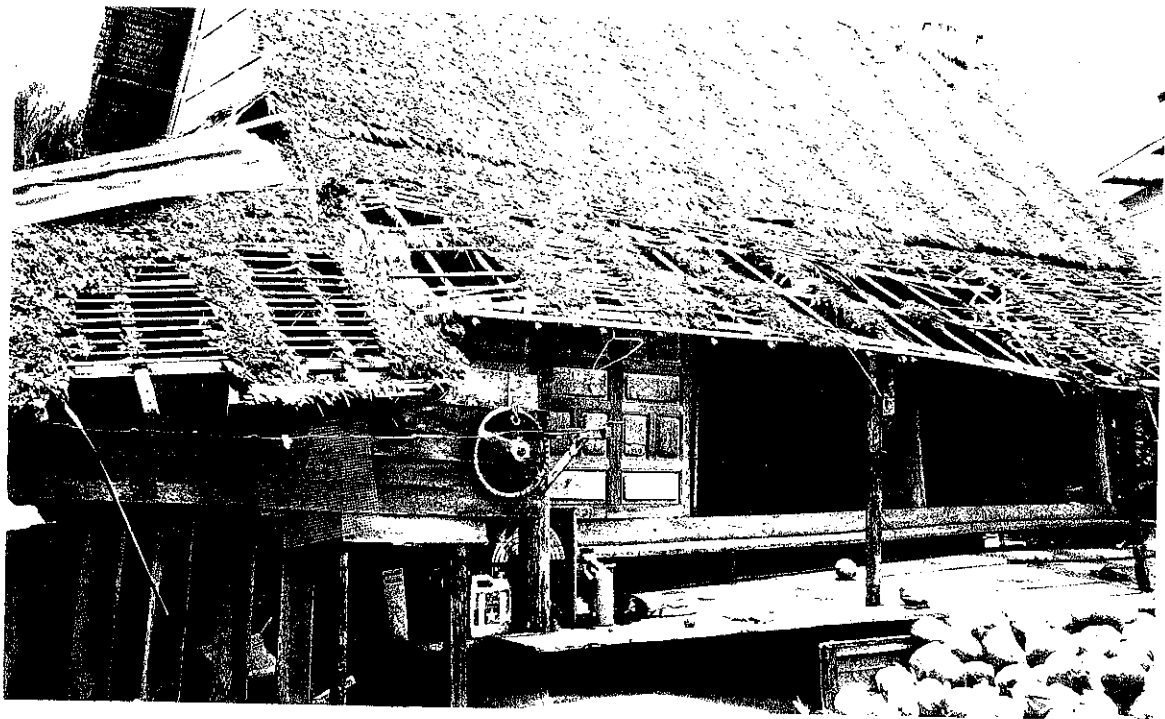

ผังพื้นที่ 18 บ้านคุณสมควร สมนวน จากการสำรวจวันที่ 4 ตุลาคม 2546

3.4 บ้านเลขที่ 6 หมู่ 4 ถนนสุขุมวิท ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัด
ชลบุรี

บ้านเลขที่ 6 หมู่ 4 สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองมน เป็นเรือนที่ถ่อถ้างร่วมกันกับบ้านคุณสมควร สมนวน และหลังอื่น ๆ ที่ได้รื้อถอนออกไป องค์ประกอบของบ้านหลายส่วนยังคงสภาพดี อาทิ โครงสร้างของเรือน ฝาเรือน พื้นเรือน เป็นต้น ทำให้มองเห็นสภาพความเป็นอยู่ของเจ้าบ้านได้เป็นอย่างดี แต่ปัจจุบัน (พ.ศ.2546) บ้านหลังนี้ได้รื้อถอนออกไป เพื่อสร้างเป็นอาคารพาณิชย์ตามความเจริญของชุมชนหนองมนที่เติบโตขึ้น

สภาพปัจจุบันของอาคาร บ้านเลขที่ 6 หมู่ 4 ริมถนนสุขุมวิท เป็นเรือนท้อถิ่นขนาดเล็ก กว้าง 12 เมตร ยาว 16 เมตร ปลูกสร้างในบริเวณตอนในห่างจากทะเลพอสมควรเช่นเดียวกับ เรือนทำนองเดียวกันในเขตบางปลาสร้อย ในบริเวณนี้พบว่ามียุครูปแบบเรือนท้อถิ่นในเขตเมือง นิยมปลูกสร้างเรือนแบบใต้ถุนเดี่ยว ยกกระดานจากพื้นดินสูงประมาณ 1.50 เมตร ทั้งนี้เพื่อให้เกิด ความมั่นคงในยามที่มีลมแรงหรือมีพายุที่พัดจากทะเลเข้าสู่ฝั่ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการปรับ รูปแบบให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของทำเลที่ปลูกเรือน¹ หลักฐานเหล่านี้พบได้จากเรือนท้อถิ่น บริเวณบ้านหนองมน รวมถึงเรือนบ้านเลขที่ 6 หมู่ 2 หลังนี้ด้วย รูปลักษณะที่โดดเด่นของเรือน คือ เป็นเรือนไม้แบบชั้นเดียว หลังคาจั่วทรงสูง เป็นจั่วแบบลูกฟักหน้าพรหม มีระเบียงยื่นไม่มี ชาน ใต้ถุนสูงไม่มากราวเมตรเศษ ฝาผนังด้านหน้าและด้านยาวทำเป็นฝาปะกน ส่วนด้านสกัดฝั่ง ทิศตะวันออกทำเป็นฝาไม้กระดานซ้อนเกล็ด (เข้าใจว่ามาซ่อมแซมภายหลัง : ผู้วิจัย) หลังคามุงจาก กลุ่มตัวเรือนและส่วนของระเบียง บางส่วนของเรือนมีการต่อเติมทำเป็นเรือนครัวเล็ก ๆ ตรงด้าน สกัดฝั่งทิศตะวันตกตั้งแต่ระเบียงไปตามขวางถึงด้านในสุดของด้านสกัดฝั่งทิศตะวันตก ฝาเรือนทำ เป็นไม้กระดานซ้อนเกล็ด ประตูทำเป็นไม้กระดานแผ่นใหญ่คู่กันปรับหน้าเรียบ หน้าต่างแบบ บานลูกฟักไม้กระดานฉลุ (เข้าใจว่าทำขึ้นใหม่ : ผู้วิจัย)

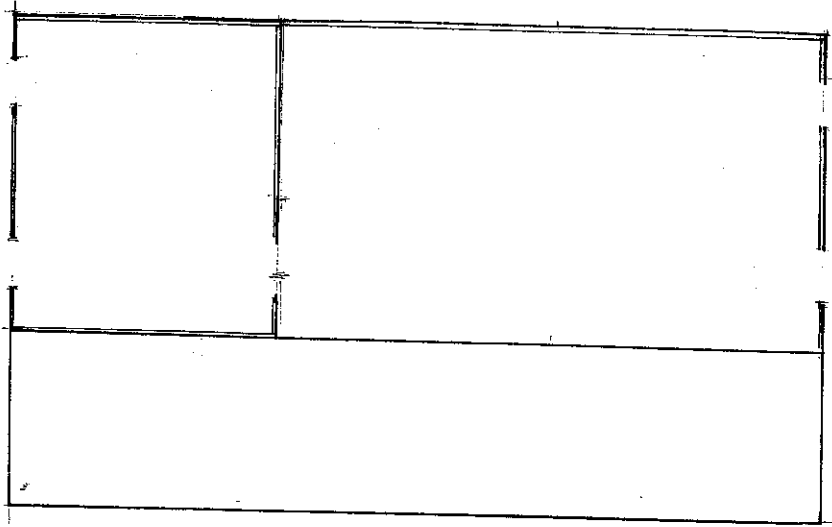
ภาพที่ 67 เรือนท้อถิ่นเลขที่ 6 หมู่ 4 ตำบลบ้านหนองมนเดิม

¹ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์แห่งชาติ. เรือนไทย. 2536. หน้า 165.

ภาพที่ 68 พื้นที่ภายในของบ้านเลขที่ 6 หมู่ 4

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป พื้นที่ภายในตัวบ้านเลขที่ 6 หมู่ 4 เป็นลักษณะแบบท้องถิ่น มีพื้นที่ว่างแบบอนเนกประสงค์และเปิดโล่ง มีการแบ่งกันเฉพาะส่วน 1 ห้องในฝั่งทิศตะวันตกเพื่อใช้เป็นห้องนอน ส่วนของฝาเรือนด้านประจันห้องทำเป็นฝายสายบัวมีประตูไม้บานเรียบ 2 บาน (ไม่มีอกเลา) เสาบ้านใช้เสาไม้กลมทั้งต้นมาโกลนจนได้ขนาด ไม้พื้นระเบียงส่วนหนึ่งมาจากการตัดและชักลากจากป่าในเขตเขาเขียว และ บางพระ ซึ่งเมื่อรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ป่าในเมืองชลบุรีศรีราชา มีความสมบูรณ์มากจนกระทั่ง พ.ศ.2440 เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตทำป่าไม้กระยาเลยที่ศรีราชา ชาวบ้านในแถบบ้านหนองมนและใกล้เคียงเมื่อก่อนได้อาศัยไม้จากป่าบริเวณนี้ส่วนมาก พื้นที่ภายในบ้านเลขที่ 6 หมู่ 4 มีการปรับปรุงซ่อมแซมมาหลายครั้งมีผลให้ฝาผนังด้านยาวและด้านข้างเปลี่ยนรูปเดิมไป อีกทั้งมีการแบ่งกันพื้นที่ภายในตรงตัวเรือนด้วยแผงกระฉากไม้และตู้บอร์ด เพื่อจะได้มีพื้นที่ใช้สอยเป็นสัดส่วนเพิ่มขึ้น

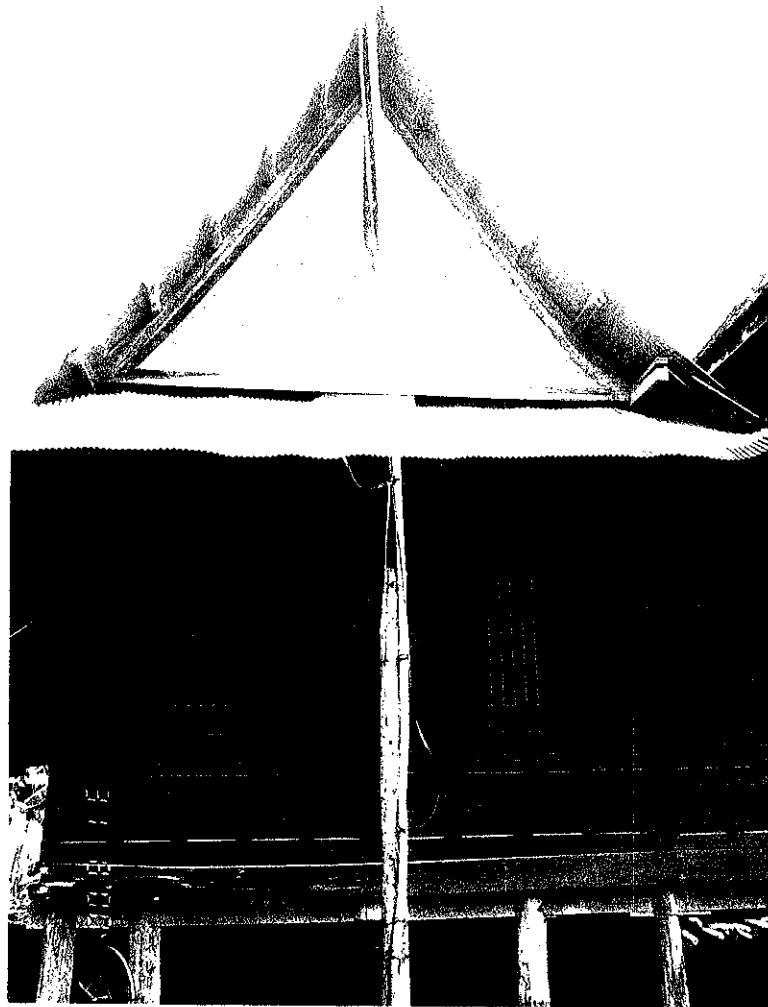
ผังพื้นที่ 19 บ้านเลขที่ 6 หมู่ 4 ตำบลแสนสุข จากการสำรวจวันที่ 4 ตุลาคม 2546

3.5 บ้านเลขที่ 38 หมู่ 2 ตำบลหนองช้างคอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

กลุ่มเรือนท้องถิ่นของบ้านเลขที่ 38 หมู่ 2 มีรูปแบบที่น่าสนใจ คือ เป็นเรือนของแบบท้องถิ่นชั้นเดียวและเรือนท้องถิ่นประยุกต์แบบสองชั้นสร้างต่อเชื่อมกัน ซึ่งเรือนทั้งสองต่างสร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรือนชั้นเดียวที่สร้างขึ้นก่อน เป็นเรือนที่สร้างด้วยไม้จริงทั้งหมด จากการสัมภาษณ์ทราบว่า ไม้ที่ใช้สร้างเรือนหลังนี้อาศัยจากป่าไม้ในเขตบางพระ ต้องใช้เวลาเดินทางด้วยเกวียนการตัดและขนย้ายไม้ออกมาจากป่าใช้เวลา 3-4 วัน บางครั้งต้องค้างแรมในป่า และเมื่อก่อนบริเวณนี้มี ช้าง เสือ หมี และงูมาก การเดินทางต้องมีความระมัดระวังเป็นพิเศษ และต้องเตรียมอาวุธไว้สำหรับป้องกันตัวในขณะที่เดินทาง ปัจจุบันเจ้าของบ้านยังเก็บอาวุธและเครื่องมือตัดไม้ไว้ดูเป็นที่ระลึกด้วย

สภาพปัจจุบันของอาคาร เรือนท้องถิ่นแบบชั้นเดียวของบ้านเลขที่ 38 หมู่ 2 ตัวเรือนเป็นลักษณะแบบทรงไทยภาคกลาง กว้าง 12 เมตร ยาว 16 เมตร ยกพื้นสูง 1 เมตร หลังคาจั่วทรงสูง บริเวณหน้าจั่วตีเกล็ดไม้ ฝาเรือนทำแบบฝาสาบบัว หน้าต่างด้านสกัดฝั่งทิศตะวันออกมี 2 บาน มีกรอบซัดหน้าและหย่องประกออบ ภายในหน้าต่างมีเหล็กเส้นกลมทำเป็นลูกกรงกั้นตามแนวตั้ง บานหน้าต่างเป็นแบบบานเรียบไม่มีมือกลา ด้านฝาเสี้ยวมีการสร้างต่อเชื่อมกับเรือนสองชั้นที่สร้างขึ้นในภายหลัง และมีการทำเป็นหน้าต่างเลื่อน ฝาเรือนด้านยาว ทิศใต้ตีไม้ฝาเรือนแบบ

ซ้อนเกี๊ยงไปตามแนวยาว และทำเป็นหน้าต่างแบบบานเลื่อน (เข้าใจว่าสร้างภายหลัง : ผู้วิจัย)
 ด้านสกัดทิศตะวันตกมีการต่อเติมเรือนส่วนนี้ขึ้นใหม่ ด้วยการต่อชายคาให้ยื่นออกมาและตีกันเป็น
 ลูกกรงไม้เป็นแนวตั้งโดยตลอด มีบันไดขึ้นลงตรงนี้ 1 จุด หลังคาเรือนเดิมทำด้วยจาก และมา
 เปลี่ยนเป็นสังกะสีในช่วง 20 กว่าปีที่ผ่านมา ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของเรือนหลังนี้คือ มี
 ชายคายื่นออกไปจากตัวเรือนมากกว่า 3 เมตร มีเสารับส่วนชายคาจำนวน 4 ต้น พื้นที่ส่วนนี้มี
 ลานโล่งโดยตลอดใช้เป็นที่เก็บเกี่ยว และสิ่งของทางการเกษตรต่าง ๆ ¹

ภาพที่ 69 ด้านสกัดของเรือนเลขที่ 38 หมู่ 2 ตำบลหนองช้างคอก

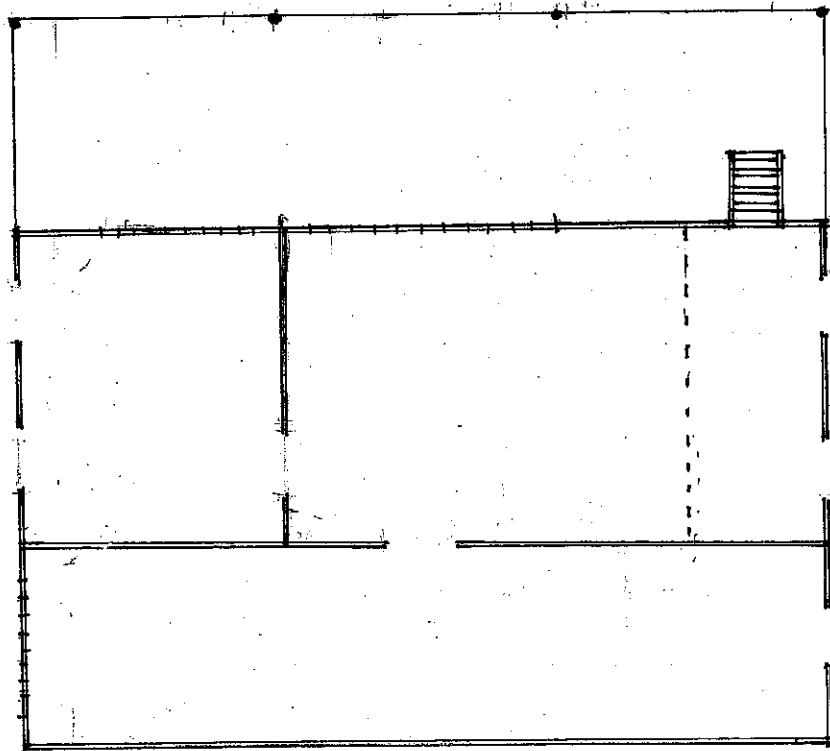
¹ สุชาติ เถาทอง. ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2544. หน้า 184.

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป พื้นที่ภายในบ้านเลขที่ 38 หมู่ 2 มีลักษณะเปิดโล่งต่อเชื่อมระหว่างเรือนเก่าและใหม่ที่ต่อเติมในภายหลัง จนมองไม่เห็นสภาพพื้นที่เดิม แต่จากการสำรวจและศึกษาพบว่า ตัวระเบียบเดิมมีพื้นไม้กระดานแผ่นใหญ่กว่าตัวเรือนที่ต่อเติมขึ้นใหม่ มีความกว้างราว 4 เมตร ฝากั้นตัวเรือนเดิมทำเป็นฝาปะกน มีประตูทางเข้าอยู่ระหว่างกลาง ส่วนของประตูเป็นแบบบานคู่และมีอกเลาอยู่ตรงกลางประตู ส่วนบนหลังคาแสดงเครื่องมืออย่างเปิดเผย ภายในตัวเรือนมีการแบ่งกันห้องด้านทิศตะวันออกสำหรับเป็นห้องนอน

นอกจากนี้ภายในบ้านยังมีเครื่องมือ เครื่องใช้เมื่อรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย ไม่ว่าจะเป็นตู้กระจกเก็บของ นาฬิกา เป็นต้น จากการสัมภาษณ์ทราบว่าพื้นที่ภายในไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก เพราะต้องการรักษาสภาพเดิมของเรือนไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา เพราะเรือนท้องถิ่นมีอายุเก่าแก่โบราณกว่าปีในจังหวัดชลบุรีหาดูได้ยากมาก

ภาพที่ 70 ลักษณะฝาเรือนและประตูภายในบ้านเลขที่ 38 หมู่ 2

ผังพื้นที่ 20 บ้านเลขที่ 38 หมู่ 2 ตำบลหนองช้างคอก จากการสำรวจวันที่ 4 ตุลาคม 2546

3.6 ตึกมหาราชและตึกราชินี* ตำบลอ่างศิลา อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

3.6.1 ตึกมหาราช ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวตะวันตกนิยมมาพักตากอากาศและพักผ่อนที่บริเวณอ่างศิลากันมาก แม้แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เคยเสด็จประพาสประทับแรมที่อ่างศิลาหลายครั้ง โปรดว่าอากาศดี แต่มิได้สร้างวังที่ประทับแต่อย่างใด โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเพียงพลับพลาเล็ก ๆ หลังเดียว เวลาประทับค้างแรมจะประทับค้างแรมในเรือพระที่นั่ง ต่อมาสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ได้สร้างอาคารก่ออิฐถือปูนไว้เป็นที่พักคนป่วยหลังหนึ่งเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (เจ้าคุณกรมท่า) สร้างอีกหลังหนึ่ง (หลังเล็ก) อาคารดังกล่าวชาวต่างประเทศได้ไปพักอยู่เสมอ เรียกกันในสมัยนั้นว่า อาศรัยสถาน อาคารทั้งสองหลังนี้ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์อีกครั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ร.ศ.116 (พ.ศ.2440) โดยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

* ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑสถานเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษามหาราช จังหวัดชลบุรี

สถาปัตยกรรมของอาคาร ตึกมหาราชเป็นอาคารอิทธิพลตะวันตกแบบเมืองจีน มีลักษณะรูปแบบของอาคารคือ หันตัวอาคารด้านหน้าออกสู่ทะเล มีผังรูปสี่เหลี่ยมและเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น ขนาดกว้าง 17.7 เมตร ยาว 23.25 เมตร หลังคาทรงปั้นหยา มุงกระเบื้องซีเมนต์เฉียงลาดมาด้านหน้าเป็นจั่วไม่มีชายคายื่นจากผนังโดยรอบ ไม่มีกันสาดบังแดดฝนให้กับหน้าต่าง มีซุ้มโค้งครึ่งวงกลมตรงชั้นล่างส่วนหน้ามุข และมีบันไดทางขึ้นตัวตึกแยกเป็น 2 ทางขึ้นสู่มุขโถงตรงกลาง โดยมีระเบียงและลูกกรงแบบมะหวดตรงด้านหน้า ส่วนด้านหลังมีบันไดขึ้นสู่ข้างบนตรงกลางอาคารอีก 1 จุดประตูหน้าต่างทำเป็นแบบบานลูกฟักไม้กระดานดุน เหนือประตูหน้าต่างมีกระจกรอบไม้บานละ 4 ช่อง

ภาพที่ 71 ตึกมหาราชลักษณะอาคารแบบอาณานิคมที่ตำบลอ่างศิลา

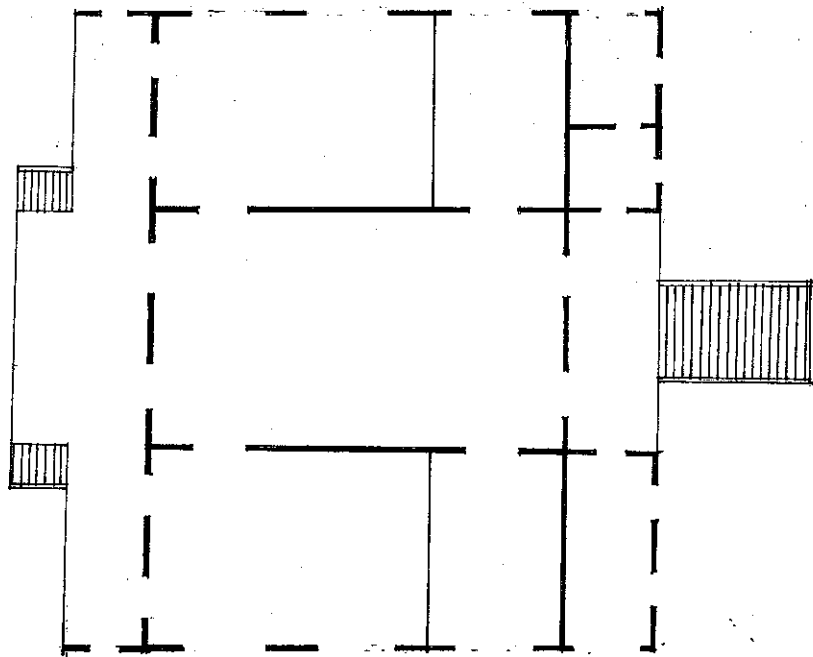
ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป ตึกมหาราชลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไปจากการสำรวจพบว่า **พื้นที่ชั้นล่าง** พื้นที่ภายในมีการแบ่งกันเป็นห้องโถงเล็กใหญ่จำนวน 8 ห้อง ห้องน้ำ 1 ห้อง ห้องโถงกลางมีขนาดพื้นที่ใหญ่ที่สุด และบริเวณนี้เป็นส่วนอเนกประสงค์ของตึก ถัดไปของห้องติดกันทั้งสองด้านเป็นห้องพักขนาดใหญ่ มีประตูทางเข้าด้านละ 2 ประตู ภายในห้องพักไม่มีประตูเชื่อมต่อไปห้องอื่น ๆ มีพื้นที่เอกเทศต่างจากบ้านพักอื่นในช่วงระยะเวลาเดียวกันติดกันเป็นห้อง (เข้าใจว่าเป็นห้องพัก : ผู้วิจัย) ขนาดย่อมกว่าครึ่งของห้องพักแรก มีประตูทางเข้าห้องนี้ได้

2 ทาง ทั้งจากห้องโถงด้านหลังและห้องเล็ก ๆ ที่อยู่ติดกัน ห้องหลังสุดท้ายด้านซ้ายตัวตึกเป็นห้องน้ำรวมของชั้นล่าง

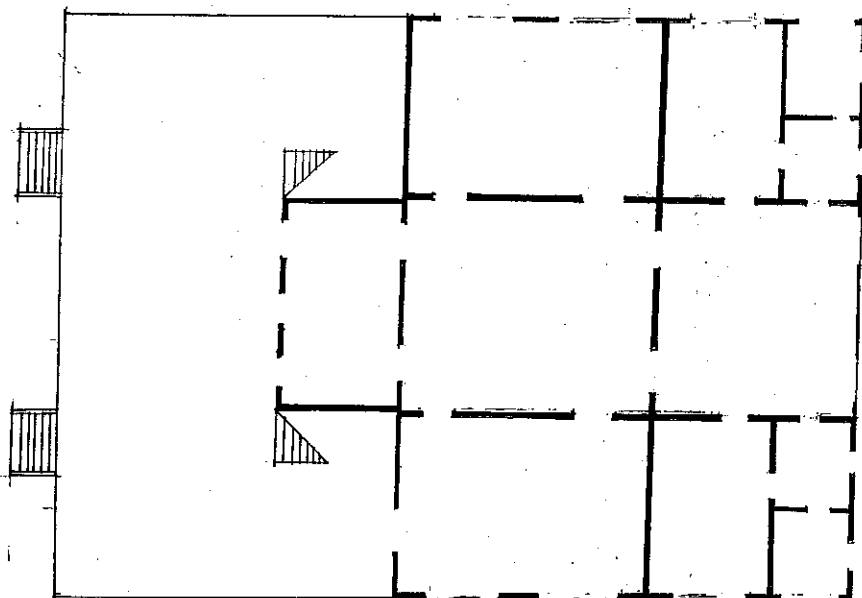
พื้นที่ชั้นบน ตึกมหาราชชั้นบนพื้นที่ภายในอาคารมีจำนวนห้องโถงขนาดใหญ่ 5 ห้อง และเล็ก 1 ห้อง มีห้องโถงกลางขนาดใหญ่ที่สุด ห้องโถงด้านซ้ายและขวาของตึก มีทางเข้าสู่ภายในได้ 2 ทาง คือ จากห้องโถงกลางและจากโถงระเบียงด้านหน้าอาคาร และมีห้องพักด้านขวาและซ้ายตึกด้านหน้าหลัง 2 ห้อง และห้องน้ำรวมฝั่งตรงข้ามอีก 1 ห้อง จากการสำรวจและสอบถามทราบว่าห้องชั้นบนของตัวตึกจะให้ผู้อยู่ใช้พักรวมกันคราวละมาก ๆ โดยเฉพาะผู้มาเป็นหมู่คณะ (ในระหว่าง พ.ศ.2508 – พ.ศ.2539) การใช้พื้นที่ภายในตึกมหาราชในสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะไม่แน่นอนเป็นไปตามการขอใช้ของผู้พักอาศัยมากกว่า

ภาพที่ 72 พื้นที่ห้องโถงกลางตึกมหาราชชั้นล่าง

ผังพื้นที่ 21 ชั้นบนและชั้นล่างตึกมหาราช จากการสำรวจเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม 2546

3.6.2 ตึกราชินี ตึกราชินีสร้างพร้อมกับตึกมหาราช เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่นิยมกันในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตัวอาคารมีขนาดย่อมกว่าตึกมหาราช ภายนอกตัวอาคารทาสีแดงทั้งหลัง

สภาพปัจจุบันของอาคาร ตึกราชินีเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนสูง 2 ชั้น มีผังรูปสี่เหลี่ยม ส่วนที่เป็นระเบียงชั้นล่างติดกับพื้นดิน รองรับส่วนหน้าของอาคารที่สัมพันธ์กับพื้นที่เชิงลาดแบบอย่างหรือกระบวนแบบของอาคารเป็นอาคารที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกแบบเมืองจีนเช่นเดียวกับตึกมหาราช หลังคาทรงปั้นหยา ยกจั่ว มุงกระเบื้องซีแพค (ชายคาไม่ยื่นออกมาจากผนังมาก) ไม่มีกันสาด ส่วนหน้าของอาคารหันหน้าออกทะเล มีมุขยื่นออกมาทั้งชั้นล่างและชั้นบน มีบันไดทางขึ้นสู่ตัวอาคารด้านหน้า 2 ทาง มีทางบันไดและลูกกรงแบบลูกมะหวดป็นปูน ระดับบันไดช่วงแรกสูงราว 80 เซนติเมตรจากพื้นดินและมีชานพัก บันไดทางขึ้นด้านหลังมี 1 ทาง ตรงสู่ตัวอาคารด้านบนโครงสร้างแบบเดียวกับบันไดด้านหน้า ประตูตัวอาคารส่วนอื่น ๆ ทำเป็นแบบบานลูกฟักไม้กระดานคูณแบ่งเป็น 3 ช่อง เหนือกรอบประตูมีช่องลมตีด้วยไม้แนวตั้ง บานประตูทาสีขาว ตัดขอบสีเขียวเข้ม หน้าต่างแบบบานลูกฟักเช่นเดียวกัน เหนือขอบหน้าต่างเป็นกระจกรอบไม้จำนวน 4 ช่อง

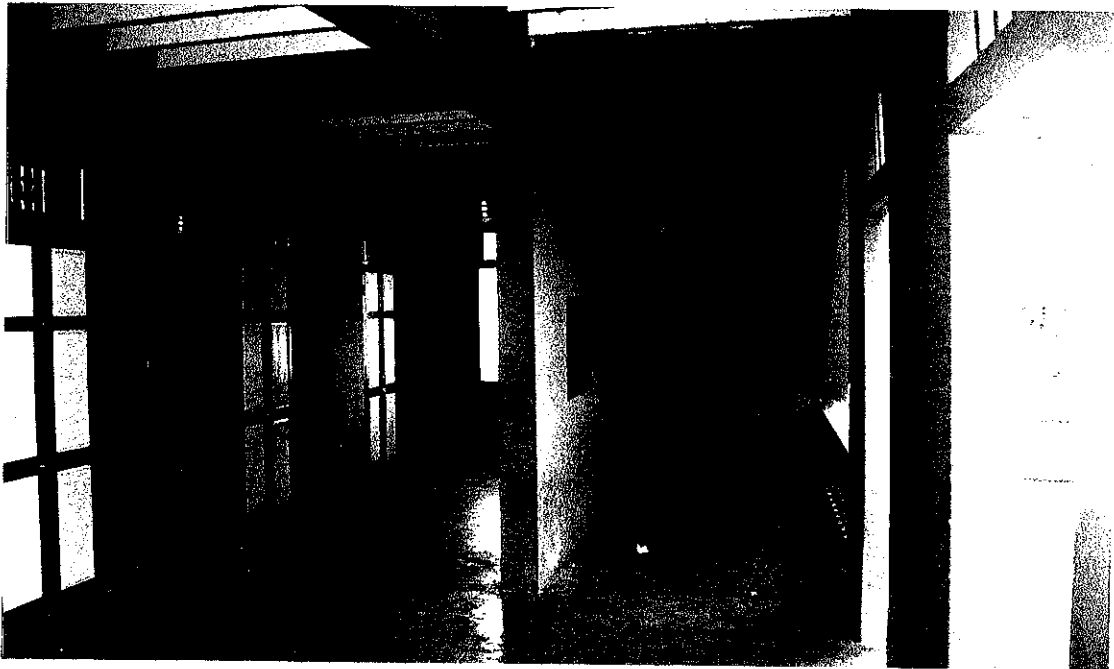

ภาพที่ 73 ตึกราชินีมองจากด้านข้างของอาคาร

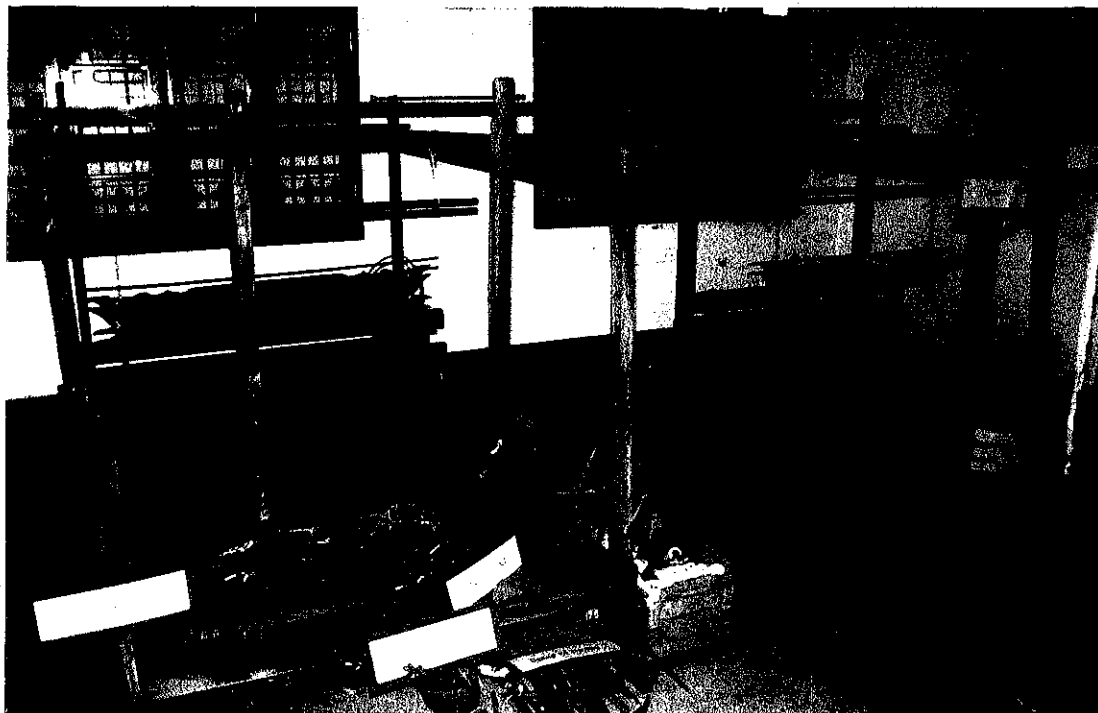
ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป ตึกราชินีพื้นที่ภายในทั่วไป จากการสำรวจพบว่า

พื้นที่ชั้นล่าง ลักษณะพื้นที่ภายในชั้นล่างตึกราชินีตอนหน้าเปิดโล่งต่อเนื่องกับพื้นที่ยก
ระดับด้านหน้าเข้าไปยังพื้นที่ใต้มุขชั้นล่าง พื้นทำด้วยปูน ภายในตัวตึกมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น
5 ห้อง มีห้องโถงกลางต่อเนื่องกับห้องพัก 2 ด้าน และมีประตูทางเชื่อมเข้าสู่ห้องพักตรงพื้นที่ใต้
มุขชั้นล่าง และ บริเวณโถงกลางด้านละ 2 ช่อง ด้านหลังอาคารฝั่งซ้ายมีห้องน้ำ 1 ห้อง ตรงข้าม
มีห้องเล็ก 1 ห้อง ความต่อเนื่องของพื้นที่ตึกราชินีมีมากกว่าตึกมหาราช (ชั้นล่าง)

พื้นที่ชั้นบน ลักษณะพื้นที่ภายในชั้นบนตึกราชินี ตอนหน้ามุขมีระเบียงโถง มีบันไดขึ้น
สู่ชั้นบนตัวตึก 2 ทาง มีห้องจำนวน 5 ห้อง มีประตูติดต่อกันแบบเดียวกับชั้นล่าง พื้นตึก
ทำด้วยไม้ มีฝ้าเพดาน ด้านหลังมีบันไดทางขึ้นสู่ระเบียงกลางด้านบน ปัจจุบันมีการตั้งซื้อห้อง
ต่าง ๆ ของอาคารหลังนี้

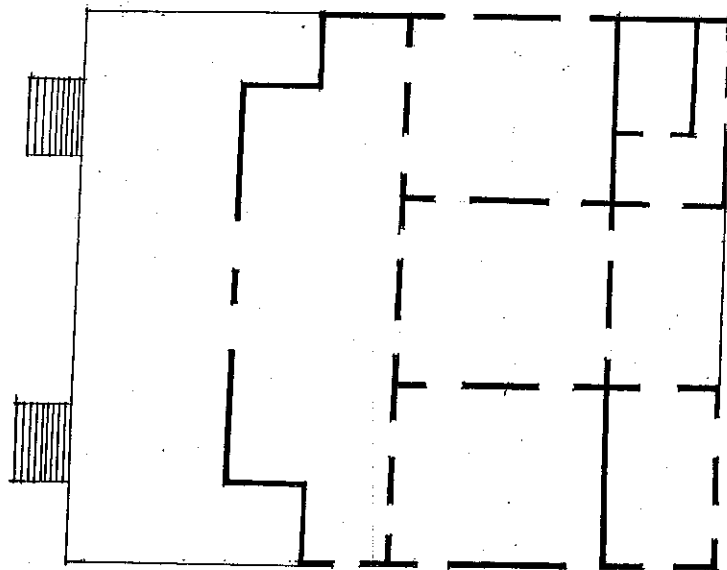
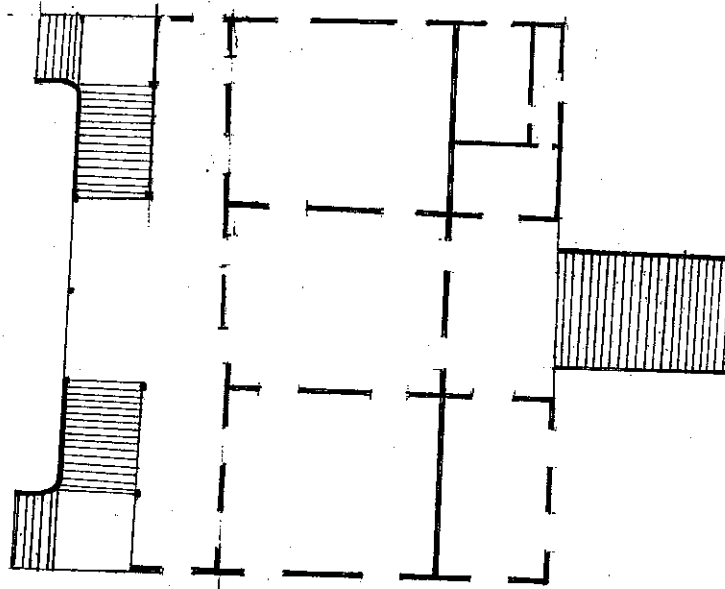
ภาพที่ 74 พื้นที่ภายในตึกราชินีตรง โถงใต้มุขชั้นล่าง

ภาพที่ 75 ลักษณะพื้นที่ภายในชั้นล่าง

ภาพที่ 76 ลักษณะพื้นที่ภายในชั้นบน

ผังพื้นที่ 22 ตึกราชินีชั้นล่างและชั้นบน จากการสำรวจวันที่ 19 ตุลาคม 2546.

4. เขตที่ตั้งอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

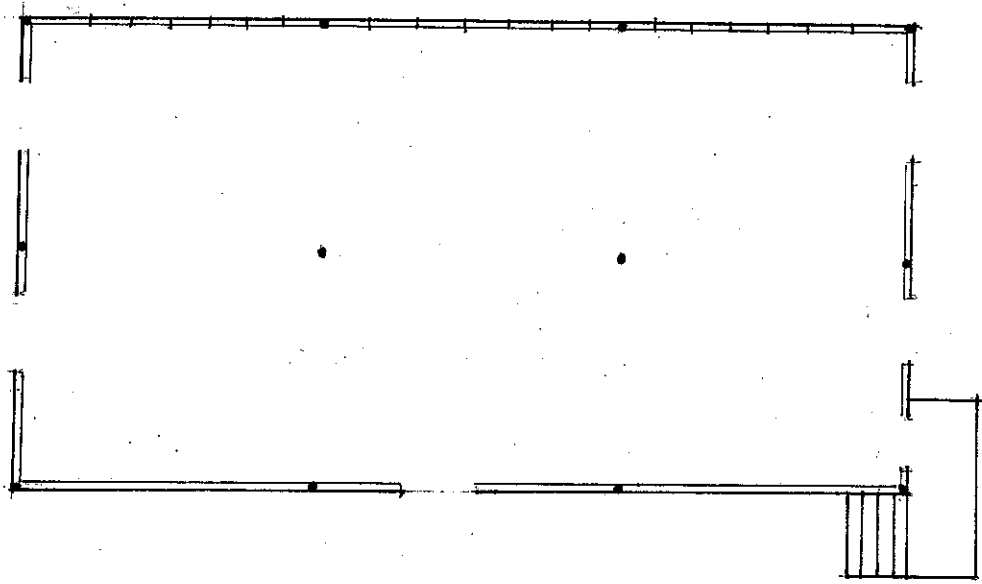
4.1 บ้านเลขที่ 131 หมู่ 1 ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

ชายทะเลภาคตะวันออกเป็นบริเวณที่มีเรือพาณิชย์ต่างชาติไปมาค้าขาย และจอดพักขนถ่ายสินค้าอยู่เป็นประจำ มีผลให้ชุมชนตั้งแต่ชลบุรี บางพระ และบางละมุง เป็นย่านที่มีความคับคั่งของผู้คนและที่อยู่อาศัยมากกว่าบริเวณอื่น ๆ อีกทั้งในปี พ.ศ. 2445 พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ (กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์) ทรงได้รับพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งกรมทหารอย่างถาวรขึ้นที่บางพระโดยรวมพลหมู่ทหารจากชลบุรี และบางพระเข้าเป็นพวกเดียวกัน ต่อมาจึงไปรวมบุตรหมู่จากระยะออกไปจนถึงตราดมาไว้ที่กรมทหารเรือบางพระด้วย¹ สถานการณ์ข้างต้นเป็นปัจจัยให้ชุมชนในบริเวณบางพระมีผู้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยและทำการค้ามากขึ้น มีบ้านเรือนและร้านค้าเกิดขึ้นอย่างหนาตาซึ่งบ้านเรือนมีทั้งเรือนทรงไทยแบบภาคกลาง เรือนทรงไทยแบบท้องถิ่น เรือนห้องแถวแบบจีน เป็นต้น ปัจจุบันจากการสำรวจสิ่งปลูกสร้างในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในบริเวณบางพระมีน้อยมาก เหลืออยู่ก็แต่กลุ่มอาคารที่โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฅ ศรีราชา ได้แก่ เรือนพักคนไข้ในทะเลและตึกอำนวยการ บ้านเรือนที่สำรวจพบมีอายุร่วมสมัยกับกลุ่มอาคารและหรือเรือนในโรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฅ ศรีราชา ก็คือ บ้านเลขที่ 131 หมู่ 1 ตำบลบางพระ โดยลักษณะและสภาพของเรือนมีสภาพสมบูรณ์มาก และมีลักษณะโดดเด่นแปลกตาพอสมควร

สภาพปัจจุบันของอาคาร บ้านเลขที่ 131 หมู่ 1 เป็นเรือนแบบร้านค้าสร้างด้วยไม้แบบชั้นเดียว ขนาดกว้าง 4.75 เมตร ยาว 9 เมตร ยกพื้นสูงราว 2 เมตร (บริเวณนี้เป็นพื้นที่ชายทะเล มีระดับพื้นสูง ๆ ต่ำ ๆ : ผู้วิจัย) หลังคาทรงจั่วยกสูง มีการตีเกล็ดไม้ หลังคามุงสังกะสี (เดิมเป็นจาก) ตอนหน้าเรือนทำเป็นประตูแบบบานเฟี้ยมโดยตลอดด้านยาว บานประตูแต่ละบานทำเป็นบานลูกฟักไม้กระดานคูนและตีเกล็ดไม้ผสมกัน มีอยู่ 2 บานแกะสลักกลุกลายโปร่งเป็นรูปหงส์เกาะบนกิ่งไม้ตอนบน และแกะสลักเป็นรูปแจกันแบบนูนต่ำตอนล่าง วิธีการแบบลายกระบวนจีน ตรงหน้าเรือนยกระดับจากพื้นถนนราว 50 เซนติเมตร เสมอกับระดับพื้นเรือน ด้านสกัดตีไม้กระดานแบบซ้อนเกล็ดไปตามยาว มีหน้าต่างด้านละ 2 บาน เป็นแบบบานไม้กระดานเรียบ กรอบหน้าต่างทำเป็นกรอบเช็ดหน้าเดินคิ้วเส้นขอบอย่างชัดเจน ด้านยาวที่เหลือของตัวเรือนตีเป็นไม้ฝาแบบ

¹ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดชลบุรี. 2542. หน้า 75.

ซ้อนเกล็ด ตอนล่างทำเป็นหน้าต่างเลื่อนไปตามแนวยาวเกือบตลอด (เข้าใจว่ามาปรับปรุงในภายหลัง : ผู้วิจัย) ด้านหลังเรือนมีบันไดทางขึ้นสู่ตัวเรือนใช้การก่ออิฐถือปูน (เดิมเป็นไม้) ด้าน

ผังพื้นที่ 23 บ้านเลขที่ 131 หมู่ 1 ตำบลบางพระ จากการสำรวจวันที่ 26 ตุลาคม 2546

4.2 อุโบสถหลังเก่าวัดแหลมฉบัง ตำบลทุ่งสุขลา อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

วัดแหลมฉบังในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี ร.ศ.111 (พ.ศ.2435) ขึ้นอยู่กับแขวงเมืองบางละมุง ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาตั้งแต่วันที่ 12 พฤษภาคม ร.ศ.111 ชุมชนที่ตั้งของวัดแหลมฉบังเป็นเขตติดต่อกับชายฝั่งทะเล ห่างกันราว 8 กิโลเมตร ในรัชกาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวบริเวณวัดแหลมฉบังและใกล้เคียงเป็นชุมชนมีผู้คนอยู่อาศัยมาก ผู้คนประกอบอาชีพหาปลา ทำการเกษตร และหาของป่า จากการสำรวจพื้นที่ไม่พบหลักฐานสิ่งปลูกสร้างในช่วงการปกครองแบบเทศบาลในบริเวณนี้ พบแต่อุโบสถหลังเก่าของวัดแหลมฉบังที่มีสภาพสมบูรณ์และมีการระบุช่วงเวลาการก่อสร้างในปี พ.ศ. 2449 บนผนังในอุโบสถหลังเก่าอย่างชัดเจน

สภาพปัจจุบันของอาคาร อุโบสถหลังเก่าวัดแหลมฉบัง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีขนาดกว้าง 9.80 เมตร ยาว 16 เมตร มีระเบียบเป็นลูกกรงแบบลูกมะหวด 4 ด้าน หน้าบันด้านทิศตะวันออกมีการปั้นปูนเป็นรูปนกหงส์ และดอกไม้ (เช่นเดียวกับอุโบสถเก่าวัดตาลล้อมและวัดลุ่มมหาชัยชุมพล จังหวัดระยอง) มีหลังคาแบบเรียบ มุงด้วยกระเบื้องดินเผาและกระเบื้องเคลือบ ส่วนของชายคาหลังคามุงด้วยกระเบื้องลอน (มาปรับปรุงในภายหลัง) พระอุโบสถหันไปทางทิศตะวันออก บริเวณโถงระเบียบตอนหน้าอุโบสถมีการกั้นเป็นคูหาเล็ก ๆ ตามแนวประตูทั้งสอง

ประตู่ทางเข้าอุโบสถหลังเก่าด้านหน้าฝั่งทิศตะวันออก มีจิตรกรรมสีเขียนเป็นรูปชู้มประตู่ ด้านข้างเขียนเป็นลวดลายพันธุ์พฤกษาสีออกน้ำตาล มีความเป็นธรรมชาติ ดูอ่อนหวานนุ่มนวล โดยเฉพาะประตู่ด้านซ้ายกลวิธีการเขียนและสียังอยู่ในสภาพเดิม ตอนบนของชู้มทั้งสองทำเป็นชู้มโค้งแหลม มีรูปนกหงส์กำลังบินร่อนลง แบบเดียวกับหน้าบันโบสถ์ (ประตู่ซ้าย) และนกหงส์ยืนสยายปีกทั้งสองท่ามกลางดอกไม้ใบไม้ (ประตู่ขวา) และด้านข้างชู้มเขียนเป็นรูปผีเสื้อ รูปเขียนมีลักษณะแบบกระบวนจีน

จิตรกรรมของชู้มประตู่ทางเข้าด้านหลังอุโบสถฝั่งทิศตะวันตก ลวดลายด้านข้างประตู่ทั้งสองมีการบูรณะใหม่ ลวดลายมีรูปลักษณะแปลกตามาก คล้ายการประดิษฐ์ขึ้นใหม่ ตอนบนภายในชู้มโค้งแหลมของประตู่ทั้งสอง เขียนเป็นรูปดอกไม้และใบไม้บนพื้นสีคามาเข้ม (ยังคงสภาพเดิม) นอกจากนี้บริเวณเหนือบานหน้าต่างทุกช่องการเขียนเป็นรูปชู้มเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 79 ด้านหน้าอุโบสถหลังเก่าวัดแหลมฉบังในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พร้อม ดึกทั้งสามหลังนี้ได้ทรงบริจาคทรัพย์เป็นส่วนพระคลังข้างที่ที่พระราชทานให้สร้างขึ้นไว้ เพื่อจะให้เป็นที่อาศรัยแก่มหานชนทั้งปวง อนึ่งผู้จะมาพักอาศรัยในอาศรัยฐานที่ตั้งประพฤติตามข้อบังคับซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งไว้มี 7 ข้อ* เข้าใจว่าในระหว่าง ร.ศ.109 (พ.ศ.2433) ถึง ร.ศ.112 (พ.ศ.2436) ในเวลาเสด็จพระราชดำเนินประทับที่เกาะสีชัง จะไม่อนุญาตให้ราษฎรเข้าพักอาศัยอยู่ในบริเวณพระราชฐาน และใช้เป็นที่ประทับเมื่อพระที่นั่งและตำหนักต่าง ๆ ยังอยู่ในระหว่างก่อสร้าง ดังจะทราบได้จากหนังสือจรรยาที่ประทับเพื่อจะการรับเสด็จครั้งหนึ่งใน ร.ศ.110 (พ.ศ.2434) ดังนี้

“.....ที่ประทับพระนางเจ้าพระวรราชเทวี แลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอสามพระองค์ที่ทรงประจวบด้วย แลเจ้าจอม 4 คน เจ้านาย 2-3 องค์ข้าไทยรวมอยู่ในนั้นเป็นที่ประทับส่วนหนึ่ง จะเป็นที่เรือนวัฒนาเฮาส์อย่างไร ก็ควร.....ที่ประทับสมเด็จพระนางเจ้า สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช แลพระองค์โสม และข้าไทยรวมส่วนหนึ่ง จะแบ่งแผนกในวัฒนาเฮาส์นั้นก็เห็นจะพอ....ที่ประทับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นต้นให้ตั้งในที่ใกล้ที่ประทับพระนางเจ้าพระวรราชเทวี เพื่อจะได้เสด็จทอดพระเนตรพระอาการโดยง่าย.. ให้มีเตียงที่ปราบเป็นที่สมเด็จพระเจ้าลูกเธอแลพระเจ้าลูกยาเธอประทับเล่นด้วยหลังหนึ่ง...เรือนบนเขาสองหลัง (คือ ตึกวัฒนา และตึกม่งศรี) เป็นที่เจ้านายข้าราชการพัก.... ให้มีห้องพระโรงเป็นต้นที่ ถาโรงก็ตามสำหรับเสด็จออก ข้าราชการเฝ้าพร้อม ๆ กัน..... ที่พักผ่อนแลมหาดเล็กอยู่ที่ใกล้ ๆ ถาติดกับห้องพระโรง.....* ”

5.1 ตึกม่งศรี ตึกม่งศรีเป็นอาคารแบบทรงกระโจมหอคอยที่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อดีตของอาคารหลังนี้เคยเป็นที่ประทับของเจ้านายชั้นสูง และเจ้าจอมมาแล้วเมื่อคราวเสด็จประพาสมาพักผ่อนหรือพักรักษาตัวยามเจ็บป่วย

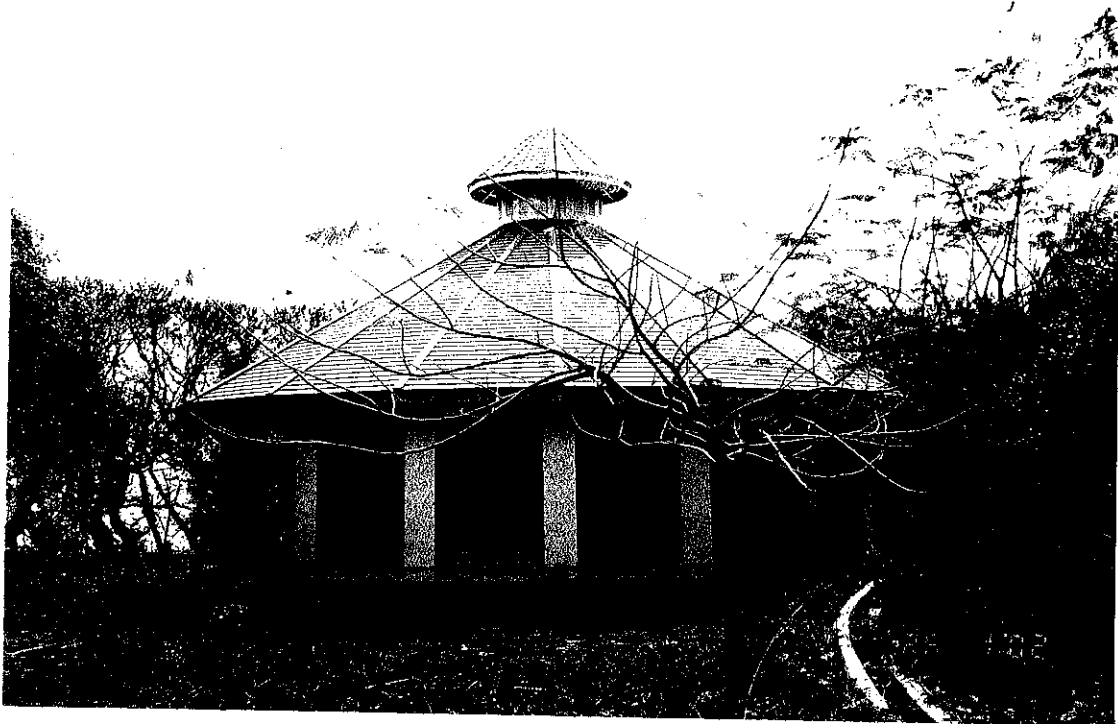
สภาพปัจจุบันของอาคาร ตึกม่งเป็นอาคารตึกชั้นเดียว เส้นผ่าศูนย์กลาง 13.00 เมตร สูง 10 เมตร รูปทรงกลม ระเบียงโดยรอบกว้าง 20.00 เมตร ทาสีขาว ตัวอาคารและส่วนฐานก่ออิฐถือปูน ยกพื้นสูงประมาณ 0.90 เมตร ใต้ฐานคอนกรีตปิดเป็นแนวเฉียงโดยรอบ มีบันไดทางขึ้น 3 ทาง แม่บันไดไม้ 4 ชั้น มีระเบียงโดยรอบกว้าง 2 เมตร พร้อมลูกกรงไม้แบบลวดลายเรขาคณิต เสาร์รับชายคาก่ออิฐ ผนังเป็นกำแพงหนา 0.30 เมตร มีประตูทั้งหมด 9 ประตู แบบบานลูกฟักแบ่งเปิดเป็นตอนบนและตอนล่างได้ ตอนบนทำเป็นบานเกล็ดไม้ ตอนล่างทำเป็นช่อง

* ดูราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 6 หน้า 130-134

* เอกสารลายมือเขียน สำเนาหนังสือสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระสมเด็จพระจอมรังสรรค์ เรื่องการก่อสร้างที่เกาะสีชัง ร.ศ.111-113

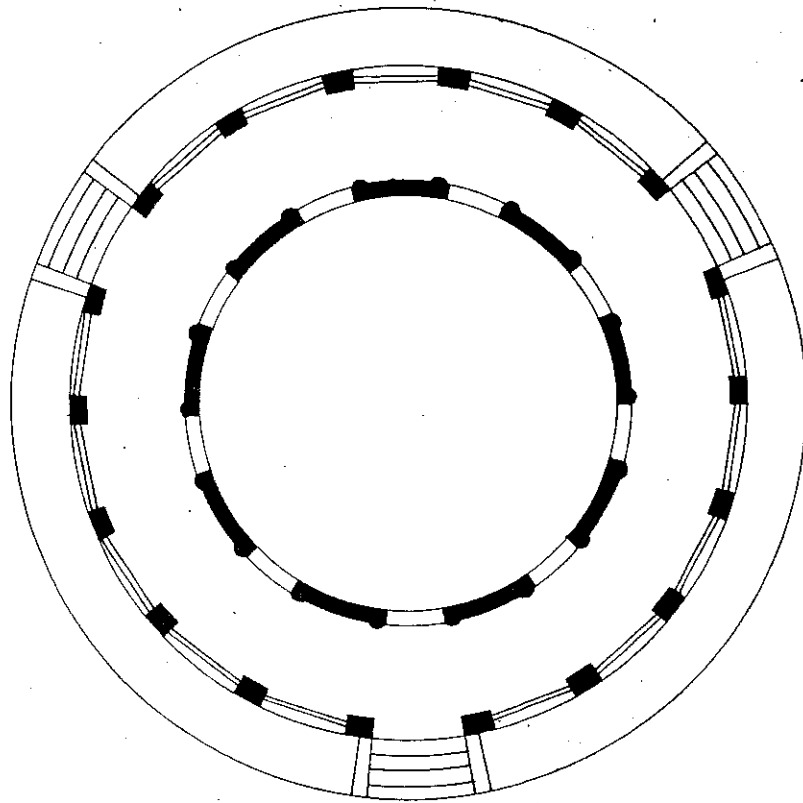
ลูกฟักไม้กระดานคูน เหนือขอบประตูมีการเจาะช่องลมแบบลายข้าวหลามตัด สำหรับระบายอากาศ
วัสดุในการก่อสร้างประกอบด้วยอิฐมอญ ปูน ไม้ และสังกะสี

ตึกพ้องศรีมีรูปทรงโครงสร้างแบบเดียวกับอาคารตอนล่างด้านหน้าภูเขาทองที่วัดสระเกศ
กรุงเทพฯ สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะอาคารขนาด
กะทัดรัด มีความเรียบง่าย และมีการตกแต่งอาคารน้อย ตัวโครงสร้างอาคารมีผังการออกแบบรูป
ทรงกลม มีต้นเสาเรียงรายรองรับโครงสร้างหลังคาที่เอียงสอรับไปสู่ระดับยกชั้นของ โครงสร้าง
หลังคาโดมส่วนยอดตอนบนซึ่งวนเป็นแนวรับไปกับหลังคากลมใหญ่ตอนล่าง

ภาพที่ 81 ตึกพ้องศรี

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป ตึกพ้องศรีพื้นที่ภายในจากรูปผังเป็น โถงรูปกลม เพดานไม้ทำ
ช่องระบายอากาศ กึ่งกลางเป็นรูปกลีบดอกไม้ และวางแนวไม้เป็นวงแหวนโดยรอบอย่างสวยงาม
มีประตูทางเข้าภายในตัวอาคาร 9 ประตู พื้นอาคารเป็นไม้

ผังพื้นที่ 25 ตึกฟองศรี จากการสำรวจวันที่ 30 สิงหาคม 2546

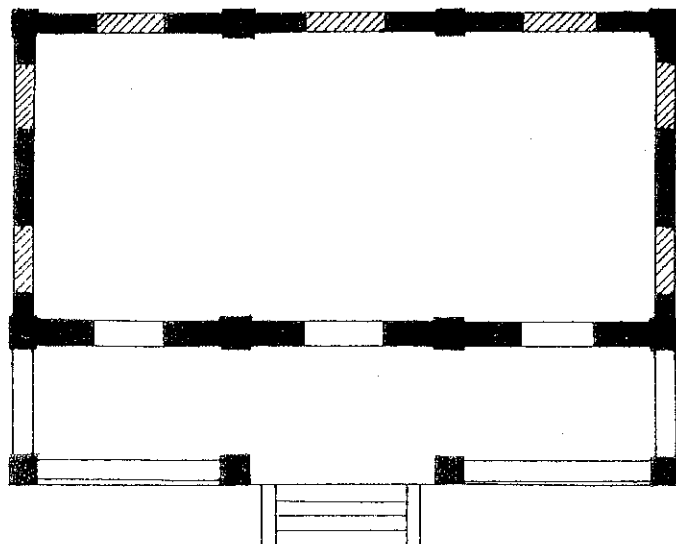
5.2 ตึกวัฒนา ตึกวัฒนาหันหน้าตัวอาคารออกทะเลห่างจากชายหาดราว 30 เมตร สร้างขึ้นในช่วงเวลาเดียวกับตึกฟองศรีและตึกอภิรมย์ในอดีตเข้าใจว่าเคยเป็นที่ประทับพระนางเจ้าพระวรราชเทวี และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอสามพระองค์ที่ทรงประสูติในขณะนั้น

สภาพปัจจุบันของอาคาร ตึกวัฒนาเป็นอาคาร 2 ชั้น รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 11 เมตร หลังคาทรงปั้นหยา มุงกระเบื้องเคลือบเงา (เดิม) รูปแบบอาคารรับอิทธิพลสถาปัตยกรรมทางตะวันตกขณะเป็นที่นิยมกันในสมัยนั้น เช่นเดียวกับตึกฟองศรี ด้านหน้ามีระเบียงตลอดความยาวของอาคาร มีลูกกรงแบบลวดลายเรขาคณิต มีลักษณะเรียบง่าย ตัวอาคารก่ออิฐถือปูน ความหนาของกำแพง 0.30 เมตร ด้านหน้าอาคารหันสู่ทะเล บันไดทางขึ้นอยู่ตรงกลางอาคาร ด้านหน้า ชั้นล่างด้านหน้ามีเสา 4 ต้นรับกับด้านบน แต่เสาด้านล่างก่ออิฐถือปูนฉาบผิวเรียบ ชั้นบนเป็นเสาไม้ธรรมชาติ ประตูทางเข้าชั้นล่างมี 3 ประตู ชั้นบนมี 3 ประตู มีแนวตรงกัน ด้านสกัดหัวท้ายมีหน้าต่างชั้นบนและชั้นล่างด้านละ 2 บาน มีแนวตรงกัน ประตูชั้นล่างด้านหน้าตรงกลางทำเป็นประตูโค้ง เหนือขอบประตู เจาะเป็นช่องลมไม้แบบเส้นรัศมีและเส้นโค้งประกออบกัน หน้าต่างด้านสกัดชั้นล่างทำเป็นบานแบบลูกฟัก ชั้นบนทำเป็นบานเกล็ดไม้ทั้งตอนบนและล่าง

ภาพที่ 82 ตึกวัฒนา

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป พื้นที่ภายในตึกวัฒนาชั้นล่าง เป็นห้องโถงใหญ่ ขนาดกว้าง 6 เมตร ยาว 7 เมตร 1 ห้อง ห้องใต้บันได 1 ห้อง และห้องเล็กข้างบันได 1 ห้อง ขนาดกว้าง 3 เมตร ยาว 3.50 เมตร สำหรับชั้นบนแบบผังเหมือนชั้นล่าง ส่วนของเพดานมีการตีฝ้าเป็นแผ่นไม้กระดาน ตามแนวยาว บันไดขึ้นชั้นบนโครงสร้างเป็นไม้ทั้งหมด มีราวบันไดและลูกกรงตีตามแนวตั้ง

ผังพื้นที่ 26 ตึกวัฒนา จากการสำรวจวันที่ 30 สิงหาคม 2546

5.3 ตึกอภิรมย์ ตึกอภิรมย์ เป็นตึกที่พักร่างขึ้นบริเวณตอนบนเชิงเขาหันหน้าอาคารสู่ทะเลเช่นเดียวกัน ถัดออกมาด้านข้างของตึกพ่องศรี มีลานโล่งและสวนกั้นกลาง มีรูปลักษณะอาคารต่างไปจากตึกวัฒนาคือ มีเรือนครัวและห้องน้ำตั้งอยู่ด้านหลังยาวคู่ขนานกัน

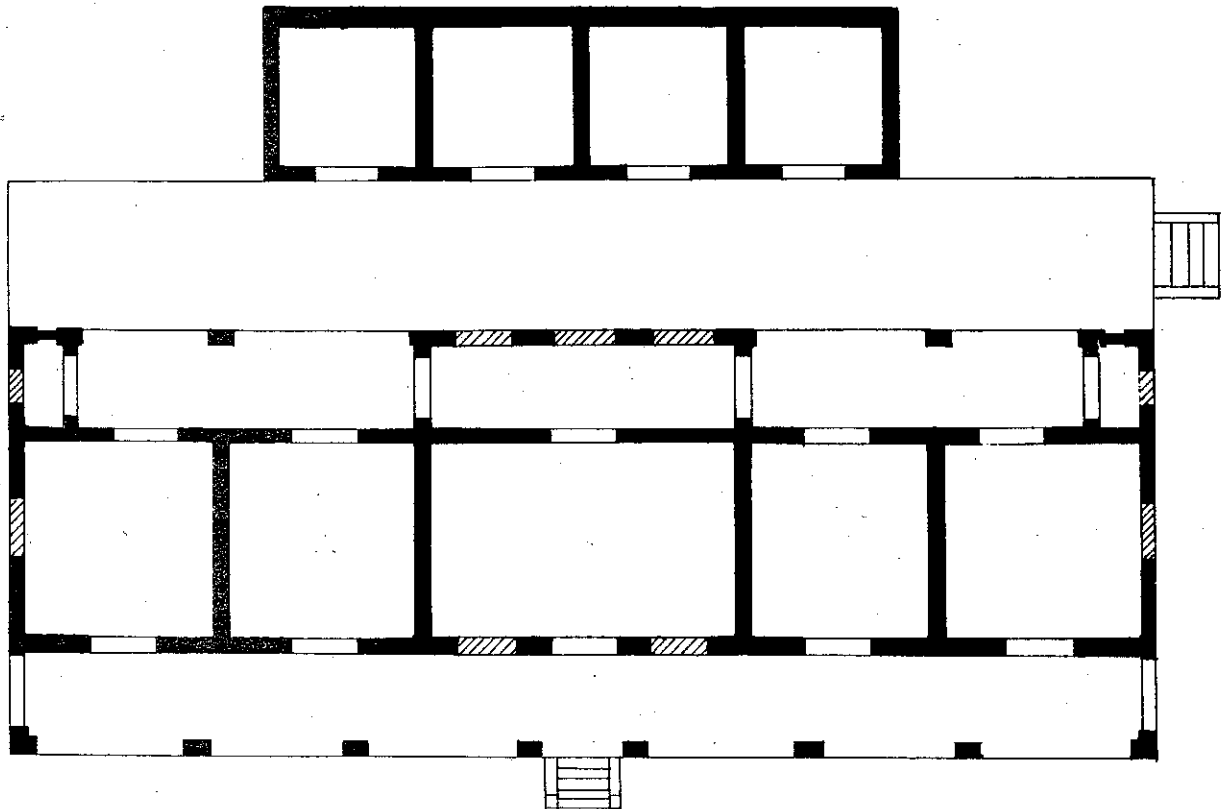
สภาพปัจจุบันของอาคาร ตึกอภิรมย์เป็นอาคารแบบชั้นเดียว ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวพร้อมเรือนครัวและห้องน้ำตั้งอยู่ด้านหลัง ตึกอภิรมย์หันหน้าออกสู่ทะเลทางทิศตะวันออก หลังคาทรงปั้นหยา มุงกระเบื้องเคลือบเทา ตัวอาคาร 2 หลังที่ขนานกันถูกเชื่อมกลางด้วยลานซีเมนต์ เรือนใหญ่มีขนาดกว้าง 6 เมตร ยาว 22.50 เมตร ยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร ก่ออิฐถือปูนปิดส่วนใต้ถุน มีเสาใหญ่เรียงกันด้านหน้า 8 ต้น รับแนวระเบียงกว้าง 2 เมตร พร้อมลูกกรงไม้กั้นตกแบบลวดเรขาคณิต ด้านหน้าตึกมีบันไดทางขึ้น 1 ทาง แบบก่ออิฐถือปูน ขึ้นบันไดทำด้วยหิน ประคูดำเป็นบานลูกฟักไม้กระดานคูน เหนือประตูตอนบนทำเป็นช่องไม้ฉลุแบบลายข้าวหลามตัดซ้ำ ๆ กัน วัสดุที่ใช้ในการสร้างตึกอภิรมย์ ประกอบด้วย อิฐ ปูน หิน ไม้ กระเบื้อง

ภาพที่ 83 ตึกอภิรมย์

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป พื้นที่ภายในตึกอภิรมย์แบ่งเป็นห้องใหญ่กลางอาคาร 1 ห้อง ขนาดกว้าง 4 เมตร ยาว 6 เมตร และสองปีกชอยเป็นห้องเล็กขนาด 4 เมตรคูณ 4 เมตร ปีกละ 2 ห้อง แต่ละห้องมีประตูเข้ากลาง 2 ประตู ด้านหน้า 1 ประตู และด้านหลัง 1 ประตู ห้องกลางมีหน้าต่างด้านละ 2 บาน ด้านหลัง 3 บาน ด้านสกัดหัวท้ายมีหน้าต่างข้างละ 2 บาน ด้านหลังมี

ระเบียงไม้และห้องน้ำเล็ก 2 ห้อง กระจานาหัวท้ายเชื่อมกับเรือนครัวด้วยลานซีเมนต์กว้าง 3 เมตร และรางระบายน้ำฝน เรือนครัวมี 4 ห้องขนาดเท่ากัน คือ 3 เมตรคูณ 3 เมตร แต่ละห้องมีประตู 1 ประตู ทำด้วยอิฐถือปูน ขึ้นบันไดทำด้วยหินแกะสลักแต่งผิวเรียบ ลักษณะเรือนครัวแต่ละห้อง เป็นผนังทึบ มีประตูทางเข้าเพียงด้านเดียว

ผังพื้นที่ 27 ตึกอภิรมย์ จากการสำรวจวันที่ 30 สิงหาคม 2546

มณฑลจันทบุรี

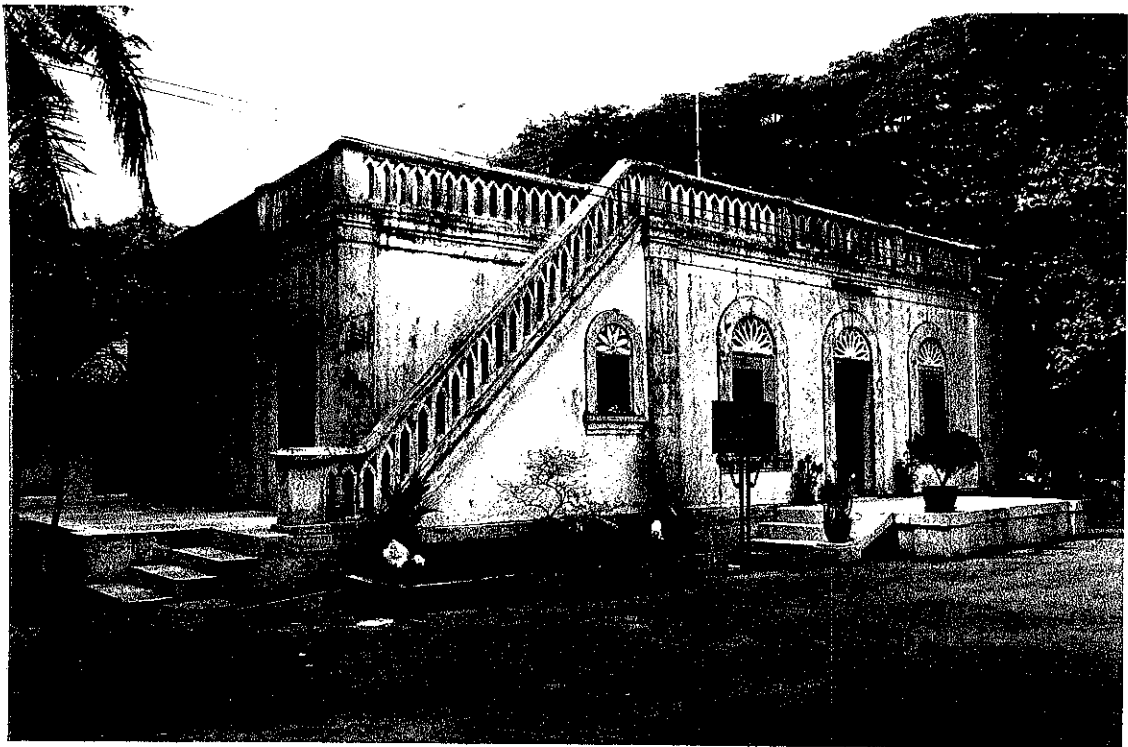
1. เขตที่ตั้งอำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

1.1 กลุ่มอาคารในค่ายตากสิน กองพันทหารราบที่ 2 กรมทหารราบที่ 1 กองพลนาวิกโยธิน หน่วยบัญชาการนาวิกโยธิน กองทัพเรือ ตั้งอยู่ที่ถนนท่าหลวง ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี เป็นกลุ่มอาคารที่สร้างในช่วงวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 (พ.ศ.2436) โดยกองกำลังทหารฝรั่งเศสได้เข้ายึดจันทบุรี นายทหารฝรั่งเศสและทหารญวนจากไซ่ง่อนได้จัดตั้งค่ายทหาร ณ บริเวณค่ายทหารของสยาม และให้สยามย้ายกำลังออกไปตั้งที่เมืองขลุง ทั้งนี้กลุ่มอาคาร

ที่ทางฝรั่งเศสได้สร้างไว้ในบริเวณค่ายตากสินมีจำนวน 6 หลัง โดยผู้วิจัยยกตัวอย่างเป็นกรณีศึกษาเพียงบางหลังดังนี้

1.1.1 อาคารกองบัญชาการของทหารฝรั่งเศส อาคารกองบัญชาการของทหารฝรั่งเศส เป็นอาคารชุดแรกๆ ที่ฝรั่งเศสได้มาสร้างขึ้นในจังหวัดจันทบุรี ฝรั่งเศสเรียกว่า “ตึกคอม มั่นคง” ร่วมสมัยกับตึกแดง อาคารคลังพัสดุทหารฝรั่งเศส เป็นต้น ลักษณะอาคารแบบนี้ไม่ค่อยได้พบมากนักในเขตมณฑลของภาคตะวันออก หรือแม้แต่กรุงเทพฯ เองก็ตาม ก่อนข้างมีแบบอย่างหรือกระบวนแบบเป็นลักษณะเฉพาะที่มีความโดดเด่น ถึงแม้รูปลักษณะโดยทั่วไปจะดูเรียบๆ ก็ตามที่

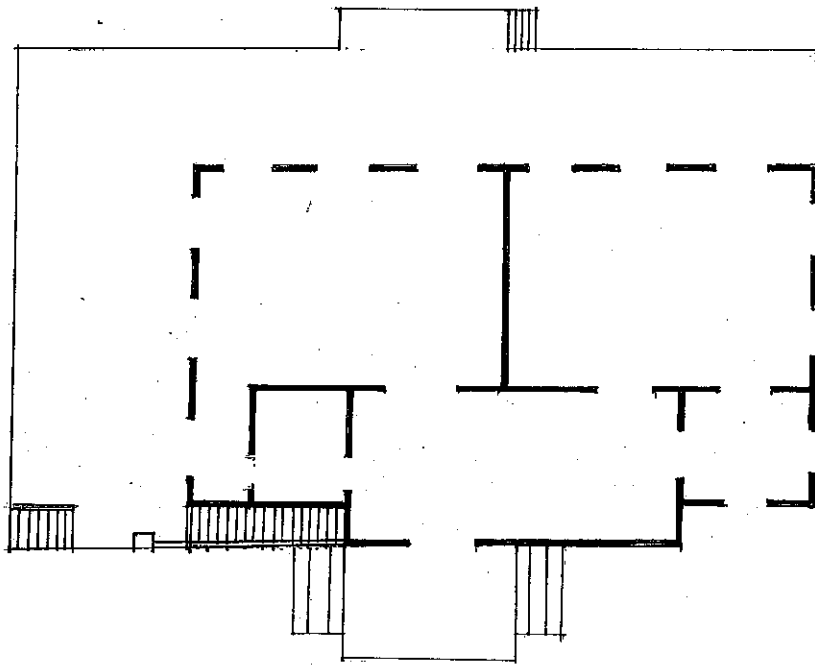
สภาพปัจจุบันของอาคาร อาคารกองบัญชาการของทหารฝรั่งเศสเป็นอาคารชั้นเดียว ก่ออิฐถือปูน ผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง 11.6 เมตร ยาว 21.5 เมตร มีมุขยื่นออกมาทางด้านหน้าไม่มีหลังคา แต่ส่วนบนเป็นพื้นเรียบหรือ “หลังคาแบน” และมีรั้วระเบียงลูกกรงคอนกรีตเป็นแนวล้อมรอบ มีบันไดทางขึ้นจากชั้นล่างสู่ลาดฟ้าหลังคา อาคารหลังนี้ยกพื้นสูงราว 80 เซนติเมตร (เดิมช่วงล่างเป็นเสา มีการปรับปรุงในช่วงหลัง) ผนังอาคารมีการตกแต่งขอบบนเป็นเส้นคิ้วและบัวตลอดรอบตัวอาคาร มีเสาอิงบริเวณมุมอาคารและตรงกลางผนัง หน้าต่างประตูทำเป็นไม้แบบบานคู่ ประตูด้านหน้าและด้านข้างทำซุ้มโค้งได้วงโค้ง มีการตกแต่งเป็นช่องลมแบบปูนรูปกลีบดอกไม้ (เดิมกรุด้วยกระเบื้อง)

ภาพที่ 84 อาคารกองบัญชาการของทหารฝรั่งเศส (ภายในค่ายตากสินปัจจุบัน)

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป

อาคารกองบัญชาการของทหารฝรั่งเศส พื้นที่ภายในเป็นห้องโถงเล็กและใหญ่จำนวน 5 ห้อง มีประตูและทางเดินติดต่อกันได้ทั้งหมด ห้องเล็กปีกขวาเดิมเป็นห้องผู้บัญชาการ และมีห้องประชุมอยู่ถัดไป ปัจจุบันพื้นที่ปีกขวาทำเป็นห้องพิพิธภัณฑสถานสมเด็จพระเจ้าตากสิน การวางแผนประตูและหน้าต่าง มีการวางตำแหน่งเยื้องกันเล็กน้อย และบางส่วนของพื้นที่ผนังมีการเจาะทำประตูขึ้นใหม่อีกด้วย

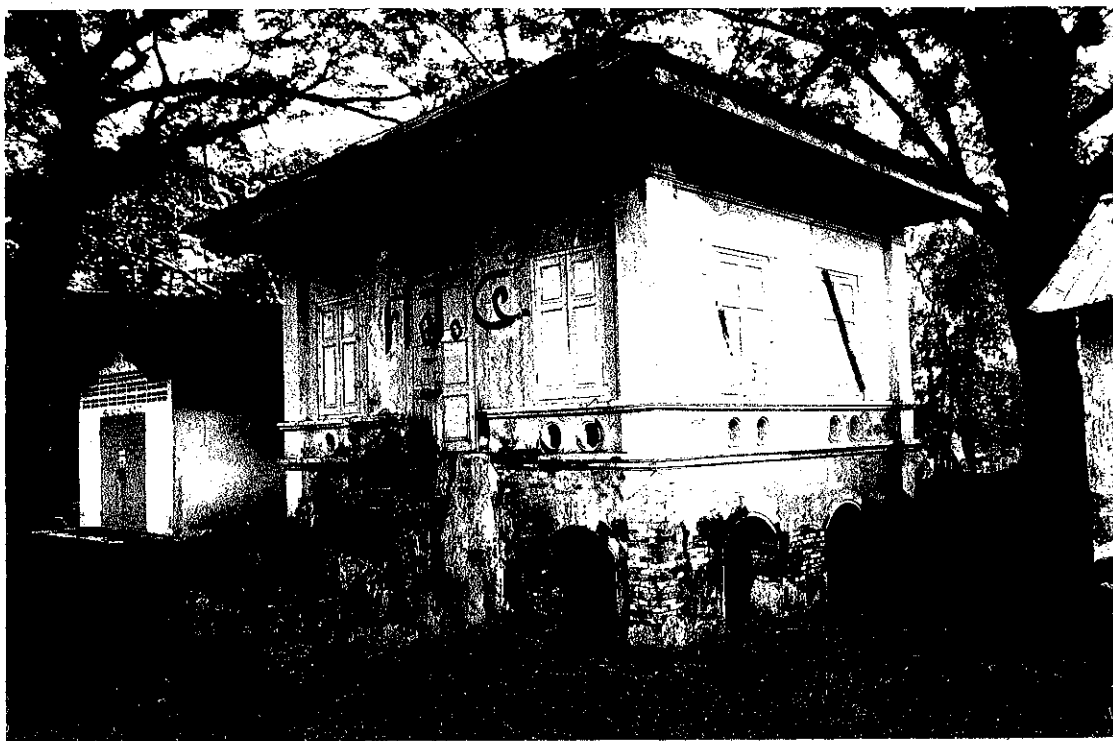

ผังพื้นที่ 28 อาคารกองบัญชาการของทหารฝรั่งเศส จากการสำรวจวันที่ 12 กรกฎาคม 2546

1.1.2 อาคารคลังกระสุนดินดำ อาคารคลังกระสุนดินดำเป็นอาคารขนาดเล็กก่อสร้างขึ้น เพื่อการใช้งานเฉพาะทางยุทธการ ลักษณะการออกแบบส่วนประกอบอาคาร มีลักษณะพิเศษโดยเฉพาะ

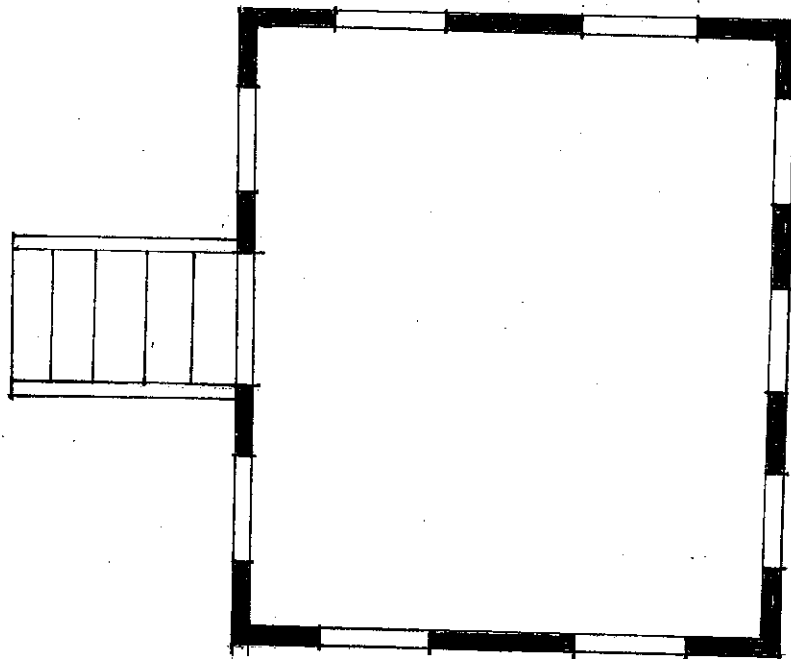
สภาพปัจจุบันของอาคาร อาคารคลังกระสุนดินดำเป็นอาคารชั้นเดียวขนาดเล็กผังพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมเกือบด้านเท่า ขนาดกว้าง 5.3 เมตร ยาว 6.3 เมตร ยกกระดานจากพื้นดินประมาณ 1.5 เมตร หลังคาทรงปริมณฑลเดี่ยว มีชายคายื่นจากผนังราว 50 เซนติเมตร หลังคามุงด้วยสังกะสี (เดิมน่าจะมุงด้วยกระเบื้องดินเผา : ผู้วิจัย) ถึงแม้อาคารนี้มีขนาดเล็ก แต่มีรูปแบบเฉพาะแตกต่างจากอาคารอื่น ๆ อาทิ ประตูทางเข้ามีอยู่ด้านเดียว (เดิมไม่มีบันไดทางขึ้น) ประตูหน้าต่างเป็นแบบบานลูกฟัก มีหน้าต่างทั้งหมด 9 บาน มีการทำผนังใต้ถุนเป็นช่องโค้ง ผนังด้านกว้างมี 2 ช่องโค้ง และด้านยาวมี

3 ช่องโค้ง มีการตกแต่งผนังด้วยเส้นคิ้วปูนบัวคว่ำและบัวหงาย ทั้งใต้น้ำต่างและเหนือหน้าต่าง ส่วนหน้าต่างประตูมีการเซาะร่องเป็นกรอบประตูและหน้าต่างอีกด้วย นอกจากนั้นบริเวณเหนือและใต้น้ำต่างมีการหล่อโลหะทำเป็นช่องกลม มีรูปฉลุแบบกลีบดอกไม้ ประกอบในแต่ละช่อง สีที่ใช้ตกแต่งผนังอาคารใช้สีปูนออกทางเหลือง และในหน้าต่างแต่ละบานทาสีฟ้าอมเทา

ภาพที่ 85 อาคารหลังกระสุนดินดำ

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป พื้นที่ภายในหลังกระสุนดินดำเป็นอาคารโล่งโล่ง ไม่มีการกั้นพื้นที่ภายในเพื่อให้เหมาะกับการใช้งาน มีหน้าต่างและช่องระบายอากาศจำนวนมาก เพื่อไม่ให้พื้นที่ภายในอาคารเกิดความชื้น อันมีผลต่อกระสุนดินดำหรือเชื้อปะทุต่าง ๆ ส่วนของเพดานมีการตีฝ้าเป็นไม้กระดานแบบซ้อนเกล็ดตามยาวและทาสีฟ้าอมเทา จากการสัมภาษณ์ทราบว่าภายในตัวอาคารเดิมมีชั้นและโต๊ะยาวสำหรับตั้งวางวัตถุสิ่งของและกระสุนดินดำ

ผังพื้นที่ 29 อาคารคลังกระสุนดินดำ จากการสำรวจวันที่ 12 กรกฎาคม 2546

1.2 ศาลากลางมณฑลจันทบุรีเก่าหลังแรก (ปัจจุบันสำนักงานป่าไม้จังหวัดจันทบุรี)

ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

ศาลากลางมณฑลจันทบุรีเป็นกลุ่มเรือนเดิมที่ยังหลงเหลืออยู่ ซึ่งในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ การบริหารระบบราชการของเมืองจันทบุรีได้จัดให้เป็นหัวเมืองที่ขึ้นตรงต่อกรมท่า ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังจากการจัดหน่วยราชการบริหารราชการแบบส่วนกลาง โดยมีกระทรวงมหาดไทยเป็นศูนย์กลางอำนาจการปกครองประเทศตั้งแต่ พ.ศ.2437 เป็นต้นมา ก็มีการจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล ให้อยู่ในการปกครองดูแลของกระทรวงมหาดไทย โดยมณฑลจันทบุรีได้จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2449 ครอบคลุมเมืองจันทบุรี ระยอง และตราด มีที่ทำการครั้งแรกอยู่ที่ศาลากลางจังหวัดริมแม่น้ำจันทบุรี (ปัจจุบันเป็นป่าไม้จังหวัดจันทบุรี) ศาลากลางมณฑลจันทบุรี สร้างในปี พ.ศ.2442 ต่อมาใน พ.ศ.2459 ได้สร้างศาลากลางมณฑลหลังใหม่หน้าค่ายตากสิน

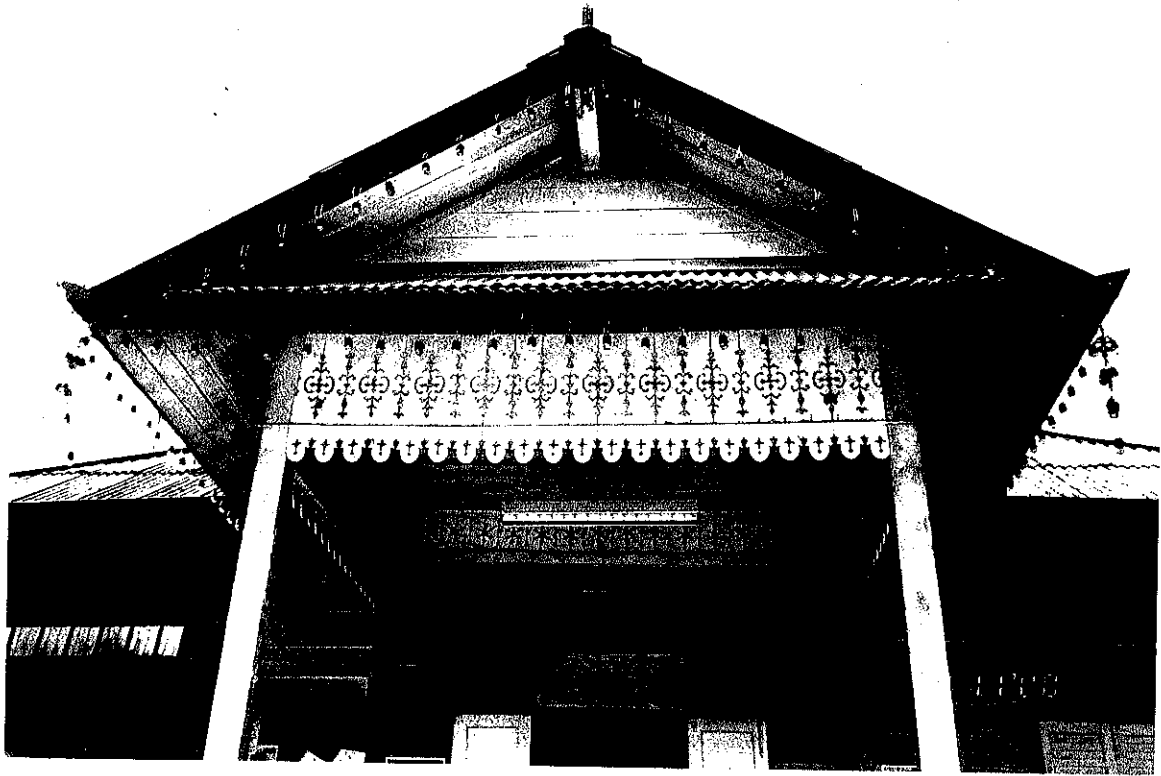
สภาพปัจจุบันของอาคาร ลักษณะศาลากลางมณฑลจันทบุรีเก่าเป็นอาคารแบบเรือนไม้ชั้นเดียว ผังพื้นที่อาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีความกว้าง 13.10 เมตร ยาว 10.5 เมตร ยกพื้นสูงจากระดับพื้นดินราว 1 เมตร ด้านหน้ามีมุขยื่นออกมาจากตัวเรือน มีหลังคาจั่วคลุมตอนล่าง มีระเบียงลูกกรงไม้ทั้ง 3 ด้าน และมีบันไดทางขึ้น 2 ข้างด้านขวาและซ้าย แม้เป็นเรือนขนาดเล็ก

แต่ก็เป็นในแนวคลาสสิก ซึ่งจากลักษณะของตัวเรือนและการตกแต่ง เป็นรูปแบบอาคารเรือนไม้ที่เรียกว่า “เรือนขนมปังขิง” (Ginger bread) อันเป็นแบบอย่างหรือกระบวนแบบที่นิยมกันในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังคาของเรือนมีลักษณะผสมผสานหรืออาจเรียกว่าเป็นหลังคาแบบเรือนมนิลาโดยมีทรงจั่วตรงส่วนมุขที่ยื่นออกมาทางด้านหน้าของตัวเรือน หลังคามุงกระเบื้องแอสเบสตอส และมีความลาดชันค่อนข้างมาก ส่วนชายคาเรือนยื่นออกมาเพียงเล็กน้อย โดยมีชายคาปีกนกมุงใต้หลังคาจั่วด้านหน้าอีกชั้นหนึ่ง

ประตูหน้าต่างของเรือนศาลากลางมณฑลจันทบุรี เป็นแบบบานไม้คู่เปิดออก เป็นแบบบานลูกฟักไม้กระดานคั่นแบ่งออกเป็น 3 ช่องลูกฟัก ส่วนหน้าต่างเป็นแบบบานคู่เช่นเดียวกัน แต่บานค่อนข้างยาวและแคบ ช่วงบนเป็นบานเกล็ดไม้ยาวกว่าช่วงล่างซึ่งเป็นลูกฟักไม้ ฝาเรือนเป็นไม้กระดานตีเข้าลิ้นตามแนวนอนทั้งหลัง ตามมุมฝาเรือนทั้งสองด้านมาชนกัน มีแผ่นไม้ตีตามแนวตั้งหุ้มประกบทั้งสองมุมอีกชั้นหนึ่ง บริเวณชายคาตรงหน้ามุขมีความโดดเด่นคือ มีการตกแต่งไม้ฉลุกลายเป็นช่องระบายอากาศ นอกจากนี้เหนือประตูและหน้าต่างก็มีตกแต่งไม้ฉลุลายทั้งหมดเช่นเดียวกัน

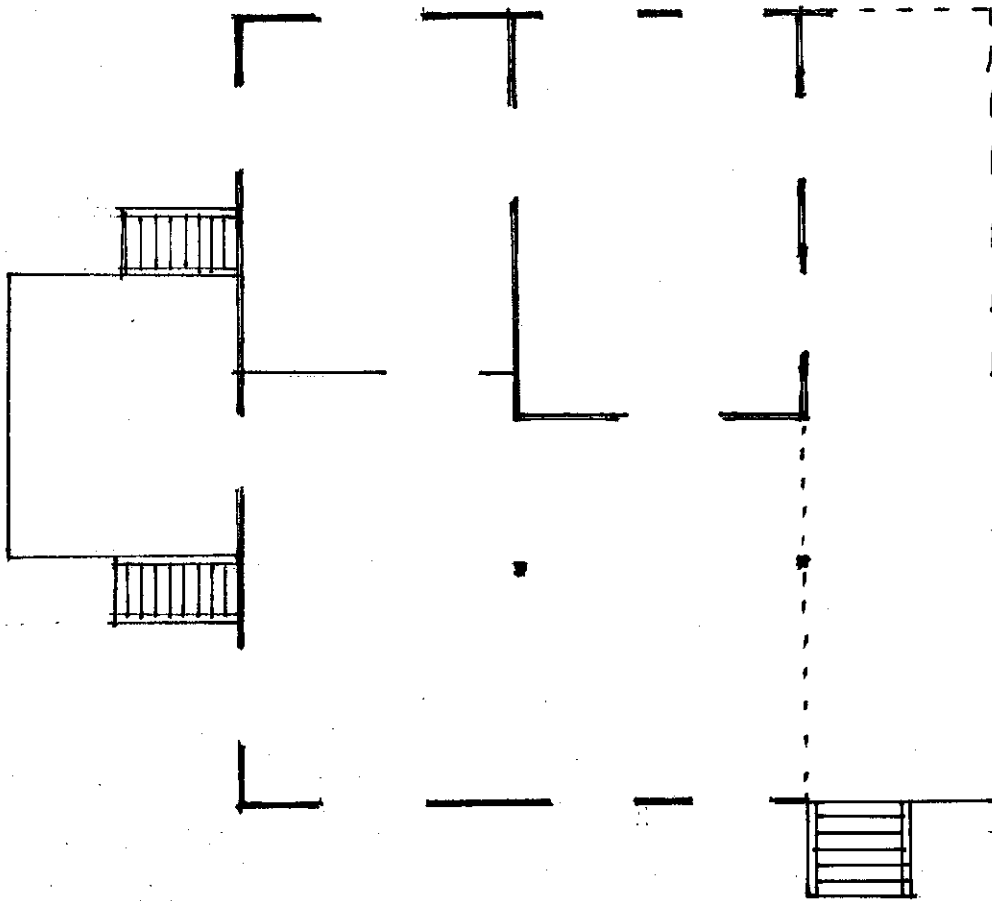
ภาพที่ 86 ศาลากลางมณฑลจันทบุรี (หลังแรก)

ภาพที่ 87 บริเวณใต้ชายคาด้านหน้ามุขตกแต่งด้วยไม้ฉลุลาย

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป

พื้นที่ภายในศาลากลางมณฑลจันทบุรีหลังเก่า มีลักษณะโปร่งโล่งแบบเรือนขนมปังขิงทั่ว ๆ ไป ซึ่งเป็นรูปแบบเรือนที่แพร่หลายและมีอิทธิพลต่อการสร้างเรือนในเขตเมืองจันทบุรีอยู่ยาวนาน นับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา พื้นที่ภายในศาลากลางมณฑลมีการกั้นห้องออกเป็น 3 ห้อง (บางส่วนมากั้นในภายหลัง เช่น ห้องด้านปีกซ้ายหรือพื้นที่ตอนหลังของตัวเรือนมีการต่อพื้นเรือนและห้องเพิ่มเติมเพื่อให้พอเพียงกับการใช้งาน) วางแนวประตูและหน้าต่างตรงกัน มีประตู 3 ประตู และหน้าต่าง 11 บาน ด้านหลังตัวเรือนมีบันไดทางขึ้นอีก 1 ทาง (เดิมไม่มีมาปรับปรุงในภายหลัง) เมื่อพิจารณาจากรูปแบบเรือนศาลากลางมณฑลจันทบุรีไม่ต่างจากเรือนบ้านพักข้าราชการในกลุ่มใกล้เคียงกัน

ผังพื้นที่ 30 ศาลากลางมณฑลจันทบุรีเก่า (หลังแรก) จากการสำรวจวันที่ 13 กรกฎาคม 2546

1.3 บ้านพักป่าไม้จังหวัดจันทบุรี ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

บ้านพักป่าไม้จังหวัดจันทบุรีเป็นกลุ่มอาคารที่สร้างขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกับการสร้างกลุ่มเรือนศาลากลางจังหวัดหลังเก่าในบริเวณริมแม่น้ำจันทบุรีแห่งนี้ จากการศึกษาภาพถ่ายเก่าของหอจดหมายเหตุแห่งชาติในบริเวณเมืองจันทบุรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบเรือนป่าไม้จังหวัดหลังนี้อยู่ด้วย ซึ่งแต่เดิมบริเวณนี้เคยเป็นศูนย์กลางของเมืองที่เคยมีความเจริญอยู่ก่อน โดยฝั่งด้านข้างก็เป็นย่านท่าหลวงเขตธุรกิจการค้าเก่าที่มีชื่อเสียงของจันทบุรี

สภาพปัจจุบันของอาคาร บ้านพักป่าไม้จังหวัดจันทบุรี เป็นแบบเรือนไม้ชั้นเดียว

ผังพื้นที่ของอาคารมีลักษณะอิสระนอกแบบคลาสสิกที่มีมุขหรือแบบสมดุลง ไม่มีลักษณะบ่งบอกด้านหน้าและด้านหลังอย่างชัดเจน มีตัวเรือนแบ่งออกเป็น เรือนพักอาศัย และมีเรือนครัวอยู่ด้านหลัง (ขนาดกว้าง 4 เมตร ยาว 9 เมตร) มีชานเป็นตัวเชื่อมระหว่างส่วนทั้งสอง (เดิมเป็นพื้นเชื่อมขนาดไม่กว้างมากนักและมาปรับปรุงภายหลัง) โดยมีกลุ่มเรือนบ้านพักป่าไม้ มีขนาดกว้าง 13.5

เมตร ยาว 24 เมตร ยกพื้นสูงจากพื้นดินราว 1 เมตร ใต้ถุนเรือนใช้งานไม่ได้และมีรั้วไม้ตีตามแนวตั้งโดยรอบ หลังคาเรือนเป็นแบบผสมผสานมีทั้งแบบปั้นหยา และแบบจั่วตัดมุม มุงด้วยกระเบื้องแอสเบสตอส มีชายคายื่นออกจากแนวอาคารไม่มาก พื้นหลังคามีความลาดเอียงมาก ส่วนระเบียบของเรือนเป็นบริเวณที่เป็นได้ทั้งด้านหน้าและด้านข้างของเรือนมีรั้วระเบียบเป็นไม้ตีเกล็ดตามแนวนอน โดยมีไม้คั่นเป็นช่วง ๆ ฝาเรือนเป็นไม้ตีเข้าลิ้นตามแนวนอนตลอดทั้งหลัง ตรงส่วน मुखของเรือนบริเวณฝาผนังได้ชายคาด้านหน้ามีการเจาะช่องระบายอากาศเป็นกรอบห้าเหลี่ยม มีการตีเกล็ดไม้ตามแนวนอน

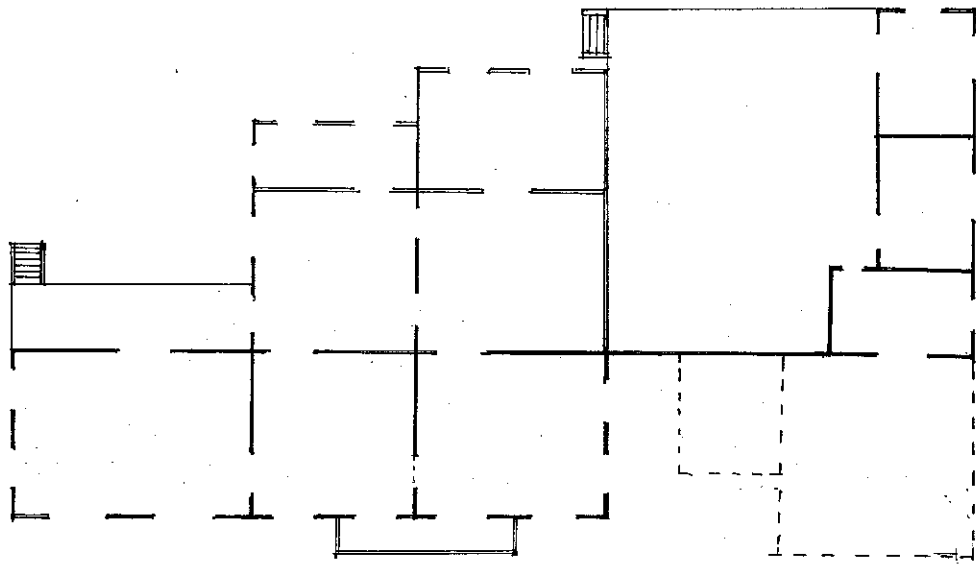
ประตูเป็นบานไม้แบบบานคู่เปิดออก จำนวน 17 ประตู บานเพ็ชรม 1 ชุด แต่ละบานแบ่งเป็นช่วงบนตีเกล็ดไม้ ช่วงล่างเป็นบานลูกฟักกระดานคูน สำหรับหน้าต่างมีจำนวน 14 บาน บางบานเป็นแบบบานเกล็ดไม้กับบานลูกฟัก และแบบบานลูกฟักล้วน เหนือหน้าต่างมีกันสาดขนาดเล็กใช้บังแดดฝน

ภาพที่ 88 ด้านหน้าบ้านพักป่าไม้จังหวัดจันทบุรี

ลักษณะพื้นที่ภายในทั่วไป บ้านพักป่าไม้จังหวัดจันทบุรี เป็นเรือนมีการประดับตกแต่งไม่มาก ลดทอนให้มีลักษณะเรียบง่ายขึ้น ให้มีความเหมาะสมกับเรือนไม้ อีกทั้งพื้นที่ภายในมีการวางผังพื้นตัวเรือนออกเป็น 2 ส่วน ตามการใช้สอยอย่างชัดเจน ตัวเรือนหลักมีการแบ่งซอยเป็น

ห้องเล็กห้องน้อยจำนวน 7 ห้อง ห้องนอนปีกขวาของตัวเรือนด้านในมีระเบียงเล็ก ๆ ขึ้นออกไปจากตัวเรือน และมีประตูเป็นตัวเชื่อมต่อระหว่างห้องต่าง ๆ มีห้องโถงกลาง 2 ห้อง ในส่วนนี้ใช้เป็นพื้นที่สำหรับการนั่งเล่นและพักผ่อน การเข้าสู่ตัวเรือนมีบันได 2 แห่ง คือ ตอนหน้าตรงระเบียงมุขและตรงด้านข้างปีกซ้าย (เข้าตรงครัวด้านหลังตัวเรือน) ส่วนพื้นที่ภายในห้องครัวมีการทำระเบียงด้านหน้าห้องครัว 3 ห้อง และถัดไปเป็นห้องน้ำ จากการสำรวจพบว่า การวางแนวตำแหน่งประตูหน้าต่างภายในตัวเรือนจะตรงกันเป็นส่วนใหญ่และมีการตีฝ้าเพดานแบบแผ่นไม้ซ้อนเกล็ดอย่างสวยงาม

ผังพื้นที่ 31 บ้านพักป่าไม้จังหวัดจันทบุรี จากการสำรวจวันที่ 13 กรกฎาคม 2546

1.4 บ้านสำหรับกงสุลฝรั่งเศสเดิม (ปัจจุบันบ้านคุณศักดิ์เลิศ สิบญูเรื่อง) ตำบลตลาดอำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

บ้านสำหรับกงสุลฝรั่งเศสเดิมเป็นบ้านพักสร้างขึ้นในช่วงเวลาที่ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองเมืองจันทบุรี หลังสิ้นสุดวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 (พ.ศ.2436) เป็นรูปแบบของบ้านเมืองเขตร้อนที่ได้รับอิทธิพลแบบฝรั่งเศส บ้านหลังนี้มีผู้เข้ามาอยู่อาศัยหลายช่วงอายุคน และช่วงหลังเป็นของนายชองกู่และนางบุญช่วย สิบญูเรื่อง และได้ให้คุณประไพ สาธกรกิจ เข้ามาพักอาศัยในปี พ.ศ.2507 จากการสัมภาษณ์ทราบว่า บ้านสำหรับกงสุลฝรั่งเศสเดิมเป็นสำนักงาน และห้องรับประทานอาหาร พื้นที่ด้านล่างเดิมเป็นพื้นดินไม่มีรั้ว มีทางเชื่อมหลังคาคลุมจากห้องภายในตัวบ้านไปยังห้องครัวฝั่งขวามือซึ่งจะทำเป็นห้องแถวยาว¹

¹ คุณศักดิ์เลิศ สิบญูเรื่อง. สัมภาษณ์ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2546

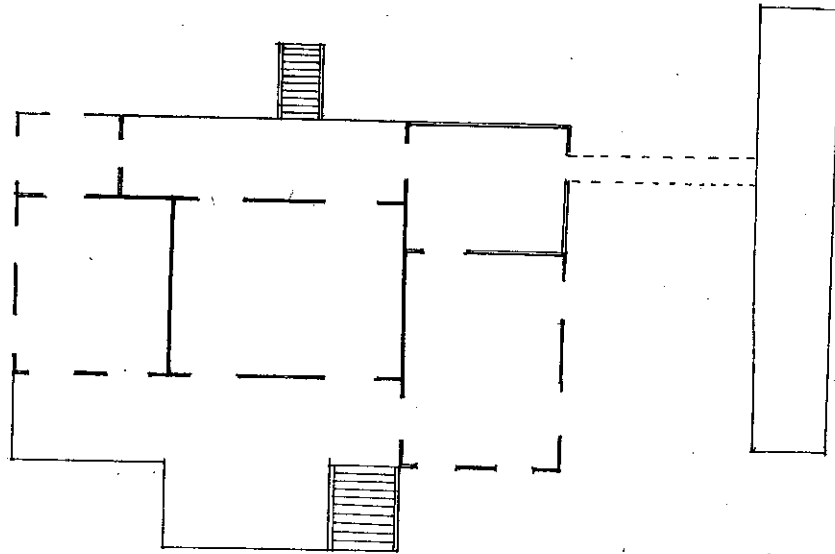
สภาพปัจจุบันของอาคาร บ้านสำหรับกงสุลฝรั่งเศสเป็นเรือนไม้สักชั้นเดียว ยกพื้นสูงราว 1.20 เมตร มีขนาดค่อนข้างใหญ่ ผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส (เดิมมีห้องครัวต่อเชื่อมกัน) มีมุขยื่นเป็นระเบียงตรงส่วนกลางของอาคาร โดยมีบันไดทางขึ้นอยู่ด้านข้างของโถงระเบียง หลังคาของเรือนเป็นทรงปั้นหยา ฝ้าหลังคาหักมุมเหลี่ยมไปตามมุขที่อยู่ด้านหน้า และมุงด้วยกระเบื้องแอสเบสตอส พื้นเรือนเป็นไม้ บันไดขึ้นตัวเรือนเป็นไม้ทึบทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ลักษณะลูกกรงบันไดมีลักษณะทำนองเดียวกับลูกกรงระเบียงตรงส่วนมุข ฐานล่างทำเป็นเสาปูนขนาดใหญ่รับตัวอาคาร ฝาเรือนเป็นไม้ตีตามแนวอนแบบเข้าลิ้น และมีไม้ค้ำยันระหว่างชายคากับฝาผนังของแต่ละช่วงเสาดลอดแนวโดยรอบ ส่วนประตูหน้าต่างเป็นแบบบานคู่เปิดออกตัวบานเป็นบานลูกฟักไม้ ประตูมี 12 ประตู หน้าต่าง 8 บาน

ภาพที่ 89 บ้านสำหรับกงสุลฝรั่งเศส

ลักษณะพื้นที่ภายในตัวอาคาร บ้านสำหรับกงสุลฝรั่งเศส มีลักษณะคล้ายอาคารแบบมิชชันนารี มีความโปร่งโล่ง และคำนึงถึงการกันแดดฝนด้วย อีกทั้งมีการตกแต่งเพียงบางส่วน เน้นถึงการใส่สอยและภูมิอากาศเป็นปัจจัยหลัก พื้นที่ภายในตัวอาคาร (เฉพาะตัวเรือนพักอาศัย) มีการแบ่งห้องออกเป็น 5 ห้อง และมีโถงระเบียงด้านหน้าและด้านหลังเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ พื้นที่ห้องมีทางเชื่อมต่อกัน ยกเว้นห้องปีกซ้ายมีความเป็นเอกเทศทั้งห้องพักและห้องน้ำในตอนหลัง ส่วนโถงกลางเดิมใช้เป็นสำนักงานของกงสุลฝรั่งเศสมีความโปร่งโล่ง มีประตู 2 ประตู ทั้งด้านหน้า

มุขโถง และระเบียงด้านหลังช่วยให้การเข้าออกสะดวกสบาย ส่วนห้องรับประทานอาหารปีกขวาของตัวเรือนห้องเล็กด้านหลังที่เดิมเคยมีบันไดขึ้นลงตรงไปยังห้องครัวซึ่งอยู่ห่างออกไปได้

ผังพื้นที่ 32 บ้านสำหรับกงศุลฝรั่งเศสเดิม จากการสำรวจวันที่ 13 กรกฎาคม 2546

1.5 ศาลากลางมณฑลจันทบุรีหรือศาลากลางจังหวัดจันทบุรี (หลังเก่า) ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

ศาลากลางมณฑลจันทบุรีหรือศาลากลางจังหวัดจันทบุรี เป็นอาคารสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2459 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในอดีตอาคารหลังนี้เป็นที่ทำการศาลากลางมณฑลฯ ซึ่งประกอบด้วย เมืองจันทบุรี ระยอง และตราด ในปี พ.ศ.2476 ได้ยกเลิกมณฑลและได้ใช้เป็นศาลากลางจังหวัดจนถึง พ.ศ.2521 จึงได้ย้ายที่ทำการศาลากลางจังหวัดจันทบุรีไปตั้งที่ทำการหลังใหม่ที่ริมถนนเรียบเนิน

เมืองจันทบุรีได้เริ่มจัดการปกครองตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องถิ่นมี นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในปี พ.ศ.2441 ตัวที่ว่าการอำเภอเดิมเช่าห้องของเอกชนบริหารงาน ขณะนั้นฝรั่งเศสยึดเมืองจันทบุรีอยู่ พ.ศ.2447 ได้ เมื่อตอนที่กองทหารฝรั่งเศสได้ถอนกลับไปแล้ว ย้ายศาลากลางจังหวัดเข้าไปอยู่ในค่ายทหาร คือ บริเวณที่ตั้งกองทัพนาวิกโยธินที่ 2 ในปัจจุบัน พ.ศ.2449 ได้ย้ายที่ทำการศาลากลางจากค่ายทหารกลับไปอยู่ศาลากลางริมแม่น้ำจันทบุรีตามเดิม เนื่องจากกองทหารเรือยกกลับไป จนในที่สุดในปี พ.ศ.2459 ได้สร้างศาลากลางมณฑลแล้วเสร็จจึงได้ย้ายเข้ามาซึ่งตั้งอยู่ตรงหน้าค่ายทหารหรือค่ายสมเด็จพระเจ้าตากสินในปัจจุบัน

สภาพปัจจุบันของอาคาร ศาลากลางมณฑลจันทบุรีเดิมเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมอิทธิพลตะวันตกแบบนีโอเรอเนสซองซ์ (Neo-Renaissance) ที่เป็นแบบนิยมทั่วไปในการก่อสร้าง

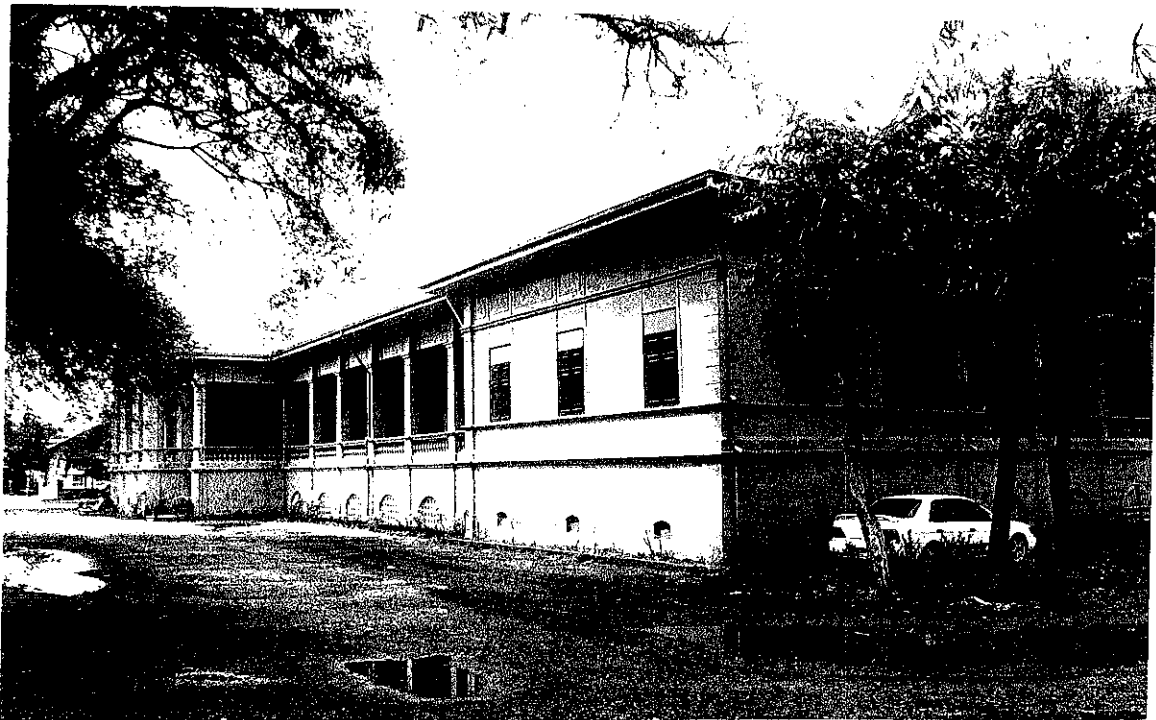
สถานที่ราชการในกรุงเทพฯ และที่ต่าง ๆ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะทั่วไปของอาคารศาลากลางมณฑลฯ เป็นอาคารขนาดใหญ่ ก่ออิฐถือปูนแบบชั้นเดียว มีผังอาคารเป็นรูปตัว E มีความกว้าง 27 เมตร ยาว 73 เมตร ยกได้สูงสำหรับเก็บวัสดุ หลังคาทรงปั้นหยาแบบผสมผสาน ด้านหน้าเป็นมุขยื่นออกไปเป็นระเบียงโล่ง มีซุ้มระเบียงเป็นรูปโค้ง 3 ซุ้มเหนือซุ้มเป็นหน้าบันรูปจั่วทรงมงกุฎ มีลายปูนปั้นครุฑปิดทอง ใต้ครุฑเป็นตัวอักษรบอก พ.ศ. ที่สร้าง และได้ พ.ศ. เป็นชื่อศาลากลางเป็นปูนปิดทองเช่นเดียวกัน ตรงมุขมีบันไดหินอ่อนสีเทา ขึ้นลง 2 ข้าง ด้านหน้าเป็นระเบียงตรงตลอด

ด้านหลังเป็นมุขยื่นออกไปตรงกลางตรงกับมุขด้านหน้าและมีมุขยื่นออกไปทั้งปีกซ้ายและปีกขวา เครื่องบนฝ้าเพดานเป็นไม้ ฝ้ากันห้องทำเป็นตู้เก็บเอกสารสูงซิดคิดเพดาน หลังคามุงด้วยกระเบื้องว่าวชายคายื่นออกมาจากผนังอาคารและระเบียงไม่มาก อาคารหลังนี้มีช่องเปิดเป็นโถงทางเดินและโถงตรงส่วนมุข (แบบเดียวกับศาลากลางมณฑลปราจีน (ฉะเชิงเทรา)) ดังนั้นประตูจะอยู่ในส่วนของห้องแต่ละห้อง โดยประตูเป็นไม้สักแบบบานคู่เปิดออกตัวบานเป็นบานลูกฟักไม้กระดานคูน 3 ช่อง ส่วนหน้าต่างเป็นบานคู่แบบบานลูกฟักไม้กระดานคูนเช่นเดียวกัน ส่วนปลายโถงทางเดินทั้ง 2 ข้าง เป็นห้องขวาง มีหน้าต่างด้านข้างทั้งสองเป็นกันสาดยื่นคลุมส่วนบนของหน้าต่าง

ผนังอาคารส่วนติดพื้นถนน มีกรอบช่องระบายอากาศเป็นรูปวงโค้งขนาดใหญ่ และมีช่องระบายอากาศรูปสี่เหลี่ยมแบบรังผึ้ง ผนังอาคารเป็นไม้สักทั้งหลัง แนวระเบียงบริเวณโถงทางเดินทำเป็นลูกกรงหล่อปูนแบบลูกมะหวดที่เรียกว่า บาลัสเทรด (Balustrade) แต่ส่วนเสามีการเจาะร่องตามแนวนอนและตกแต่งเส้นคิ้วในระดับต่าง ๆ ในส่วนช่องระบายอากาศเหนือบานประตูและหน้าต่างทำเป็นลายเส้นทะเลแยง

ภาพที่ 90 ศาลากลางมณฑลจันทบุรี (หลังที่สอง) ปัจจุบันใช้เป็นหน่วยจคหยาเหตุแห่งชาติที่ 12
จังหวัดจันทบุรี

ภาพที่ 91 ด้านข้างของศาลากลางมณฑลจันทบุรีเดิม

ลักษณะพื้นที่ภายในตัวอาคาร เนื่องจากอาคารหลังนี้มีอิทธิพลตะวันตกที่แพร่กระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะอาคารทางราชการ อาคารหลังนี้นอกจากมีความโอ่อ่าสง่างามแล้ว ในส่วนการตกแต่งถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้อาคารหลังนี้มีความโดดเด่น ได้แก่ การตกแต่งไม้ฉลุลายประดับได้สวยงามตามแนวตั้งและมีการวางลายให้แตกต่างกันในส่วนริมทั้งสองด้านของช่วงเสา ในส่วนพื้นที่ภายในตัวอาคารแบ่งการใช้สอยออกเป็น 2 ชั้น ดังนี้

พื้นที่ชั้นบน ศาลากลางมณฑลจันทบุรี พื้นที่ชั้นบนมีการแบ่งออกเป็น 16 ห้อง ประกอบด้วยห้องโถงใหญ่และเล็กตามลักษณะการใช้งาน ซึ่งเดิมอาคารศาลากลางฯ เป็นสถานที่ราชการที่ได้รวมหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ ศาล การเกษตร การสาธารณสุข เป็นต้น ไว้ในที่เดียวกัน พื้นที่ส่วนใหญ่จะเปิดโล่ง มีทางเดินติดต่อระหว่างกันได้สะดวก โดยเฉพาะโถงกลางและระเบียงทางเดินด้านหน้าเป็นส่วนเชื่อมต่อไปยังส่วนพื้นที่การใช้งานและหรือการมาติดต่อราชการได้ดี มีบันไดทางขึ้นสู่ตัวอาคารได้ 2 ทาง คือ ด้านหน้าตรงมุขกลาง 2 ทาง และด้านหลังตรงปีกขวาและซ้ายอีกด้านละ 1 ทาง ภายในตัวศาลากลางฯ ใช้ฝ้ากันห้องภายในทำเป็นตู้เก็บเอกสารจัดติดเพดาน มีทั้งแบบเป็นกรอบกระจกและตู้ทึบ มีแบ่งชั้นเก็บเอกสารและสิ่งของและมีบานปิดเปิด ทำเป็นบานลูกฟักแบบบานสั้น 2 ช่วง และแบบบานยาว 3 ช่วง ส่วนขอบตู้ติดไม้ฉลุลาย หรือไม้แกะสลักประกอบอย่างสวยงาม

ภาพที่ 92 ตู้เก็บเอกสารภายในศาลากลางมณฑลจันทบุรี